

KÜRESELLEŞME ETİK KODLAR ve ÖRGÜTLER

TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası

TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası
Küreselleşme Etik Kodlar ve Örgütler

I. Baskı

ISBN 9944-89-096-0

EMO Yayın No: BT/2006/3

Yazışma Adresi

İhlamur Sokak No: 10/1 Kızılay-Ankara

Tel: (0.312) 425 32 72-73 Faks: (0.312) 417 38 18

e-posta: emo@emo.org.tr

Dizgi ve Tasarım

PLAR

Yüksel Caddesi No: 35/12 • 06420, yenişehir-Ankara

Tel: 0312 432 01 83-93 Faks: 0312 432 54 22

e-posta: plar@ttnet.net.tr

Baskı

Şafak Organizasyon Matbaacılık Ltd. Şti.

Kazım Karabekir Caddesi No: 39/61 İskitler-Ankara

Tel: (0312) 342 38 30

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI ETİK KOMİSYONU

Komisyon Üyeleri:

Komisyon Başkanı	İhsan KARABABA	Kimya Y. Müh.
Komisyon Yazmanı	Mustafa ATMACA	İnşaat Müh.
Komisyon Üyesi	Ahmet Altay VAROL	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Ahmet HAMZA	Elektrik-Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Barış MUMCU	Elektrik-Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Cemil TEKKELİ	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Cengiz GÖLTAŞ	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Esat KIRSAÇ	Kimya Müh.
Komisyon Üyesi	Mustafa ÖZDEMİR	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Necati İPEK	Elektronik Y. Müh.
Komisyon Üyesi	Seyit ÇANKAYA	Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Sümmani CAN	Orman Müh.
Komisyon Üyesi	Yasemin DEMET	Elektrik-Elektronik Müh.

Katkı Koyanlar:

Mehmet Ali ALGANCI	Harita ve Kadastor Müh.
Nuri ARIKOĞLU	Mimar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	7
-------------	---

SUNUŞ	9
-------------	---

1. BÖLÜM

ETİK AHLAK VE ETKİLEŞTİĞİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR.....	11
Etik Kodlar Neden Gündemde?	13
Etik, Ahlak ve İlke	16
Etik ve Ahlakın Yaşamdaki Yeri	19
Etğin Oluşumu ve Tarihi Süreç	20
Etik Kavramının Toplumsal Niteliği	23
Etik ve Toplumsal Süreçler	25
Toplumsallaşma,	25
Siyaset	26
Ekonomi	28
Din.....	29
Kamu Alanı, Kamuoyu Oluşumu	30
Dil	32
Örf, Adet, Gelenek, Görenek ve Töre.....	33
Medya	34
Yasalar	35
Kültür	36
Toplum ve Birey	37
Değerler	39
Özgürlük	40
Özerklik	40
Yaderklik.....	42
Eylem	42
Davranış	42
Tutum	42
İyi-Kötü, Doğru-Yanlış.....	43
Vicdan	43
Etik İkilem	44

2. BÖLÜM

MESLEK ETİĞİ VE MEVCUT ÖNERMELER	47
Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri.....	47
TMMOB Mesleki Davranış (etik) Kuralları,	48
TEDMER Türkiye Etik Değerlendirme Merkezi Vakfı	49
ABET	50
TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi'nin Bilim Etiği Çalışmaları	51
MÜDEK Mühendislik Dekanlar Konseyi	51
Salim Uslu (Hak-İş Konfederasyonu).....	52
Sabih Tansal (TEDMER).....	53
Seyhan Uygur Onbaşıoğlu (İTÜ).....	53
WFEO Dünya Mühendis Örgütleri Federasyonu	54
FEANI, Avrupa Ulusal Mühendis Örgütleri Federasyonu,	55

3. BÖLÜM

MESLEK ETİKLERİNİN ORTAK NOKTALARI ve HEDEFLERİ	57
Meslek Etiklerinde Temel Alınan Değerler	57
Meslek Etiklerinin Ortak Noktaları ve Hedefleri	58
Meslek Etiğinin Felsefi Temeli	60
Fayda Etiği, Pragmatizm ya da Kapitalist Ahlak	61

4. BÖLÜM

NEDEN MESLEK İLKELERİ?	65
Etik Kategorilere Eleştirel Bakış	65
Eğitim	71
Mühendisliğin Bilim ve Teknolojiyle İlişkisi	72
Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve İnsanlık İlişkisi	74
Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele	74
Zaman Aşımı	76
Suçun Önlenmesi	77
Etik İlkeler Kapsamında Yeni İki Kavram(!); İhbar ve Muhabirlik	79
Etik İlkelerde Ceza ve Disiplin Kuralları	81
Yeni Bir Girişim; Teokratik Ahlak	82

5. BÖLÜM

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KÜRESEL BOYUTTA	
DEĞERLENDİRİLMESİ	85
Toplumsal Koşullar ve Etik Kategoriler	85
Kapitalist Sistem ve Etik Kategoriler	86
Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri	91

6. BÖLÜM

ÖRGÜT	97
Örgüt Yöneticileri	99
Meslek Örgütlerinde Üyeler	100

SONUÇ OLARAK	101
---------------------------	------------

KAYNAKÇA	105
-----------------------	------------

YARARLANILAN KAYNAKLAR	109
-------------------------------------	------------

ÖNSÖZ

*Hangi mesafenin koşucususun
Bilmiyorsun.
Merdiven nereye çıkıyor,
Duvarın arkasında ne var?
Kim bilir kaç tanedir
Doğru kilide oturmuş
Doğru anahtar?*

İçinde bulunduğumuz süreçte finans-kapital yapılanma küreselleşme adı altında hegemonyasını iktisadi, siyasi ve askeri alanda sürdürüyor. Dünya halklarına uygulamakta olduğu bu sömürü düzeninin çirkin yüzünü gizlemek için insana ait tüm etik değerleri de altüst etmektedir. Yeni Dünya Düzeni adı altında bir liberal virüs dünyayı teslim almak istiyor. Uygulanan yoğun propaganda bombardımanı sonucu insanlar sadece bu liberal virüse alışmakla kalmıyor, aynı zamanda gerekli antikorları da geliştiriyorlar. Sözün özü virüs adım adım insanlığı teslim almakta.

Peki teslim olmak, günümüz burjuva ideologları ve düzen savunucularının dediği gibi kaçınılmaz, mutlak bir şey mi? Elbetteki değil... Teslim olmaksızın karşı durmak; yalnız insan olarak, birey olarak değil, asıl örgütlü olmaktan geçmektedir. Aristo'nun dediği gibi "İyi bir insan olmakla, iyi bir yurttaş olmak asla aynı şey değildir."

İnsanı ve örgütlülüğünü etik kapsamı içerisinde irdeleyen komisyon üyesi arkadaşlarımız, "İşte tam da bu noktadan hareketle uzun bir süredir 'Toplumsal Karşı Duruş, Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri' adlı kitaptan sonra şimdi de "Küreselleşme, Etik Kodlar ve Örgütler" adlı ikinci ürünleri ile karşınıza çıkıyorlar.

İnsanları, bu dünyada birlikte yaşamalarından ortaya çıkan eylemleri, değerleri, normları, kuralları ve karakter özelliklerini kuşattığını düşündüğümüz dünyaya "ethos" diyoruz. İnsan eylemlerine, tutumlarına, tavırlarına, kurallarına verilen anlamlar dünyası... Neler var bu dünyada; ödevler, yükümlükler, haklar, gelenekler, töreler....

İnsanların birbirlerini insan yerine koymadığı bir dünyada, birbirlerini damgalayarak, kalıplar içinde, önyargılarla gördüğü bir dünyada, yaşam kokuşur... Birbirlerini darlaştırarak, kafalarındaki çerçeveler içine sıkıştırıp gören, güveni, sevgiyi, saygıyı, yaratmayı, sevinci, paylaşmayı yaşamayan insanların oluşturduğu dünya kokuşur. Birbirlerini kullanmaya, sömürmeye çalışan, içten anlama isteği yerine düzeni sürdürmek isteği ile sığılı seçen insanların ilişkileri kokuşur.

Bence kitabın sonuç bölümündeki şu paragraf bir özettir:

"Kişiliği baskı altına alınmış karar süreçlerinde başkasının iradesine bağlı, karşılaştığı sorunları eline tutuşturulmuş şablon değerlere göre çözmeye çalışan, kısaca yad erkleştirilmiş, edilgen konumuna düşürülmüş insanlarla hiçbir sorunun çözülebileceğine inanmıyoruz."

"Bir şey yapmak isteyen yolunu bulur, bir şey yapmak istemeyen nedenini bulur" lafzından hareketle daima Oda platformları içerisinde doğru ve güzel işler yapmayı hedefleyerek -yüzü silinen insanlara da göndermeler içeren - bu ürünü bizlere sunan komisyon üyesi dostlara Elektrik Mühendisleri Odası adına teşekkür ediyor, ellerine, yüreklerine, emeklerine sağlık diyorum.

Kemal B. ULUSALER
EMO 39. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

2002 yılında kurulan komisyonumuz o günden bu yana genişleyerek çalışmalarını devam ettirmektedir. 2004 yılında hazırladığımız ve EMO'nun 5000 adet basıp dağıttığı **Etik; Ahlak ve Meslek İlkeleri** adlı kitaptan sonra bu alanda yeni gelişmeler yaşandı. Bunların en önemlisi “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri” uygulamaya konuldu. Bu konuda çıkarılan yönetmelik hakkında TMMOB Danıştay’da iptal davası açtı.

Danıştay kararıyla, Anayasanın 135 maddesi kapsamında yer alan kuruluşların adı geçen yönetmelikle ilişkileri farklılık göstermeye başladı. Örneğin, TMMOB’yi bağlamayan yönetmelik maddesi TTB(Türk Tabipler Birliği) için geçerli olmaktadır. 2004 yılında hazırladığımız kitapta, bu tür yapay etik değerleri hazırlamanın yaratacağı sorunların doğuracağı sonuçları bildirmiş idik. Dile getirdiğimiz eleştiri kısa zamanda ortaya çıktı,

Bir Başka gelişme, seküler meslek etiği kodlarının yanında teokratik etik kodları ithal edilmeye başlanmış olmasıydı. Bu girişimlerden kapitalizmin, kendi değer yargılarını boş alan bırakmamak koşuluyla yaymayı hedeflediğini anlıyoruz.

Kapitalizm,temel etik değer olarak fayda etiğini küresel boyutta geçerli tek norm, tek değer yargısı yapma girişimleri benzer başka etik felsefelerin gündeme gelmesine öncülük etmektedir.

Bunlardan biri, etik değer olarak duygu ve düşünceleri göz ardı ederek insanı sadece dışa vuran davranışlarına göre tanımlayan davranışçılıktır.

Diğer bir akım, özellikle “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri”nde kendini gösteren ahlakçı yaklaşımdır.

Komisyonumuz, fayda etiği gibi benzer ideolojik anlayışlardan kaynaklı etik felsefe ve anlayışlara karşıdır Biz bu yaklaşımlara karşı insani değerlere vurgu yapmak istiyoruz. Buradan hareketle, yaşamı doğrudan ilgilendiren, insanlar arası ilişkileri yönlendiren ilke ve değerlerin toplumsal kategorilerden bağımsız, indirgemeci yaklaşımlarla ele alınmasının yaratacağı yanıltıcı sonuçlara dikkat çekmek istiyoruz. Bununla beraber toplumsal olay, olgu ve sistemlerin indirgemeci yaklaşımlarla değil, bütünsellik içinde ele alınması gereğinin altını çizmek istiyoruz.

Yoğun kaynak araştırması yaparak, konu üzerinde söz sahibi bilim insanlarının ortaya koyduğu görüşlerden yararlanarak ulaştığımız sonuçları “Küreselleşme, Etik Kodlar ve Meslek Örgütleri” adıyla kitap olarak sunuyoruz.

Çalışmalarımıza olanak sağlayan EMO Yönetim Kuruluna ve desteklerini esirgemeyen Ankara Şube ve diğer şube yönetim kurullarına sevgi ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Komisyon Adına
İhsan KARABABA

I. BÖLÜM

ETİK AHLAK VE ETKİLEŞTİĞİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR

TMMOB EMO'nın 38. dönem genel kurulunda elektrik elektronik ve bilgisayar mühendisleri için etik ilkeleri hazırlamak amacıyla alınan 12.06.2002 tarih ve 38/81 sayılı karar gereği komisyon oluşturulmuştur. Komisyonumuz 2003 yılında Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri tartışma metnini hazırlamış ve hazırlanan 3500 adet kitapçığı görüş ve önerileri almak üzere dağıtmıştır. Bu tartışma metnine gelen yanıtlar, biri uluslar arası olmak üzere; toplam 8 bildiri ve 18 ayrı yerde yapılan toplantılar ile EMO MİSEM eğitimleri kapsamında yapılan tartışmalar doğrultusunda zenginleştirildikten sonra metin, ETİK AHLAK ve MESLEK İLKELERİ adı altında toplanarak 2004 yılında kitap haline getirilmiştir.

2004 yılından bugüne etik ve meslek etikleri konusu güncelliğini sürdürmektedir. Bu süreçte iktidar tarafından **kamu görevlileri etik ilkeler yasası ve yönetmeliği** hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Yasa ve yönetmeliğe dayalı olarak, kamu görevlilerinin yeni ilke ve değerlere bağlı olarak görev yapma ve hizmet sunma zorunluluğunu içeren “Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi” hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur.

Yasa ayrıca bütün kurum ve kuruluşların kendi etik ilkelerini ve etik kurullarını oluşturmasını da zorunlu hale getirmektedir.

12 Eylül cuntası, toplumu kontrol altına almak amacıyla, ilk okullara zorunlu din ve ahlak dersi uygulaması ile, ahlaki din ile özdeşleştirerek, kendi ahlak anlayışını egemen kılmak istedi. Ancak bu uygulama ile hedeflenen sonuca da ulaşamadı. Aksine toplumdaki çürüme ve yozlaşma daha da arttı. Toplumdaki çürümeye, yozlaşmaya, yağma ve talana karşı reçete olarak gündeme getirilen etik ilkeler kapsamında okul yönetimi, veli ve öğrencileri taraf olarak kabul ederek onlarla, hak ve sorumlulukları içeren, sözleşmeler imzaladılar. Bunlara paralel olarak siyaset etiği yasası çıkarılması, parlamentere yönelik etik kurulları oluşturulması gibi yeni uygulamalar da gündeme getirildi. Bir taraftan ahlaka temel alınmak istenen değer yargıları etik ilkeler halinde uygulamaya konurken, öbür yanda etik ve ahlaki değerlerle bağdaşmayacak ahlak dışı olay ve olgular giderek yaygınlaştırarak, sıradan, günlük hale geldi.

Toplumumuzda ve dünyada olup bitenler konunun, tarihsel bir çerçevede, daha derinlemesine ve daha yakından bakılarak incelenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Böyle bir çalışmanın yürütülmesinde ilkesel yaklaşım, konunun bütünsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu tür olay ve olguların ele alınışında

yöntem; sorunun ortaya çıkış nedenleri, gelişim süreci içinde etkileştiği tüm etmen ve etkenler, bunlarla ilişkileri bütün yönleriyle araştırılıp aydınlığa kavuşturulması olmalıdır. Konu üzerinde sağlıklı ve uygulanabilir görüş ve önerilerin üretilebilmesi de, ancak, böylesi bütüncül bir yöntemle sağlanabilir.

Ne var ki, ülkemizde yerleşik düşünce sistemiği ve pratiği içinde, genellikle, böyle bir yöntemle fazla gerek duyulmadan ortaya çıkan düşünce kalıplarına uygun düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin, “sivil toplum örgütleri” diye adlandırılan oluşumların ne olduğu, hangi amaç ve ideolojilere hizmet ettiği, küresel boyutta desteklenmelerinin nedenleri sorgulanıp açıklığa kavuşturulmadan demokrasinin ve demokratikleşmenin temel dinamikleri olarak gösterilebilmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek, gerçekten demokratik dinamik niteliğindeki örgütler de sivil toplum örgütleri olarak tanımlanmaktadır. Aynı şekilde, meslek etikleri, mesleki davranış ya da mesleki etik ilkeleri toplumsal koşullar, ideolojik yaklaşımlar ve bu etkenlerle etik ve ahlak kavramları arasındaki ilişki ve bağlar açıklığa kavuşturulmadan, toplumlarda ahlakı egemen kılacak bir dönüşümü sağlayacak araçlar olarak sunulmaktadır.

Bu yanılgıya düşmemek için, konuyu, dar anlamda meslek etikleri ya da davranış kurallarına indirgemenin, tarihsel çerçevede ve yaşamın tüm alanlarını etkileyen sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, ideolojik boyutlarıyla ele alıp irdelemek gerekmektedir.

Bu bakış açısından hareketle, öncelikle etik kategorilerin gündeme gelişi ardından da etik, ahlak ve ilke konuları ele alınacaktır. Etik ve ahlakın temel nitelikleri bilinmeden, bunlara dayalı kurallar, ilkeler üretmeye yönelmek subjektif değer yargıları, hatta yeni tabular yaratmaya neden olabilecektir. Bu yanılgıya düşmemek için, etik, ahlak ve ilkenin ne olduğu, nasıl oluştuğu, tarihi ve toplumsal süreçte nasıl geliştiği, etkileşim içinde bulunduğu süreçle ve etkileşim düzeyleri bütünsellik içinde irdelenecektir.

- Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri vb etik kategoriler nasıl tanımlanmaktadır, nasıl bir felsefi ve sosyolojik temele dayanmaktadır?
- Etik kulüpleri, etik kurulları hangi amaçlara yönelik kurulmaktadır. Bu verilerin ışığında etik kategorileri hangi amaca hizmet edecektir. Etik kategoriler disiplin kurulları için yeni kriterler oluşturabilir mi?
- Meslek etiği veya mesleki davranış ilkeleri kapsamında örgütlerin yeri nedir, ne olmalıdır?

sorularına yanıt arandıktan sonra, örgütlerin toplumsal yozlaşmaya karşı tutum ve davranışları üzerinde önermelerimizi sunup etik dersleri konusunda, çalışmalarımızdan çıkardığımız görüşleri açıklayacağız.

Etik Kodlar Neden Gündemde?

Etik, yeni bir kavram değil, insanın toplum halinde yaşamaya başladığından bu yana birlikte yaşamı olanaklı kılan ilkeleri, değerleri tanımlayan tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreçtir. Süreç içerisinde, etik değerlerin çığnemesinin, geçersiz hale getirilmesinin toplumsal yaşamı olumsuz etkilediği durumlarda, bu olumsuzlukları önlemek amacıyla, toplum adına zor kullanma yetkisi anlamında yasalar yapılmakta, hukuk kuralları geliştirilmektedir. Hukuk kuralları ve yasal yaptırımlar, bunlara dayalı gelişen değer yargıları insanların etik ve ahlaki anlayışları üzerinde etkili olmakla beraber, toplumsal yaşamda etik ve ahlakın yerini alamaz. Etik ve ahlak her zaman, toplumda, en önde değer ifade eden, toplumsal yaşamda, insanlar arası ilişkilerinin temelini oluşturan bir süreç olarak işlemektedir.

Etik bu kapsayıcılığına rağmen, son yıllarda birden bire yeni bir olgu gibi, ön plana çıkarıldı. Bunun sonucunda, etikle ilgili kategoriler, küresel boyutta şekillenen bir olgu olarak, Türkiye'nin ve örgütlerin gündemine oturdu. Etiğin yeni bir kavram gibi ele alınması ve etik kategori oluşturma çabasında olanların da ortaklaştığı bir görüştür.

Felsefeci Harun Tepe, etiğin yeniden keşfini ve nedenlerini şöyle tanımlamaktadır: “etik üç beş yıl öncesine kadar, ülkemizde pek bilinen ve kullanılan bir sözcük değildi. Bundan on yıl önce yayınlanması için bir akademik dergiye gönderdiğim ‘etik ve metaetik’ başlıklı yazıma, editörün verdiği yanıtta, sanırım ‘etik’ sözcüğü editöre anlamsız görüldüğü için, ‘etnik’ olarak ‘düzeltilmişti’. Ama son yıllarda tüm dünyada yaşanan çevre sorunları ve tıp etiği ile ilgili sorunlardan, ülkemizde ise siyaset ve basın yayın kuruluşlarında yaşanan kimi etik sorunlardan sonra, ‘etik’ sözcüğünü daha sık duyar olduk. Siyaset adamlarının seçim dönemlerinde verdikleri sözleri pek tutmamaları, hatta verdikleri sözün aksine davranışlar sergilemeleri, bunun da ötesinde kimilerinin yolsuzluk ve yasadışı çetelerle bağlantıları olduğu konusunda kamuoyunda oluşan derin kuşkular, siyasette etik sorunlarından daha çok söz edilmesine, bir siyasi ‘ahlak’a gereksinimin daha sık dile getirilmesine yol açtı...”[1] s.9

Büyük şirketler ve ünlü iş adamları tarafından kurulan, “Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı” (TEDMER) başkanı Sabih Tansal da şunları söylemektedir: “Son bir kaç yıldır Türkiye'nin gündeminde de etik kavramı sık sık karşımıza çıkıyor. Etik acaba geçekten yeni bir olgu mu yoksa biz mi yeni tanıyoruz? Etik yeni bir kavram değil. İnsanoğlu asırlar boyu yaşamın ahlaki boyutunu içeren yani insan yaşamındaki ilkeler, değerler ve yargıları inceleyen etik konusunu işlemiş... Ülkemizde de değişik konularda her gün yeni bir örneği ile karşılaştığımız yolsuzluklarla

mücadele çalışmaları toplumun büyük bir kesiminde bir ‘etik bilinci’ ve ‘etik ihtiyacı’ oluşmasına yol açmış bulunmaktadır”. [2] s.3

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı, Mühendislik Mimarlık Davranış(etik) Kuralları ilk taslak metninde, konuyla ilgili, şu saptamalara yer verilmektedir: “Örneğin rüşvet alma ya da verme eyleminin önüne geçilmesinin mesleki davranış ilkeleri içinde yer alması gerektiği kuşkusuzdur. Ama geçmişte -mühendis kökenli- bir başbakanın var olduğu, toplumdaki çürümenin yaygınlaştırıldığı göz önüne alınırsa, bu mesleki kuralın uygulamaya sokulmasının toplumdaki çürümeye karşı bir mücadeleyle **desteklenmesi** sağlanmadıkça sonuca ulaşmada zorlanılabileceği açıktır”. [3] s.14

Ayrıca, aynı kaynağın ne yapmak istiyoruz bölümünde: “FEANI ve Avrupa Mühendisliği ya da akreditasyon söz konusu olmasaydı böyle bir gereksinme olacak mıydı? Ya da toplumda soygunlar, vurgunlar, çete ilişkileri dururken, toplumun bulunduğu olumsuz koşullardan sorumlu olanlar mühendis ve mimarlar mıdır ki böyle bir girişimde bulunsunlar?” [3]s.18

Görüldüğü gibi, yaygınlaşan kural tanımazlıklar, yağma, talan, rüşvet vb hukuk dışı uygulamalar, kurumsal yapıya dönüşüp tepkilerin yoğunlaşmasına neden olmakta ve bu olumsuzlukların giderilmesine çare aranmaktadır. Çare olarak da, hazırlanması ve uygulanması kolay bir yöntem olan meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri gibi etik kategoriler yaygın şekilde gündeme getirilmiş bulunmaktadır. Yıllardan beri suskunlaştırılan, yılgınlığa ve umutsuzluğa itilen sınıf ve katmanlarda kamuoyu olarak duyarlılık ve tepki vermesi beklenmektedir.

Oluşturulan kamuoyunun desteğiyle, küresel ve ulusal boyutlarda, meslek etiği temelinde geliştirilebilecek yeni bir ahlak sistematiği oluşturma politikası gündeme gelmiş bulunmaktadır. Böylece, meslek etiği, iş etiği, etik davranış ilkeleri, etik kodlar vb kategoriler, ABET’ten iş dünyasına, iktidarlardan örgütlere, pek çok kişi, kurum ve kuruluş tarafından işlenmekte, entelektüel ve kurumsal bir uğraş olarak, etik merkezleri, etik kulüpleri, etik kurulları oluşturulmakta, etik dersleri sistematik eğitim programları içine alınmaktadır.

Bu girişimlere en güçlü desteği siyasi iktidarlar vermektedir. Konu, siyasi iktidar tarafından, Türkiye’nin kapitalist sistemle entegrasyonu, AB’ye girme çabaları içinde, “uyum yasaları” kapsamında ele alınmaktadır.

Başbakan R. T. Erdoğan konunun gündeme geliş nedenini ve ideolojik boyutunu, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Yasası ve buna bağlı Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile ilgili yaptığı açıklamalarında, ortaya koydu.

Başbakan, Etik Kurulu Genelgesinde şu görüşleri açıklamaktadır: “Yeni kamu hizmeti anlayışında, yönetimi, organizasyonları ve bireyleri yönlendiren temel ilkeler olan etik değerlere büyük önem verilmekte, bu değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede, kaliteli kamu hizmeti sunmada ve kamu yönetimine ve kurumlarına güveni sağlamada daha etkin ve başarılı olacağı kabul edilmektedir.

Nitekim, yeni kamu hizmeti anlayışına paralel olarak, gerek OECD ve Avrupa Konseyi gibi ülkemizin de üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara, gerek kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel dinamiklerin araştırma ve çalışmaları sonucunda kamu yönetiminde etik konusu ülkelerin gündemine girmiş ve bir çok ülkede bu konuda faaliyet göstermek üzere kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kurullar, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış kurallarını belirlemek, bu kurallara uygun işleyişi sağlamak ve etik kuralların ihlali halinde, yargısal ve idari denetimin yanında, dış denetim yapmakla görevli bulunmaktadır”. [4]

Başbakan, kamu görevlileri ile ilgili yasa tasarısını TBMM’ne sunuş yazısında da şu görüşleri dile getirmektedir:

“İdare, kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında açıklık, saydamlık, hesap verebilirlik, tarafsızlık, dürüstlük, objektiflik ilkeleri teminat altına alındığında ve kamu yararı uygun işlediğinde etkili ve verimli işleyebilir. Dürüst, güvenilir ve adil kamu hizmeti kamuya olan güveni artırdığı gibi, iş dünyası içinde uygun bir ortamı oluşturur ve bu suretle piyasaların iyi işlemesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunur...

Etik davranış kuralları ile yasalar arasında yakın bir ilişki vardır. Yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznel durumlarda etik davranış kuralları düzenlenmekte, belli bir statüye tabi olanların nasıl davranmaları yönünde kurallar koymakta ve böylece bu kurallara uyulmasını sağlamaktadır... OECD tarafından 1998 yılında yayımlanan “Kamu Yönetiminde Etik İlkeler” başlıklı tavsiye kararında da, üye ülkelerin kamu hizmetlerinde etik davranış ilkelerini hayata geçirmek amacıyla, iyi işleyen kurumsal yapılar oluşturmaları ve gerekli diğer tedbirleri almaları yer almıştır.

Öte yandan, “4. Gözden Geçirmeye İlişkin 5 Nisan 2003 Tarihli Niyet Mektubu”nda; bazı yapısal taahhütlerin zaman darlığı nedeniyle yerine getirilmediği, bunlar arasında kamu yöneticileri ve memurlar için etik kuralları belirleyen kanunun meclisten geçirilmesinin de bulunduğu yer almıştır. Bakanlar kurulunun 23.6.2003 tarihli ve 2003/5930 sayılı kararıyla kabul edilen “Ulusal Programın, Kamu Yönetişimin Güçlendirilmesi” başlığı altında da; kamu yönetiminde saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadele kapsamında yapılan çalışmalardan birisinin de kamu

görevlilerinin uyacakları mesleki ve etik ilke ve kuralları belirleyen bir düzenlemenin yapılması olduğu belirtilerek, hazırlanan taslağın 2003 yılı içinde yasalaşmasının beklendiği ifade edilmiştir”. [4] Bu görüşleriyle Başbakan konuya yeterince açıklık kazandırmaktadır.

Sorunsal olarak gündeme alınan konuların hukuksal, siyasal, ideolojik yön ve boyutları, etik ilke ve değerlerden daha kapsayıcı durumda, hatta bunları baskısı altına alacak kadar etkin konumda bulunmaktadır. Yasa ve hukuki yaptırım esasları içinde önlenemeyen yasa dışı eylemlerin, yağma, talan, soygun gibi olayların etik davranış ilke ve kurulları çerçevesinde önlenmesi gündeme getirilmektedir. Güçlü odaklarca yaratılan bu olgu karşısında örgütün tutum ve davranışı ne olmalıdır? Öne sürülen görüş, gerekçe ve önermeler doğrultusunda sürece mi katılmalı, yoksa bilimsel temelde, eleştirel bakış açısı ve sorgulayıcı bir yaklaşımla süreci etkilemeye mi çalışmalıdır?

Yaşadığımız koşullarda, yozlaşmanın ana nedenlerinin başında hukuk ihlalleri, siyasi tutumlar vb konular yer almaktadır. Toplumda etik gibi değer nitelikli bir çok kavramlar içi boşaltılarak değer kaybına uğratılmaktadır. Buna karşın, küresel ve ulusal boyutta politika geliştirenler, neden sorunların çözümünü hukuk, siyaset alanında değil de, etik alanında aramaktadırlar?

Bir mühendislik örgütünün gündeminde, hukuk, siyaset, ekonomi, sosyoloji gibi konular üzerinde çalışmalar yapmak ne kadar önceliğe sahipse, etik kategoriler üzerinde çalışma yapmak da o kadar önceliğe sahiptir. Ama, ne var ki etik, bütün toplumsal referanslardan ve etkileşim içinde bulunduğu süreçlerden soyutlanmış olarak, bir olgu halinde örgütlerin gündemine başat bir konumda ithal edilmiştir.

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri vb yaratılan birçok etik kategori üzerinde sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için, giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, konuyu bütünsel olarak ele alıp tüm kategorilerle bağlarını, etkileşim düzeylerini aydınlığa kavuşturmak gerekmektedir. Bu amaçla da konuyu öncelikli olarak etik-ahlak tabanında ele almak gerekecektir.

Etik, Ahlak ve İlke

Genelde, etik nedir? Sorusu, “etik felsefi bir kavramdır” şeklinde yanıtlanmaktadır. Bu tanımlama etik ve ahlakın, insan davranışlarını yönlendiren değer ve ilkelerin günlük yaşamla, insanlar arası ilişkilerle olan bağını, sadece, felsefecilerin ilgilendiği, felsefeye has sorularla ilgili bir konu düzeyine indirgemektedir. Etik elbette, insanın yaşamını ilgilendiren, düşüncesinde yanıtlarını aradığı her sorunsal gibi felsefenin de konusudur.

Buradan hareketle etiğin oluşumunu felsefeden kaynaklandırarak yaşam alanına indirmek dinlerde olduğu gibi, insan davranışlarını, dışsal, verili değer yargılarına bağlı, metafizik bir konuma düşürmektedir.

Etik, dinler, diller gibi toplumsal bir süreç olan üretim faaliyetinin zorunlu ilişkileri içinde oluşmaktadır. Etik, tarihi olarak toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapılarıyla etkileşim içinde, toplumdan topluma farklılık gösteren dinamik bir süreç, toplumun bir fonksiyonu olarak gelişmektedir.

Etiğin yaşamla bağıni felsefeci Tüten Anđ “Günümüzde etik toplumsal ve bireysel her türlü tercihlerimizin, kararlarımızın, eylemlerimizin, tavır takınmalarımızın ve onları belirleyen ilkelerin, değerlerin bilgisi olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır”. diye tanımlamaktadır. [5]

Ray Billington;“Etik doğru ve yanlış davranış teorisidir. Ahlak ise onun pratiğidir. Ahlaki değıl etik ilkelerden, etik değıl ahlaki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik, bir kişinin belli durumda ifade etmek istediğı değerlerle ilgilidir. Ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır. Etik bütün manzarayı içine alırken, ahlakımız, bizi adeta maden damarlarına yönetir; orada davranışın ayrıntılarıyla ilgileniriz artık. Özetleyecek olursak, etik, insan davranışının ilkeleri, ahlak da bu ilkelerin tikel bir durumda uygulanması ile ilgilidir.[6]s.53

Ahlak üzerinde çalışan başka bir felsefeci “Ahlak ya da töre, bir insan topluluğunda karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve birbirini benimseme süreçlerinden oluşan ve kendilerine norm olarak geçerlilik tanınan geneli bağlayan eylem modellerini içerir. Demek ki ahlak ve töre ifadeleri, olgunlaşmış yaşam biçimlerini temsil eden düzen kurumlaşmalarını; bir topluluğun değer ve anlam anlayışlarını yansıtan yaşam biçimlerini gösterir” şeklinde ifade etmektedir.[7]s.31

Etik ve ahlak, günlük konuşma dilinde, çoğı kez bir birinin yerine kullanılabilmele beraber farklı anlamlara sahiptirler. Bu farklılığı belirten bir tanımlama olarak; etik insanlar arası ilişkilerde, insanların tutum ve davranışlarını belirlemede ya da yönlendirmede temel aldıkları ilke ve değerler bütünü, ahlak ise, yine bu ilişkilerde, bu ilke ve değerlerin kişiye has uygulanma biçimidir.

Bu tanımlamalardan sonra etiğin genel karakteristiğine bakacak olursak:

- Etik, toplumların tarih, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkenler olmak üzere, çeşitli faktörlere bağılı olarak oluşan tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreçtir. Etik çerçevesinde oluşturulan ilke ve kurallar, hukuk kurallarından farklı olarak, yasalarla değıl toplumsal tepkilerle oluşurlar. Aynı şekilde etik değerlerin çiğnenmesine karşı yaptırım, yine, toplum tarafından geliştirilen tepkilerden oluşmaktadır.

- Etik, toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılanması içinde tüm kategorilerle doğrudan ilişkilidir, iç içedir. Bu nedenle etik, belirli davranış kalıplarına indirgenerek, bağımsız kategoriler şeklinde tek başına ele alınamazlar.
- Etik değerler hazır ahlak reçeteleri değildir, kişi ve grup otoritesine bağlı olarak yaratılamaz, ithal ve ihraç edilemezler. Ancak toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçerler ve içselleştirildikleri oranda geçerlik kazanır, zamanla toplumun kültürü içinde yer alır.
- Hiçbir insanın ahlaki karar verme sorumluluğu dışında kalması ve karar verme süreçlerinde tarafsız tutum takınması söz konusu değildir. Tarafsız tutum güçlüden yana tavır takınma sonucunu doğurmaktadır.
- Etik soru ve sorunlar doğrudan insanla ilgili, insanlar arası ilişkilerin temelinde yer alan, eylemde bulunan herkesin, her gün, yüz yüze geldiği karar aşamasında ortaya çıkan sorunlardır. Bu nedenle bir insanın etik temelde sorgulanabilmesi için, o insanın: İradesinin herhangi bir otoritenin vesayeti veya baskısı altında bulunmaması, başkasının baskı ve tahakkümü altında kalmadan karar verme özgürlüğüne sahip olması, nasıl davranacağı konusunda seçeneklerinin elinden alınmış olmaması gerekmektedir.

İlke: İlkeler doğa ve insan tarihinin doğruladığı önermelerdir. İnsanlar arası ilişkilerde etikten daha önemli bir yer tutmaktadırlar. Bazı tanımlamalar (etik kapsamında) ilkenin anlam ve önemini açıkça ortaya koymaktadır.

- Her türlü tartışmanın dışında, üstünde sayılan, ana düşünce ve inanış, baş kural - temel bilgi, temel kural (felsefe) kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken, ilk neden, ilk öge, başlangıç (mantık) her türlü tartışmanın dışında sayılan, öncül.[8]
- Başlangıç, ilk olan, kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken, dayanak, temel neden, ilk neden. Ahlak eyleminin en yüksek kuralları.[9]
- “İlkeler “gereklilik önermeleri” şeklindedir ve insan ilişkilerinde kendi isteklerimize ölçü getirmektedir. Aslında ilkeler içeriksizdirler; şöyle ya da böyle bir davranış biçimini buyurmazlar. Onlar belirli durumlarda neyi istememiz gerektiğini açıklarlar. Yani, neyi isteyerek, nasıl ve ne tarzda davranmamız gerektiği söylenir. Karşı karşıya kaldığımız tek tek olaylar içerisinde ne yapmamız gerektiğini ilkelerden yola çıkarak biz buluruz. Bir başka ifade ile ilkeler davranışlarımızı önceden belirleyen “hazır reçeteler” değillerdir. Davranış şeklimizi her eylemin özelinde biz kendimiz gerçekleştiririz.

İlkelerin nitelikleri doğal olarak kurallara kıyasla genel ve daha temeldir. İlkelerin kuralları değerlendirme/doğrulama yetkinliğine sahip bulunmaktadır. Bir ilke bir davranış biçimini belirlemez; kişisel sorumluluğun altını çizer. Aynı ilkeye bağlı kalarak az ya da çok farklı davranışlar göstermek mümkündür. İlkeler insanlara değerlendirme yapma ve yargıda bulunma fırsatını verirler”.[10]

Etik ve Ahlakın Yaşamdaki Yeri

Etiğin önemini vurgulamak isteyen filozoflar hep yaşamda karşılaşılan sorunlara felsefi açıdan bakarak değerlendirmeler yapmışlardır. Oysa, toplumsal yaşamda etik soru ve sorunlar, kapsayıcı olarak, eylem diye adlandırılan, insanın bilinçli ve amaçlı olarak ortaya koyduğu tüm düşünsel-edimsel yapıp-etme ve karar süreçlerinde her gün yüz yüze geldiği, kimsenin kaçınmayacağı, dışında kalamayacağı toplumsal boyutlu sorunlardır.

Bu gerçeklik bilim insanı Harun Tepe tarafından şöyle tanımlanmaktadır; “Ama etik sorun ve sorular, yalnız filozofların değil, hepimizin her gün karşılaştığı, yüz yüze geldiği sorun ve sorulardır. Çünkü yaşamak eylemde bulunmayı, eylemde bulunmak da karar vermeyi, değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Eylemenin, karar vermenin de sonuçta bir karar olduğu, hiç bir şey yapmamaya karar veren kişinin de bir şeye karar verdiği ve eylemsizliği (bir tutum) seçtiği düşünülürse, değerlendirme ve doğru eylemle ilgili sorunların hepimizin sorunu olduğu görülür” [1] s.13

Tütün Anğ bu gerçeği, “etik, insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukuki, bilimsel, teknolojik vb. tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınmayacağı ilke ve değerler bütünü olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır” diye tanımlamaktadır.[5]

Felsefeci Ray Billington da etiğin yaşamla doğrudan bağına şöyle; dile getirmektedir; “Bir kişi okuma yazma ya da hesap yapma bilmeden, tarihten bir nebze anlamadan, hele coğrafyadan habersiz ...bir yaşam sürebilir. Bu meselelerin hepsinden ve daha pek çok meseleden kaçabilir ama kimse, bu sözcüğün anlamını bilmeseydi hayatını etiksiz sürdüremez. Bilinçli ya da bilinçsiz, hepimiz her gün ahlaki kararlar alırız”. [6]s.47

Etiğin toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi, insanların tarihi süreçte, toplumsal olarak yarattıkları, benimseyip paylaştıkları kendi iradeleriyle birlikte yaşama kararlılığına dayanmaktadır. Bu iradenin yaşama yansıması kesintilere uğrasa bile, yine birlikte yaşamının temelini oluşturmaktadır.

Bu konuda, mühendis ve felsefeci olan Ahmet İnam: “Ahlak, bir arada yaşamayı başarmaya çalışan insanların yalnızca siyasal, hukuksal, toplumbilimsel, ruhbilimsel bakışlarla sorunlarını çözemeyeceklerini bir gün anladıklarında, üzerinde daha önemle düşünecekleri bir alan olacaktır.” demektedir.[11]s.71

Bu temel niteliğinden dolayı etiğe toplumsal yaşamda hukuktan da öte bir değer verilmekte ve hukuk “minimum etik” olarak tanımlanmaktadır.

Etiğin Oluşumu ve Tarihi Süreç

Bu başlık altında öne süreceğimiz görüşler, felsefe, ekonomi, sosyoloji vb toplum-bilimlerine has yöntemlerle değerlendirme iddiasını taşımamaktadır.

Tarihi süreç, dünyanın kaynaklarına sahip olmak, sahip olunan değerlerin artırılarak korunması ve egemenlerin bu uğurda kendi ideolojilerine has değer yargılarını insanlığa kabul ettirmek için günümüzde de sürmekte olan savaşların, katliamlarının, insanları köleleştirmenin kanlı eylemleriyle doludur. Diğer taraftan bu süreç, insanlık dışı uygulamalara karşı düşünsel ve edimsel karşı duruşların onurlandırıcı karşı duruşların, bu uğurda can verişlerin de tarihidir. Konumuz üzerinde bir değerlendirme yapmak gerekirse bu süreç, antik çağdan bu yana, son derece zengin bir düşün evreni yaratmıştır.

Burada yapmak istediğimiz yaşamı etkisi altına alan, daha öncede belirttiğimiz gibi düşünürlerin nedenlerini aydınlığa kavuşturmak istedikleri, günümüzde de yansıma bulan, olay ve olguların hatırlatılmasıdır.

Üretim toplumsal bir süreçtir. Üretim, insanın bir araç olarak kullandığı elinin, yinelenen pratikle, ustalaşmasından, dilin yaratılmasına ve toplum halinde yaşamaya başlamasından bu günkü düzeye erişmesine kadar bütün gelişme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Üretim sürecinde, insanlar aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan, üretim ilişkileri kurmaktadırlar. [12] s.25-32 Üretim alanında ve üretim ilişkileriyle yaratılan maddi varlıklar yanında düşünceler, töreler, inançlar vb. ilkeler ve değerler ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde, üretimden pay alma temelinde geliştirilen ideolojiler toplumun ekonomik yapısını ve buna bağlı olarak da toplumların kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Basitçe dile getirmeye çalıştığımız bu süreç çok yoğun ve karmaşık insan ilişkileri temelinde ve yine bu ilişkilere dayalı oluşan ilkeler çerçevesinde gelişmektedir. Bu nedenle, ilkeler, değerler bütünü olarak insan ilişkilerini yönlendiren etik, insanın tutum, davranış ve karar süreçlerinin belirleyicisi olarak, üretim alanında, üretim eylem ve ilişkilerinin de temelinde yer almaktadır. Etik, insanlık tarihi boyunca, ortaya çıkan dönemlerin üretim biçimi, tinsel, kültürel değeri ve egemen ideolojinin değer

yargıları vb etkenlere göre, değişim ve dönüşüm gösteren bir süreç olarak gelişmektedir. Kıtalar arası yürütülen savaşlar, ticaret yolları, dinlerin yayılması vb kitlesel hareketler aynı zamanda düşünce akımlarının, kültürlerin de taşıyıcıları oldular. Savaşların toplumlarda yarattığı bunalımlar, servetin belirli ellerde toplanması, zenginliğin yarattığı debdebeli ve ahlaksal değerleri hiçe sayan yaşam tarzı, bunlara karşın halkın yaşam koşullarının dayanılmaz boyutlara ulaşması insanları ahlaki bunalımları aşma yönünde çözüm arayışlarına itti. Siyasetten ticarete, inançtan eğitime her alanda erdemin egemen kılınması, dünyanın yaşanır duruma getirilmesi savunulurken bunun araçlarının da filozof krallardan, despot diktatörlere kadar uzanan düşünce ve görüşler üretilmiştir.

Bütün bunlara karşın tarih boyu ahlak, yönetim erkinin elinde, insan davranışlarını kontrol altında tutmanın güçlü aracı olarak görülmüş, yöneten-yönetilen arasında “çoban-koyun” ilişkisinin geçerli olduğu bir toplumsal yapı oluşturma yönünde kullanılmıştır.

Antik çağdan Hristiyanlığa gelişen ahlak anlayışı ve sanayi devriminden sonra kapitalizmin gelişmesindeki dönüm noktalarına, bu dönemlerin emekçi sınıflar için taşıdığı anlama kısaca bakmak, etik anlayışındaki farklılıkları da gösterecektir.

M. Foucault antik ahlak anlayışını ve antik çağdan Hristiyanlığa geçişteki değişimi şöyle tanımlıyor:

“Kuşkusuz, her bireyin davranışlarını yönlendiren bazı normlar da bulunuyordu. Ne var ki, ahlaki bir özne olma istenci ile bir varoluş etiği arayışı antik çağın asıl olarak insanın kendi özgürlüğünü olumlamasına ve kendi yaşamına, kendisinin tanıyabileceği ve kendisinden sonraki nesillerin de örnek olarak görebileceği belirli bir biçim kazandırma çabasıydı.

İşte bence, antik çağdaki ahlaki deneyimin, ahlaki istemin temelinde, insanın bazı kurallara boyun eğmek durumunda kalsa da, kendi yaşamını kişisel bir sanat eseri gibi yoğurması yatıyordu.

Antik çağdan Hristiyanlığa geçerken, özünde kişisel bir etik arayışı olan bir ahlaktan bir kurallar sistemine itaat etmekte somutlaşan bir ahlaka geçmiş oluyoruz”[13] s.264-265

Hristiyanlığın güçlenmesiyle Tanrı iradesine boyun eğme, Tanrıya ve Tanrının buyruklarına itaat etme ahlakın temelini oluşturmaya başladı. İnsanların, öbür dünyada vaat edilen cennete girebilmeleri veya bunu engelleyecek günahtan kurtulabilmeleri için, kilise egemenlerince, uyulması istenen kurallar ahlak kodlarına dönüştürüldü ve insan davranışları dinin tahakküm ve kontrolü altına alındı.

Daha sonraları dinsel-ahlaki iktidarlara karşı bilimsel tabanda ortaya konan eleştirisi ve bunlara dayalı gelişmelerin yarattığı dönüşüm modern devleti doğurdu.

Bilimsel devrimin kazanımları, dünyanın, dışarıdan, doğüstü güçler tarafından değil, insan iradesiyle dünya içinden yöneltip yönlendirildiğini ortaya koydu. 18. YY da gerçekleşen sanayi devrimiyle ortaya çıkan kapitalist üretim biçimi, insanın aradığı mutluluğun, öbür dünyada değil bu dünyada, kapitalizm tarafından yaratılabileceği iddiasıyla ortaya çıktı. Bu dönüşüm, gelişimin seyrine uygun olarak, etik ve ahlakın da yönünü değiştirdi. Etik ve ahlak kurallarının kodları, cenneti dünyaya indirecek olan, kapitalizmin gereksinim ve hedeflerine gerçekleştirmeye yönelik değer yargılarına göre şekillenmeye başladı. Burada genel argümanlar, mutluluk, sağlık, bilgi, kendini geliştirmek, genelin refahı ve güvenini sağlamak, hedef olarak ortaya kondu. Bu akımın en etkili sloganı da, “olabildiğince çok insanın olabildiğince çok mutluluğu ilkesi”dir.

Kapitalizmin “Refah Devleti” modelinde insanlara vaat edilen mutluluk, kitlesel üretimin kitlesel tüketime dayalı olarak yürütülebilmesi, piyasa güçlerine karşı korunmuş, örgütlü-sendikali çalışanları esas alan toplumsal yapı aracılığıyla verilecekti. Böyle bir yapıda eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması devletin sorumluluğu altında bulunuyordu.

1970’lerde, kapitalist sistemde ortaya çıkan ekonomik kriz sonucu kitle üretimi yerine esnek üretim yöntemi geliştirildi.

Esnek üretim modeli, süregelen bütün değer yargılarını kökten değiştirip, geçmişle bağlarını koparmak istemektedir. Bu kopuşun kavramsal ifadesi “yeni dünya düzeni”, “yeniden yapılanma”, “küreselleşme” terimleriyle tanımlanmaktadır.

Ali Artun bu dönüşümü şöyle açıklamaktadır:

“Ülkeler coğrafyasının yerini, bulunduğu topraklardan çok, bu küresel ağı çekimine girerek birbirlerine kenetlenen metropoller coğrafyası almaktadır. Bu coğrafya, ekonomileri bütünleştirirken, siyasi ve toplumsal yapıları parçalamaktadır.

Şimdilerde dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmlerin toplamı olmaktan çıkmaktadır. Çevre ülkelerine özgü, üstelik iktidarlar kadar, muhalefetlerin de benimsediği az gelişmişlikten gelişmişliğe yönelik, ulusal kalkınmacı ekonomiler hızla eskilmektedir. Bu ekonomilerle birlikte inşa edilerek, evrensel ve modern ile yerel ve geleneksel arası değişken matrislere göre tasarılanmış kültürler sökülme, sosyal hak, sosyal adalet, sosyal dayanışma söylemleriyle beslenen yurttaşlık bilinci silinmektedir.” [14] s.20

Richard Sennett ise esnekliği şöyle tanımlıyor:

“Esnekliğin kaygı yaratması son derece doğal: İnsanlar hangi risklerin olumlu sonuç vereceğini veya hangi rotayı seçmeleri gerektiğini bilemiyor. Geçmişte ‘kapitalist sistem’ sözünün taşıdığı lanetten kurtulmak için ‘serbest girişim’ sistemi veya ‘özel girişim’ sistemi gibi pek çok dolaylama geçirilmişti. Günümüzde esneklikte, kapitalizm üstündeki laneti silmenin başka bir yolu olarak kullanılıyor. Katı bürokrasi biçimleri eleştirip, risk almaya vurgu yapılarak, esnekliğin insanlara kendi yaşamlarını şekillendirmede daha fazla özgürlük tanıdığı söyleniyor. Oysa yeni düzen sadece geçmişin yürürlükten kaldırılmış kurallarının yerine yeni kontrol biçimlerini geçiriyor. Ancak bu yeni kontrol biçimlerini anlamak oldukça zordur. Yeni kapitalizm, okunması son derece zor olan bir iktidar rejimidir”. [15] s.10

Egemen küresel ideoloji, doğası gereği, toplumun ahlak anlayışını, kendi ilkeleri ve değer yargıları doğrultusunda dönüştürmek istemektedir. Bilimsel devrim ve yarattığı sanayi dönüşümü sonucu seküler toplumsallaşma sürecinde, dinin etkisinin zayıflaması, insanın, iyilik ve kötülüğün Tanrı isteğine bağlı olmadığının bilincine varmasıyla toplumları yönetmenin kolay olmadığı anlaşılmaya başlandı. Bu gerçeği kavrayan egemen sınıflar, dinle ahlak arasında yeniden canlı bağlar kurmanın gereğini duymaktadırlar, Bugün kapitalist ideoloji, çıkarına uygun gelecek biçimde, bu iki kavram arasında, kah karşıtlıklar, kah özdeşlikler yaratarak sürekli oynamaktadır.

İdeolojiler (din dahil), kuramlarını, yaratmak istedikleri toplum modeline göre geliştirmektedirler. Etik konusunda da, çeşitli etik kategorilerin yaratılmasının temelinde, insan topluluklarını kendi değer yargıları doğrultusunda yönlendirmek isteyen ideolojinin argümanları yatmaktadır.

Bugün gelineen noktada, bütün kesimler toplumsal bozulma ve yozlaşmadan yakınmakta ve bu yozlaşma etik ve ahlaki değerlerdeki bozulmaların sonucu olarak görülmektedir, bununla küresel ideolojinin yeni argümanlarına kapı açılmakta, kitleler emperyalizmin değer yargılarını benimsemeye hazırlanmaktadır.

Etik Kavramının Toplumsal Niteliği

Etiğin üretim sürecinde ve üretim ilişkileri içinde oluşması doğal olarak onun niteliğinin sınıfsal mı, yoksa toplumsal mı sorusunu gündeme getirmektedir. Bir insanın etik ve ahlaki değerlerinin oluşmasında, öncelikle ve ağırlıklı, içinde yetiştiği ya da toplumsallaştığı çevrenin koşulları, kültür öğeleri, mensup olduğu sınıf ve katmanların değer yargıları, eğitim süreci vb etkileşimler belirleyici olmaktadır.

Etik ve ahlak, sınıfsal özelliklere sahip olmakla ve topluma egemen sınıfın değer yargılarının baskısı altında bulunmakla birlikte toplumsal nitelikte değerlerdir. Toplumun

değişik sınıf ve katmanlarını oluşturan bireylerin karşılıklı ilişkiler içinde olan karmaşık bütünsel bir yapı göstermesi gibi, ahlak ta bu yapı içerisinde, farklı kültürlerin, gelenek ve göreneklerin karmaşık ilişkileri temelinde oluşan değerleri yansıtan bir bütünlük göstermektedir. Bu bütünsellik içinde, başkalarının da saygıyla karşıladıkları, farklı kültürel ve ahlaki öğeleri de barındırmaktadır. Tarihsel olarak etik ve ahlak, toplumların gelişim sürecinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

Etiğin sınıfsal açıdan taşıdığı önem sınıf çatışmasındaki yerinden kaynaklanmaktadır. Etik veya ahlakın sınıfsal-toplumsal niteliğinin açıklanmasını konu üzerinde düşünenlerin görüşleriyle (uzunca alıntılar şeklinde de olsa) sunmak daha aydınlatıcı olacaktır.

George G. Brenkert bu konuda, “Ahlak ile sınıflar arasında benzer bir zorunlu bağlantı var mıdır?” sorusundan sonra şu görüşleri açıklamaktadır: “Devletlerin oluşmasından, hatta sınıfların var olmasından önce ilkel topluluklarda ahlak vardı. Hiçbir devlet, ulusallık duygusu, hatta yasa yoktu; ancak ahlak (dinin, sanatın vb. yanı sıra) vardı. Tarih aslında işbölümü, sınıflar, devlet vb. aracılığıyla gelişmiştir -ve bir bakıma gelişmek zorunda kalmıştır. Ancak Marx’ın burada sezinlediği zorunluluk, sınıfların, devletin ve işbölümünün ortadan kalkmasıyla birlikte ahlakın da zorunlu olarak sona ermesini gerektirecek bir zorunluluk değildir. Şunu söyleyebiliriz ki; çıkarların karşılanması belirli bir grubun ya da bir kişinin (örn. Tanrı) çıkarlarının karşılanmasına mantıksal olarak bağlayan hiçbir şey yoktur. O halde ahlak, tarih boyunca belirli bir sınıfın talepleriyle bağlantılı olmuş olsa da, bu ahlakın bir sınıfın talepleriyle bağlantılı olması gerektiğini göstermez. Buradan çıkarılabilecek yegane sonuç, ahlakın gereklerinin pratik insan çıkarlarının karşılanmasıyla bağlantılı olması gerektiğidir”.[16] s. 97

Frederich Engels bu konuyu, tarihsel süreç olarak, şöyle değerlendirmektedir:

“Modern toplumun, feodal soyluluk, burjuvazi ve proletaryadan oluşan üç sınıfından her birinin kendi öz ahlakına sahip bulunduğunu gördükten sonra, bundan, ancak insanların, ister bilinçli, ister bilinçsiz olsun, ahlak anlayışlarını, son çözümlemede, sınıf durumlarının üzerinde dayandığı pratik ilişkilerden aldıkları sonucunu çıkarabiliriz... Bu ahlak teorileri, aynı tarihsel evrimin üç ayrı aşamasını temsil ederler, öyleyse, ortak bir tarihsel arka plana, ve bunun sonucu, zorunlu olarak, birçok ortak öğeye sahip bulunurlar... Ahlak dünyasının da, tarihin ve ulusal farklılıkların üstünde bulunan sürekli ilkeler olduğu bahanesiyle, herhangi bir ahlak dogmatizmini, bize, ölümsüz, kesin, bundan böyle değişmez bir ahlak yasası olarak kabul ettirme yolundaki her savı yadsıyoruz. Tersine, geçmişte, her ahlak teorisinin, son çözümlemede, o zamanki toplumun iktisadi durumunun bir ürünü olduğunu ileri

sürtüyoruz. Nasıl toplum sınıf karşıtlıkları içinde gelişmiş bulunuyorsa, ahlak da aynı biçimde her zaman bir sınıf ahlakı olmuştur; bu ahlak ya egemen sınıfın egemenliğini ve çıkarlarını doğruluyor, ya da, ezilen sınıf yeteri kadar güçlü bir duruma geldiği andan başlayarak, bu egemenliğe karşı baş kaldırmayı ve ezilenlerin gelecekteki çıkarlarını temsil ediyordu”

İnsan bilgisinin diğer dallarında olduğu gibi ahlak konusunda da bir ilerleme olduğunun kabul edilmesine rağmen henüz sınıf ahlakının aşılamadığını belirten düşünür şöyle demektedir: “Sınıf karşıtlıkları ve bu karşıtlıkların anısı üzerinde yer alan gerçekten insani bir ahlak, ancak sınıf karşıtlıklarının sadece yenilmekle kalmadığı, ama yaşama pratiği bakımından unutulmuş da bulundukları bir toplum düzeyinde olanaklı olabilir” [17] s.175

Etik ve Toplumsal Süreçler

Etiğin tarihi olarak, toplumların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısıyla, bu yapılarda ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerle şekillenen dinamik bir süreç olduğunu, hep altını çizerek vurguladık. Daha önceki yayınımda etikle doğrudan etkileşim içinde olan belirli kavramlar hakkında bilgiler aktarmıştık. Bu çalışmamızda etik ve ahlakın toplumsal süreçlerle etkileşimini, yaşanan olay ve olgularla örnekendirerek, açıklamaya çalışacağız.

Toplumsallaşma,

Toplumsallaşma insanın çevresiyle kurduğu bireysel-toplumsal ilişkilerinde davranış ve karar süreçlerinde yol gösterici olan içinde yaşadığı toplumun değerleri ve kültürünü içselleştirme sürecidir. Bir insanın içinde yaşadığı toplumla etkileşim süreci toplumsallaşma olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç insanın yaşamın bilincine vardığı, kimlik ve kişiliğinin oluştuğu, çevresiyle ilişkilerinde toplum değerlerine uyumlu tutum ve davranışlarda bulunmayı içselleştirdiği, kısaca etik ve ahlaki değer yargılarının oluştuğu bir süreçtir. Doğal olarak bu süreç toplumu şekillendiren sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel tüm etken ve etmenlerden doğrudan etkilenmektedir. Toplumsallaşma süreci, yaşamda karşılaşılan değişim ve dönüşümlerden etkilenerek ömür boyu sürmektedir. İnsan yaşamının her evresi, çocukluktan erginliğe, öğrencilikten meslek edinmeye yaşamındaki statü değişiklikleri toplumsallaşma sürecini dinamik olarak etkilemekte, insanın kimlik ve kişiliği üzerinde önemli değişim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Eğitimin toplumsallaşma sürecinde belirleyici bir rolü bulunmakla birlikte tek etken konumunda bulunmamaktadır. Toplumsal koşullar eğitimi de doğrudan etkilediği gibi, insanın karar alma süreçleri ve davranışları üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır.

Siyaset

Siyasetin toplumlarda başat güç haline gelmesinin temel nedeni üretim sürecinin paylaşım aşamasında yaratılan sorunlardan, başka bir deyişle üretilene, üretimi yapanlar yerine, sahip olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Özünde siyaset, yaratılan maddi değerlere sahip olma yöntemlerine dayalı olarak geliştirilen ideolojilerin çarpıştığı bir eylem alanıdır ve bu alanda siyaset, yönetme sanatı olarak adlandırılmaktadır. Bu yönetme sanatı toplumda, bireysel, toplumsal, üretimden bölüşüme, ticaretten sanata vb tüm ilişkileri ve yaşamın tüm alanlarını şekillendirip yönlendirmektedir.

Bu nedenle, siyaset erkini elinde tutan insanlar temsil ettikleri güç nedeniyle kendilerini toplumun mutlak hakimi olarak kabul etmekte ve aslında bunu da toplumlara kabul ettirmiş bulunmaktadırlar. İktidar baskılarından yılan insanlar, tarih boyu, kendilerini yönetecek olanların ahlak sahibi, adil, dürüst kısaca erdemli kişilerden oluşmasını istemişlerdir. Siyaset ve yönetim alanlarında pek çok şeyin açıklanıp aydınlığa kavuştuğu günümüzde bile bu görüş ağırlığını korumakta, dolayısıyla iki önemli konu gözden kaçırılmaktadır:

Bunlardan birincisi, siyasetin, sınıf çıkarlarının devlet aracılığıyla korunduğu dolayısıyla devlet siyasetinin, devlete egemen güç odaklarının siyaseti olduğu, karar mekanizmalarının yetkili ve sorumlu kadrolarının başına ise bu ideolojiye hizmet edeceğine güvenilen kişilerin getirilmesidir.

İkincisi ise, siyaset erbabının toplumun içinden çıktığı, dolayısıyla toplumun kültürünün bütün erdem ve zayıflıklarını taşıdığı insanlardan oluştuğudur.

Üretim sürecinde oluşan etik ve ahlaki değerler paylaşım sürecinde egemen ideolojinin değer yargılarından, bu yargılara dayalı uygulamalardan etkilenecek şekillenmektedir.

Türkiye’de siyaset anlayışı demokratik yönetime evrilme aşamasından, faşist bir müdahale ile, şiddete dayalı totaliter bir yönetime geriletilmiş bulunmaktadır.

Bunun sonucunda, Türkiye’de, ekonomik ve siyasi karar süreçlerinde dış güçlere bağımlı, içte baskıcı, kısıtlayıcı, totaliter, antidemokratik, anti sosyal, demokratik hak ve özgürlükleri yadsıyan bir siyaset ve devlet anlayışı yerleştirilmiştir. Dışa bağımlılığın doğal sonucu olarak, yönetimde irade ve inisiyatif elden geçirilmiş, bağımsız politika üretme yeteneğinden yoksun ve lider sultasına bağlı bir politik sistem oluşturulmuştur. Sistemin kadrolarının genel niteliği popülist, çıkarıcı, topluma karşı değil tek seçici konumdaki lidere karşı sorumluluk duygusuyla yüklü

politikacılar tarafından olduğu herkes ve her kesim tarafından bilinmektedir. İktidarlar değişik ideolojiye sahip gruplar tarafından oluşturulsa bile, belirleyici olan küreselleşen kapitalist sistemin ideolojinin değer yargılarıdır. İnsan yeteneğinin ölçüsü, genelde, bireysel çıkara dayalı ideolojik yandaşlık, makam ve mevki beklentilerinin güdüldüğü, iktidarlara yaranma, bu kesimin dışında kalanlar için dışlanmışlık, korku ve çekingenlik, insan ilişkileri yoğun beyin yıkama ve bilinç saptırma yöntemlerine dayanmaktadır.

Sistemin aksamadan yürütülmesi için, toplumu depolitize etme ya da siyaset dışı tutma çabaları devlet politikası olarak uygulanmış ve büyük oranda içselleştirilmiştir.

Bugün gelinen noktada, Türkiye, ironik olarak, şeffaf yönetim dönemini yaşamaktadır. Etik ilkeler geliştirmenin ana nedeni olan yağma, talan, yolsuzluk vb olayların nasıl yaratıldığı, kovuşturulmadığı, çeteleşme olarak bilinen siyasetçi-mafya-kolluk güçleri-medya ilişkileri, kanun kaçağı hatta daha da ilerisi canilerin nasıl korunduğu, diplomatik pasaport sahibi edildikleri, milletvekillerinin dokunulmazlık zırhı arkasına sığındıkları, “Memurin Muhakemat Kanunu” ile suçluların adaletten kaçırıldıkları, sık sık çıkartılan aflarla suçluların nasıl ödüllendirildikleri vb herkesin ilk ağızda sayabileceği yüzlerce örnek bulunmaktadır. Bütün bu uygulamalar toplumda geçerli bir ahlak anlayışının göstergesi değil midir?

Etik alanının en önemli göstergelerinden biri örnek oluşturmaktır. Çocuk için baba, anne, kardeş, öğretmen vb yakın çevresi, memur için amiri, yaşam içinde statü olarak göz önünde bulunan insanlar, en fazla da siyaset adamları ve siyasi önderler, iyi veya kötü örnekleri oluşturmaktadır.

Siyaset her zaman olumsuz örneklerle birlikte gündeme gelmekte, bu yönü vurgulayan pek çok deyim, atasözü vb özlü tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tür olumsuz tanımlamalar toplumsal kanı haline dönüşmüştür. Bunun nedeni, siyasetin etik dışı bir eylem olmasından kaynaklanmayıp aksine insan davranışları üzerinde, en belirleyici etkiye sahip olmasındandır. Siyasetçinin görevi, temsil ettiği ya da adına hareket ettiği ideolojinin değer yargılarını, bu yargılara uyan yaşam tarzını söz sahibi olduğu toplumda yaşamın her alanına uygulamaktır. Siyaset alanında alınan her karar, ortaya konan her uygulama bireysel/toplumsal ilişkileri, dolayısıyla etik ve ahlak açısından tüm tutum ve davranışları derinden etkilemektedir. Doğal olarak ahlak söz konusu olduğunda, toplumsal yaşamı etkileyen gelişmeler en olumsuz yönüyle ele alınmaktadır.

Ekonomi

Yaşam koşullarının oluşumunda en belirleyici konumda olan etken ekonomidir. Ekonomi bir insanın yaşam biçiminden düşünce yapısına, buradan da tüm ilişkilerine kadar belirleyici olmaktadır. Maddi koşulların belirlediği yaşam biçimi düşünce biçimini de etkilemektedir. Bir toplumun ekonomik ilişkilerini yönlendiren ideoloji o toplumun üst yapı kurumlarını yani yaşamı yönlendiren tüm kurum ve kuralları belirlemektedir. Türkiye, gelir dağılımı çok bozuk, nüfusunun büyük bir bölümü açlık sınırında yaşayan ve uzun yıllardan beri yüksek enflasyon etkisi altında olan bir ülkedir. Ekonomik sorunların insan kişiliği üzerinde yarattığı olumsuzluklar, ekonominin gelişmesi, enflasyonun düşürülmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin aza indirilmesi ya da yaşam standartlarının yükseltilmesiyle kolayca ortadan kaldırılamamakta, insanlar üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır.

Elias Canetti Nobel Ödüllü “Kitle ve İktidar” adlı yapıtında, enflasyon, para ve insan değeri konularında şu görüşleri getirmektedir: “Enflasyon, sözcüğün en katı ve en somut anlamıyla bir kitle fenomenidir. Enflasyonun bütün ülkeleri vatandaşları üzerinde yarattığı karışıklık etkisi hiçbir şekilde yalnızca fiili enflasyon etkisiyle sınırlı değildir. Savaşlar ve devrimler bir yana, modern uygarlıklarımızda önem bakımından onunla karşılaştırılabilecek hiçbir şeyin olmadığı söylenebilir. Enflasyonun neden olduğu kargaşalar öylesine büyüktür ki insanlar bunları örtbas edip gizlemeyi yeğlerler. Her şeyden önce değeri yapay bir biçimde insanlarca belirlenen parayı kitlelerin oluşumunu etkileyecek bir güç olarak görmekte tereddüt gösterirler; bu paranın pratik işleviyle orantısız, akla aykırı, hem de utanç verici bir şeydir.” [18]

Yazar daha sonra şöyle demektedir: “Enflasyon sırasında her şey gözle görülür bir biçimde sarsılmakla, hiçbir şey bir saat içinde bile kesin ve sabit durmamakla kalmaz, aynı zamanda her bir kişi, insan olarak değer yitirir.

Her neyse ya da her ne idiyse, her zaman istediği milyon gibi bir hiçtir. Herkesin bir milyonu vardır ve herkes bir hiçtir.”[18] s.184 Paranın hiçeştirdiği ortamlarda etik ve ahlaki değerler gibi en temel insani değerler de aşınmaya uğramaktadır. Toplumun büyük çoğunluğunu etkisi altına alan yoksulluk insanlara değerlerin korunması adına fazla bir seçenek bırakmamaktadır. Ekonomik koşulların çaresiz bıraktığı insanlar ruhsal bunalımlara ve intihara sürüklenmektedir. Diğer yandan bu zor yaşam koşulları, yasa dışı yollarla kazanç elde eden gruplar için yeni olanaklar yaratmakta, kayıt dışı ekonomiyi beslemektedir. Örneğin, sokaklara egemen olan, güdümlü, kap kaç çeteleri en küçük değerler için insanları öldürmekten çekinmemektedirler. Yine günümüzde bedeli ödendiğinde satın alınmayacak hiçbir giz, bozulmayacak hiçbir bağ, ya da meslek etiğinin ana temalarından biri olan ‘patrona sadakat’tan

eser kalmamaktadır. Bugün en küçük toplumsal birimdeki ilişkilerden uluslararası ilişkilere kadar bütün ilişkilerin temelini ekonomik çıkarlara dayalı değer yargıları oluşturmaktadır.

Siyaset ve ekonomi konularında vurgulamak istediklerimizi en kısa şekilde özetlemek gerekirse: Toplumsal tüm olay ve olguların gelişimini ekonomi ve siyasetten soyutlamadan ya da toplumsal-ekonomik ve siyaset bütünselliği içinde ele alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Din

Bir toplum içinde en etkili kurallar din ve ahlak kurallarıdır. Toplumbilimci Barlas Tolan bu konuda şu bilgileri vermektedir:“Din ve ahlak kuralları, toplumsal gerçek içerisinde çoğu kez birbirlerinden ayırt edilemeyecek bir bütün oluştururlar. Bazı düşünürler, ahlak ve din arasındaki farkın birer içerik farkı olmaktan çok, yaptırım türü ile ilgili olduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre, dinsel normların doğaüstü ve irrasyonel nitelikteki bir yaptırımla desteklenmesine karşın, ahlaksal normların yaptırımları toplumsal bir özellik gösterir. Bu farklılaşmaya rağmen, bu iki kural sistemi sürekli bir etkileşim içerisinde bulunur... Dinsel ve ahlaksal normlar arasındaki karşılıklı etkileşim, bazı dönemlerde çatışmaya da neden olabilmektedir. Nitekim ahlakın değişebilirliğine karşılık, din bu özellikten yoksundur. Bu nedenle din, kendi varlığını sürdürebilmek için zaman zaman değişen ahlak karşı çıkar. Böylece din, yavaş da olsa, kendisini değişen ahlaka uydurmaya çalışır...

Din, insanların bilinmeyen sonsuz karşısında, doğaya karşı ve doğaüstü bir tutumla oluşturdukları inanç, değer, gelenek ve tapınma biçimleri bütünüdür”. [19] s.241

Bilimsel devrim ve bunu izleyen süreçte sanayi toplumuna dönüşüm, dini referansların etkisini azaltarak gelişen kapitalizmin değer yargıları ya da kapitalist ahlak anlayışı referans değerlerini dünyadan almaya başladı, yani ahlaki seküler hale getirdi.

Bir başka düşünür yaşam koşulları ve inanç konusunda şunları söylemektedir: “Çevresel tahribat, kitlesel açlık ve din için verilen savaşların olduğu, hepsinden beteri de insanın her canlı varlığı yüz kere öldürme kapasitesine eriştiği bir dünyada, insan rasyonel olarak bir tanrı inancının etkisiyle ahlaki ilerleme sağlanmış olduğundan nasıl bahsedebilir?”[6] s.127

Prof. Dr. Yasin Ceylan din ve ahlak konusunu şöyle değerlendirmektedir:

“Din ve ahlak ilişkisi konusunda belirtmek istediğimiz son bir husus da şudur: Ahlaksal eylemi etkileyen farklı kültürler ahlakın dış kaynaklarıdır. Bu kaynak toplumdan topluma, kültürden kültüre değişir. Ancak insanın doğasına dayanan

ahlak, iç kaynaklıdır. Bu kaynak kültür ve ırk farkına bakılmaksızın, akıl sahibi olmaları sebebiyle tüm insanlarda aynıdır. İç kaynağın ilkeleri hiçbir kültürün ve dinin tekelinde değildir. Bu yüzden ki her toplumda erdemli davranış ve erdemli insan görmek mümkündür. Buna ‘doğal ahlak’ diyebiliriz. Doğal ahlakı geliştirmek için bir dine girmek veya metafizik bir inanç sistemine bağlanmak ve hatta Tanrının varlığına inanmak gerekmez. Çünkü ‘her zaman doğru söyle’, ‘iyilik yap, kötülük yapma’ ‘insanları araç olarak kullanma’ gibi ahlaksal ilkeler herhangi bir kültür veya dünya görüşünün özel olarak keşfettikleri kurallar değildir. Bunları bilmek için insan olmak yeter.

Spekülatif akıl ile bir kuram olmaya aday olmayacak kadar sadedir ve insan olan herkesin ortak malıdır. Doğal ahlakın ilkelerine sahip olma ve erdemlerine ulaşma imkanı, dindar, dinsiz, teist, ateist herkes için aynı seviyededir”. [20] s.107

Kamu Alanı, Kamuoyu Oluşumu

Etiğin ilke ve kuralları yasalardan farklı olarak toplumsal tepkilerle oluştuğu gibi bu değerlerin çiğnenmesine karşı yaptırımlar da yine toplumsal tepkilerle oluşmaktadır. Etik değer ve ilkelerin ihlaline karşı toplumsal tepkilerin etkileme gücü, insanların düşüncesinde, duygularında, vicdanlarında oluşan tepkilerin kamuoyuna yansyarak kamuoyu baskısına dönüşmesidir. Böyle bir tepkinin de baskıya dönüşeceği alan kamu alanıdır.

Ülkemizde, güncel olarak yoğun bir kamu alanı tartışması sürmektedir. Değişik ideolojiler, kamu alanını, kendi çıkar ve anlayışlarına göre tanımlamakta ve yurttaşların tutum ve davranışlarının da bu tanımlamalar çerçevesinde olmasını beklemektedir. Kamu alanı tanımlaması bu kısır döngülerin dışına alınarak, bilimsel temelde yapılmalıdır. Ülkemiz için son derece önemli olan bu konunun iyice aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu alanda söz sahibi olan bilim insanlarının görüşlerini konuya açıklık getirmesi amacıyla koyuyoruz.

Kamu alanını A. Giddens şöyle tanımlıyor: “Kamu alanı, herkesin ilgilendiği konuların tartışılabilirdiği ve düşüncelerin oluşturulduğu bir kamusal tartışma alanıdır...Kamu alanı en azından ilke olarak bireylerin, kamusal bir tartışma için bir forumda yer alan eşitler olarak bir araya gelmeleriyle ortaya çıkmaktadır.” [21] s.403

Kamu kavramını demokratik teoriye göre tanımlayan C. Wright Mills, kamu alanındaki tartışmaları, toplumdaki küçük küçük tartışma çevrelerini birbirine bağlayan iğne ile ipliğe benzeterek şöyle demektedir: “Bir ülkede kamuoyunun bulunduğunu söyleyebilmek için- bu konuda dürüst ve ciddi konuşuluyorsa- bazı vazgeçilmez koşulların varlığı şarttır: devlet yönetimine ve iktidara katılamayan halk kesimleri

siyasal düşünce, fikir ve kanaatlerini hiç çekinmeden, hiç bir şeyden korkmadan serbestçe ifade edebilmeli ve bunu kapalı kapılar ardında değil, kamuya duyurabilecek şekilde genel ve açık yollardan yapabilmeli; ayrıca, halk bu alanlarını kullandığında, devletin ve hükümetin eylemlerini, edimlerini, yöneticilerini, memurlarını, izlediği siyaseti, aldığı kararları etkileyebilmeli ve belirleyebilmelidir.”[22] s.433

Kamu alanı kavramının yaratıcısı olan Jürgen Habermas ahlaksal tartışmalar hakkında şunları söylemektedir: “Bu nedenle, bir önermenin rasyonel kabul edilebilirliğinin nedenleri, sonuçta, kanıtlama süreçlerinin belirli özellikleriyle ilgilidir. Burada en önemli dört neden saymak istiyorum: (a) Önemli katkılar getirebilecek hiç kimse katılımdan dışlanmamalı; (b) herkese, katkı getirme konusunda eşit fırsat verilmeli; (c) katılımcılar, söylediklerini düşünmeli; (d) iletişim, dışarıdan ve içeriden gelen zorlamalardan arınmış olmalı ki, eleştirilebilir gerçeklik savları için alınacak evet/hayır tavırları, daha iyi nedenlerin inandırıcılık gücüyle güdülenebilsin”. [23] s.225

Toplumda ahlakın her alanda geçerli olması isteniyorsa insanların, doğruluk, dürüstlük, şeffaflık, eşitli, hesap verebilirlik vb adına ortaya koydukları tutum ve davranışlarının halk tarafından denetlenebilir, eleştirilebilir ve kamusal alanda özgürce sergilenebilir olması gerekmektedir. Aksine, tepki verme refleksi dumura uğratılmış toplumlarda, ahlak adına dile getirilen erdemlerin korunması olanaksızlaşır.

Bu gerçek bilim insanlarıncı çarpıcı bir şekilde açıklanmaktadır.

A. Giddens “Çağcıl toplumlardaki tartışma, kültür sanayisinin ortaya çıkışıyla nefessiz kalmıştır. Kitle iletişim ve eğlence araçlarının gelişimi, kamu alanının büyük ölçüde bir aldatmacaya dönüşmesine yol açmıştır. Ticari çıkarlar kamunun çıkarlarının önüne geçerken politika, parlamento ve iletişim araçlarında sahnelenen bir oyuna dönmüştür. ‘Kamuoyu’ artık, açık, akılcı tartışmalar yoluyla değil örneğin reklamda olduğu gibi yönlendirme ve denetleme yoluyla oluşmaktadır”. [21] s.402-403 şeklinde konuya açıklık getiriyor.

C. Wright Mills’in Amerikan toplumu için dile getirdiği görüşler bugün Türkiye için de geçerli olmaktadır: “Uzun dönemde, kamuoyunun sadece ‘doğru’ çıkması yetmez; uzun dönemde egemen olanın da kamuoyundan başka bir şey olmaması gerekir. Bu gün ise, kitleler ile kitleler adına önemli kararlar alan seçkinler arasında büyük bir boşluk, farklılık görülmekte; çok önemli sonuçlara yol açacak nitelikteki kararlarda bile kamuya ancak, her şey olup bittikten sonra bilgi verilmektedir.” [22] s.421

12 Eylül’ün yarattığı şiddet ve yıldırma politikalarının ana hedefi, toplumla siyaset ve ekonomi gibi temel süreçlerin ilişkisini kesip, egemen güçlerin dışında kalan sınıf ve katmanların bu alanlara müdahalesini önlemektir. Bu hedefe ulaşmak için

de, Türkiye’de gelişmekte olan canlı kamu alanı, yakın bir gelecekte kurulamayacak düzeyde, yok edilmiştir. Bugün Türkiye’nin kamu alanı AB, NATO, OECD gibi oluşumlar tarafından yurt dışında oluşturuluyor. Kamu alanının yokluğunda ülke dışarıdan yöneltildiği gibi muhalefette dışarıda oluşuyor. Ülkede sosyal, siyasal, ekonomik hatta kültürel alanlarda neler yapılması gerektiği Türkiye kamu alanında değil, Avrupa kamuoyunda tartışılıp kararlaştırılıyor. Kendi sorunlarını demokratik hak ve özgürlükler çerçevesinde, kendi dinamikleriyle tartışma olanaklarından yoksun bir ülke konumundayız. Böylesi sindirilmiş, kamuoyunu kendi kamu alanında oluşturma olanağı elinden alınmış bir toplumda, yolsuzlukları kamuoyu baskısıyla önleme iddiası gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır.

Dil

Toplumsal yaşamda **düşünce** ve **bilinç** üzerine devamlı vurgu yapılmakta ve sorunların çözümünde bu iki kavram temel alınmaktadır. Genel anlamda, ister meslek alanında, ister toplumsal alanda olsun, eleştirel düşünceye sahip, sorgulayıcı, kişisel, mesleki ve toplumsal sorunların bütünselliğinin bilincine varmış kimlik ve kişiliğe sahip bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplumsal yapı istenmektedir. Bu doğru yaklaşımın temelinde ‘**dil**’in düşünce ve bilinçle, ayrılmaz koparılamaz bağı yatmaktadır. Dilin düşünceyi, düşüncenin dili geliştirdiği, insanın düşünürken bile dili kullandığı, dilin kültürü, kültürün toplumu geliştirdiği, dilin düşünce ve bilincin doğrudan yansıması olduğu evrensel boyutta kabul edilmiş gerçekliklerdir. İnsanın düşünce yetisi ve düzeyi dilinin zenginleşmesiyle doğru orantılı olarak gelişmektedir. Dil aynı zamanda bir yaşam ortamıdır, insanın toplumsallaşmasının en temel araçlarından biridir. İnsanın içinde yaşadığı toplumu, kültürü ve giderek evreni kavraması, algıladıklarını başkalarıyla paylaşması dil aracılığıyla olmaktadır. Ayrıca bu algılama, değerlendirme doğup büyüdüğü ortamın kullandığı dilin özellikleriyle, dili kullanma tarzıyla da bağlantılıdır. Örneğin; gelişmiş dil kodlarının kullanıldığı ortamlarda, bir çocuğun taleplerine karşı, açıklama ve ikna yöntemi uygulanırken, kısıtlı dil koduyla konuşulan ortamlarda dayak bir ifade aracı olarak ağırlık kazanmaktadır. Bu yöntemler ayrıca insanların kişiliğine de yansımakta, insanda kalıcı izler bırakmaktadır. Toplumsallaşma sürecinde dil kodunun değişmesi insanın kimlik ve kişiliğine, dolayısıyla tutum ve davranışlarına, başka bir deyişle etik ve ahlak anlayışına da yansımaktadır.

Ayrıca dil, toplum yaşamının kavramlar sistematiğidir. Bir toplum düzeninden, örneğin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte dilin kavramları da değişmektedir. Bu durumda bir önceki toplumsal yapıda kullanılan dilin kavramları kullanırlılığını ve anlamını kaybetmekte, sanayi toplumuna geçişte yaşam biçimiyle birlikte dil de

değişime uğramaktadır. Bu nedenle bir toplumda bilim ve teknolojinin gelişmesinin koşulu olarak o toplumun dilinde, düşüncesinde ve kültüründe bilim ve teknolojiye ait kavramların oluşmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Bunlara karşıt bir gelişme olarak;

Emperyalizmin; kendi dil ve kültür kodlarını başka dil ve kültürlerin içine yerleştirilmesi, o toplumda düşünceleri, bilinci ve toplumsal değer yargılarını saptırarak toplulukları kendi değerlerine yabancılaştırma ve güdülmelerini kolaylaştırma amacını taşımaktadır. Daha önceki dönemlerde, emperyalizm kendi dilini ve kültürünü zorla, baskıyla kabul ettiriyordu. Bu gün geline nokta emperyalizm öylesine kabullenilmiştir ki, artık baskıya gerek kalmadan, gelişmenin ön koşulu varsayımıyla sömürülen ülkelerin talebiyle gelmektedir. Getirilen değer yargıları, yapay şekilde toplumlara empoze edilerek, ülkelerin değerler sistemi değiştirilmektedir.

Örf, Adet, Gelenek, Görenek ve Töre

Ahlakın içeriğini büyük ölçüde örf ve adetler oluşturmaktadır. Örf ve adetleri gelenek ve göreneklerle eş anlamlı tutarak, hepsini birden töre başlığı altında ele almak mümkündür. Nitekim ahlak, günümüzde törebilim olarak isimlendirilmektedir.

Töreler, hukuk normlarının yani yasaların aksine, genellikle meşru, yetkili ve kurumsallaşmış bir otorite tarafından yaratılmaz; kendiliklerinden ve aşama aşama oluşarak toplum yaşamında güç kazanır, sonra da toplumsal baskının sağladığı erkle yaptırım gücüne kavuşurlar.

Örf ve adetler, toplum içinde yörelere, toplumsal grup ve sınıflara göre önemli farklılıklar gösterebilmektedirler. Aile bağlarının, yerel geleneklerin güçlü olarak yaşadığı toplumlarda töreler temel ahlak kuralları gibi algılanmakta, resmi kurumlar tarafından da belirli ölçülerde hoşgörüyle karşılanmaktadır. Örneğin “töre” adına işlenen cinayetlere ceza indirimi bile uygulanmaktadır. Töreler zamana, toplumsal gelişme ve dönüşümlere göre değişebilmekte ise de ülkemizde, her kesimde, hala sıkı ahlak, daha doğrusu namus kuralları olarak geçerliğini değişmeksizin önemli ölçüde sürdürmektedir.

Konuya etik ve ahlak açısından bakıldığında, uygulamaların bu kavramlarla hiçbir ilgisi olmadığı görülmektedir. Töre, etik ya da aynı anlamda ahlak olarak adlandırılan kavramların temel özelliği otoriteye bağlı olmadan toplumsal süreçlerde oluşmasıdır. Bunların oluşumları toplumsal olduğu gibi, bunlara karşı gelme ya da bu değerleri çığnemelere karşı yaptırımlar da, şiddet içermeyen, toplumsal tepkilerden oluşmaktadır. Oysa bugün töre diye korunan kurallar, baskı altında, zora dayalı olarak

şekillendirilen yaşam biçiminin kuralları olarak ortaya çıkmaktadır. Bunlara karşı insanların özerk davranma hakları, özgürlükleri ve seçenekleri bulunmamaktadır. Bunun gibi töre dışı sayılan hareketlerin cezası da aynı şekilde, yasadışı, hiyerarşik kararlarla uygulamaya konmaktadır. Bu konuda yaşanan gelişmeler toplumsal bir yara, bir baskı ve insanlık dışı olmalarına karşın, ne yazık ki hala, ahlak kuralı olarak, insanların davranışlarını yönlendirebilmektedirler.

Böyle bir yapı, demokratik hak ve özgürlüklerin gelişmediği, toplumsal sorunların bireysel sorun gibi algılanıp çözümünün de bu yolda arandığı, toplumdan kitle toplumu diye adlandırılan çok kolayca güdülenebilen yığına indirgenmiş bir yapıyı göstermektedir. Popülist yaklaşımlarla sürdürülen böyle bir ortamda toplumsallaşan insandan gelişmiş davranışlarda bulunmasını beklemek yine popülist bir tutum olacaktır.

Medya

Günümüzde, ulusal boyutlardan evrensel boyuta, insanların davranışları ya da etik ve ahlaki değerler üzerinde en belirleyici konumda olan etken medyadır.

Kuramsal olarak yaklaşıldığında medya, toplumu en yaygın şekilde bilgilendiren kurumları tanımlamaktadır. Halkı zamanında ve doğru bilgilendirmenin erdemli bir iş ve buna bağlı olarak da etkili bir güç olması nedeniyle de bu gücü elinde tutan medyaya yasama, yürütme ve yargı düzeyinde bir önem verilerek 4. güç denmektedir.

Medya konusunu etik açısından inceleyen Zeynep Atikkan Gültekin, “Çok eski bir deyişe göre, doktor yanlısını toprağa gömer. Hukukçu asar. Akademisyenin yanlışı dört duvar arasında kalır. Gazeteci ise yanlısını yayımlar. İtibarını, itibarsızlığını, onurunu, onursuzluğunu da yayımlayabileceği gibi! Gazetecilik bir itibar mesleğidir! Haber kamusaldır. İçerik ise ‘etiktir’ özdeyişini aktarmaktadır.[23] s.59

Bugün medyanın davranışı bütün dünyada sorgulanmakta, dördüncü güç olmayı kötüye kullandığı konusunda, büyük oranda ortaklanılmaktadır.

Noam Chomsky “Dil ve Sorumluluk” adlı yapıtında şöyle demektedir: “Kapitalist bir toplumda kitle iletişim araçları kapitalist kurumlardır. Bu kuruluşların egemen ekonomik çıkarların ideolojisini yansıtmaması, çok büyük sürpriz olurdu” [24] s.15

Medyanın, ekonomiden sanata, siyasetten moda, hukuktan savaşa yaşamın her alanında ve etik temelde belirleyici bir rol üstlendiği herkes tarafından açıkça bilinmektedir. Medya kapitalist yaşam biçiminin ve bunun içindeki ahlaki değerlendirmelerin her türlü renk ve çeşidini topluma sunmaktadır. İzlenebilme, bol reklam alma, anlaşılır adıyla ekonomik çıkar sağlama adına her türlü maddi manevi değeri, fazla bir etik kaygı duymadan, dilediği gibi kullanabilmektedir. Geline nokta çıkar çatışması etik ilke ve değerleri yok saymaktadır.

Zeynep Atikkan Gültekin ilgili makalesinde: “Yıllardır basında yozlaşma diye anılan süreç, son zamanlarda ‘siyaset, bürokrasi, iş dünyası ve medyanın kir ittifakı’ olarak tanımlanıyor. Sadece bu tanım bile ulaşılan ‘sınırı’ ifade ediyor. Yani artık sürdürülemeyecek olan bir şeylerin çok açık sinyali, Hiçbir meslek böyle bir ‘ittifakın’ parçası olmayı kaldıramaz.” [23] s.59

Medya ideolojik bir güç olarak, sahip olduğu sınırsız olanaklar toplumu kapitalizmin değer yargılar temelinde şekillendirmeye çalışmakta, bu doğrultuda kamuoyu oluşturmakta, toplumdaki yabancılaşmayı, bilinç yanıtılmasını derinleştirmektedir. Kendi deyişiyle kamu vicdanı adına kamu alanı işlevi gören kısaca tam anlamıyla toplum mühendisliği yapan bu güç, hiçbir zaman göz ardı edilemeyecek düzeyde etkin bir oluşumdur.

Yasalar

Yasalar her zaman kutsanma düzeyinde vurgu yapılan, birlikte yaşamın temel güvencesi sayılan yaptırım araçlarıdır. Yasayı A. Giddens: “politik bir otorite tarafından kurulan ve devlet gücüne dayanan bir davranış kuralı”[21] s.637 olarak tanımlamaktadır.

Ray Billington ise: “Yasa, birbiri ardından gelen kuşakların kendi çıkarlarına uygun olarak şekil verdiği, bir dizi kural ve düzenlemelerdir”[6]s.117 diye tanımlamaktadır.

Toplumsal yaşamda, etik değerlerin ya da örf ve adetlerin toplumsal düzeni korumada yetersiz kaldığı alanlarda, düzenin korunması için, devlete zor kullanma yetkisi tanınmakta ve yasalar ortaya çıkmaktadır. Yasalar ya da hukuk kuralları etik ilke ve kurallardan çok daha fazla öne çıkmakla beraber bunlar arasında uyumsuzluk ve çatışmalar önemli yer tutmaktadır.

Aydın Aybay yasa-hukuk ilişkisi konusunda şöyle yazmaktadır: “Bir olayın her nasılsa yasaya uygun şekilde oluşmuş olması, bazı hallerde olayın ‘**ahlaki yönden meşru sayılmaması**’nı önlemez. Çünkü ahlaki değerlendirme hukukun üstündedir. Ünlü özdeyişin anlattığı gibi ‘**hukuk minimum ahlak**’tır” [25]

Bu karışıklıklar etik kodlarının yoğunlukla tartışıldığı bu günlerde canlı olarak yaşanmaktadır. Örneğin: Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile ilgili yasa önerisinde Başbakan “etik davranış kurallarıyla yasalar arasında yakın ilişki bulunduğunu, yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznal durumlarda etik davranış kuralları düzenlendiğini söylemektedir. İş etiği konusunda görüşlerini açıklayan Hak-İş Federasyon Başkanı Salim Uslu, “Ahlaki olmayan davranışları etkin bir cezalandırma ve dengede tutulma sistemiyle önlemeye çalışmak, ahlaki olmayan davranışlar için verilecek cezaların çalışanlarca bilinmesini sağlamak” [26] s.86 demektedir.

TMMOB Mimarlık Mühendislik Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri (etik) ilk taslağında, mesleki davranış kurallarının, ”düzenleyici kurallar” olarak, örgütün tüzük ve yönetmeliklerine yansıtılması anlamı taşıdığı, bu alanda gerekli işlemlerin onur kurullarınca mı, yoksa yeni oluşturulacak “etik kurulları” ile mi belirleneceği sorusu sorulmakta ve verilmesi gereken kararların etik kurulların amacının belirlenmesi olduğu kaydedilmektedir. Sorunun bu yönü daha sonra irdelenecektir.

Bununla beraber burada yasalarla ahlakın doğru yanlış değerlendirmesinin çok farklı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bazı kararların uygulanmasında, ya da bazı suçluların, mağdur edilenlerin rızası alınmadan, af yasalarıyla serbest bırakılmaları “kamu vicdanının sızlaması” olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yasa ile ahlakın özdeş olmadığının göstergesidir.

Kültür

Karmaşık yapıya ve geniş içeriğe sahip olan kültür bir toplumun kuşaktan kuşağa aktarılan değerler bütünüdür. Kişinin kimliği ve ilişkilerini yönlendiren toplumsal değer yargıları, içinde doğup büyüdüğü kültür ortamında oluşmaktadır.

Özer Ozankaya Toplumbilimler Sözlüğü’nde kültürü (ekin): “Tarihsel toplumsal gelişme sürecinde yaratılan bütün özdeksel (maddi) ve tinsel (ruhi) değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü” olarak tanımlıyor.

Toplumla kültür arasındaki bağ şöyle tanımlanmaktadır: “Hiçbir kültür toplumlar olamadan varolamaz. Ne ki, aynı biçimde, hiçbir toplumda kültür olmadan varolamaz. Kültür olmadan, genellikle anladığımız anlamda ‘insan’ bile olamazdık. Kendimizi dile getirecek bir dilimiz, bir kendilik bilinci duygumuz olmazdı ve düşünme ya da akıl yürütme yeteneğimizde son derece kısıtlı olurdu”. [27] s.17

Kültür yaşam biçiminin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşam biçimine ya da toplumsal sisteme bağlı olarak toplumun değer yargıları, düşünce biçimi, kültürü de değişmektedir. Tarihi, toplumsal bir süreç olarak gelişen etik değerler, doğrudan, kültürel gelişimin de bir ürünü olmaktadır.

Bugün toplumumuzda yozlaşma olarak tanımlanan olgu, aslında küresel boyutta gelişen kapitalist değer yargılarının, bu temelde gelişen düşünce anlayışının yarattığı değerler sistematığının toplumun yaşam biçimini değiştirmesi ve bu dönüşümün doğal ürünü olan kültürel yapıdaki çürümedir.

Toplum ve Birey

Yukarıda niteliklerini belirlemeye çalıştığımız süreçler insanların toplumsallaşma koşullarının karmaşık yapısını göstermektedir. İnsanlar bu süreçler içinde, istisnasız herkesi kapsayacak biçimde, çok değişik olanak ve koşullarda kişiliklerinin temel değerlerini, ilkelerini, davranış özelliklerini ve bunlar temelinde yaşam düzenlerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle toplum denen bütüne ve bu bütünü oluşturan bireye çok yakından bakmak gerekmektedir.

Toplum ve birey, üzerlerine çok vurgu yapılan, temel kavramlardır. Buna karşın toplum-birey ilişkisi ve bütünselliği üzerinde, gereği kadar durulduğu söylenemez.

“Gündelik yaşamda toplum terimi gerçek anlamı ve gücünden soyutlanmış olarak, bizim dışımızda duran, bize rağmen bizden bağımsız var olan insanlar topluluğu gibi görülmektedir. Toplumda yerleşik duruma gelen bu yargı olaylara toplumsal yaklaşım yerine bireysel ya da grup çıkarları açısından yaklaşmayı ön plana çıkarılmaktadır. Oysa insan ancak toplumsal ilişkileriyle var olmakta, insan varlığının maddi-manevi gelişimi de ancak bu ilişkiler içinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle insanı toplumdan, toplumu da insandan soyutlamadan bir bütünsellik içinde ele almak kaçınılmaz bir zorunluluktur”. [28]

Sokrates, 2500 yıl önce “insan içinde yer aldığı toplumdan soyutlanamaz insanlar ve toplumlar da evrenden soyutlanamaz. Evren dünyanın düzen verilmiş bütünlüğüdür.” [29] görüşüyle birey-toplum-doğa bütünselliğini vurgulamaktadır.

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisinde, Marx ve Engels’ten alıntılarla şu bilgileri veriyor: “toplum sadece bireyler yığını değildir, bu bireylerin birbirleri karşısındaki yerini gösteren ilişkilerin toplamıdır... Toplum insanı insan olarak ortaya koyduğu gibi, kendisi de onun tarafından ortaya konur... Bireyin (bir kişinin) özgür olarak gelişmesi, toplumun (herkesin) özgür olarak gelişmesinin koşulu olduğu gibi, toplumun özgür olarak gelişmesi de bireyin özgür olarak gelişmesinin koşuludur.” [30]

Günümüzde, toplum ve birey yapay olarak bölünüp, topluma karşı birey öne çıkarılmaktadır. Buna karşın toplumbilimciler bu yanılgıya düşmeyi önleme amacıyla toplum tanımına açıklık getirmeye özen göstermektedirler.

J. Fichter şöyle bir tanımlama yapmaktadır: “Toplum, insanların gelişi güzel bir araya geldiği, birbirinden bağımsız gruplar halinde yaşadığı bir oluşum değildir. Aksine toplum kendini oluşturan parçaların düzenli işleyen bir bileşimidir.” [31] s.30

Bir başka düşünür birey toplum ilişkisini şöyle tanımlamaktadır: “Bireyleri kendileri yapan şey, ait oldukları toplumsal bütündür. Dolayısıyla da, bireyin anlaşılmasının tek yolu, toplumsal bir bağlamda ele alınmasıdır; yoksa tersi değil. Buna göre, yeterli herhangi bir sosyal bilim teorisinin temeli, bireyler değil, toplumsal bütünler olmalıdır”. [32] s.77

Toplumsal yaşamda insanların toplumsallaşmaları, bu karmaşık yoğun ilişkiler içinde etkileşimleşerek gelişmektedirler. Toplumda burjuvasından proleterine bütün sınıf ve katmanlar, bunlar içinde, siyasetçisinden işsizine, her türlü statü sahibi insanlar, ayrımsız bu bütünün bir parçalarıdır. Bu toplumsal hareketlilik içinde insanlar yalnız bir kimlikleriyle ya da öne çıkan kimliklerine dayalı sorumluluklarıyla değil sahip oldukları tüm kimlikleriyle etkileşim içinde bulunmaktadırlar. Toplumsal eylem alanında insan tüm kimlikleriyle bütünsel bir varlığa sahiptir, bu bütünselliğin korunması gerekmektedir. Bu amaçla da insanı tek kimliğe indirgeyerek tanımlamadan kaçınmak gerekmektedir. Bunun yanında, Hiçbir sınıf ve katman, olumlu ya da olumsuz, gelişmelerden tek başına sorumlu olmamaktadır. Toplumun gelişmesi de, yozlaşp dağılması da bu bütünün sorumluluğu ya da ortak eyleminin sonucuna bağlıdır.

Bu nedenle, bir grubun toplumsal sorunların çözümüne tek başına soyunması ya da böyle yönelimde bulunması, grup üyelerinin bir kişilik kanolarla akıntıları aşarak, gösterilen hedefe ulaşmaya çalışmalarına benzemektedir.

Böyle bir, ütöpik benzetmeyle tanımlanmaya çalışılan, anlayış insan enerjisini bireysel çabalarla yok etmeyi ya da potansiyel bir gücün bilincini yakalayamayayı göstermiş olmaktadır.

Gözden uzak tutulmaması gereken gerçek çağdaş toplumsal ilişkilerin örgütlü ilişkiler olduğu, sorunların da ancak bütünsellik içinde ele alınarak örgütlü yapılarla aşılabileceğidir.

Bir başka gerçeklikte; demokratik hak ve özgürlüklerin korunarak, kamuoyunun özgürce oluşmasına sağlayacak özerkliğin kişi ve kurumlar temelinde geliştirilmesinin bütün koşullarının yaratılması ve kolayca güdülenen “kitle toplumu” yapısının kırılması gerekmektedir.

Etik ve ahlak pek çok kavramla doğrudan ilgili bulunmaktadır. Buna karşın değerler ve davranış gibi etikle özdeş sayılan, etik ve ahlakın çıkışına temel gösterilen doğruyanlışı gibi, insanın etik sorumluluğu konusunda öne çıkan özgürlük, özerklik gibi kavramlar diğerlerinden daha fazla önem taşımaktadır. Bu nitelikteki kavramlara biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Komisyonumuzun bir önceki yayını olan “Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri” adlı çalışmamızdan geniş ölçüde yararlanarak bilgileri güncelleştirmek istiyoruz.

Değerler

Etikle ilgili kavramların başında, tutum ve davranışlarımıza yön veren, değerler kavramı gelmektedir. Değerler sadece tutum ve davranışlarımıza yön vermekle kalmayıp toplumsal ilerlemenin, bilim ve teknolojiye gelişmenin de temelinde yer almaktadır. Bu nedenle konu üzerinde bizim tanımlamamızdan çok, bilim insanlarının değerlendirmelerine genişçe yer verme gereğini duyuyoruz.

Şafak Ural değerleri şöyle tanımlıyor: “Değer denilince ilk akla gelebilecek özellik, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar. Her toplum ve birey, sahip olduğu değerler çerçevesinde davranışlarına yön verir, tercihlerini onlara göre belirler. Hatta değerler, her türlü olayı anlamlandırmamızda belirleyici etken durumundadırlar.”[30]

Yazar aynı sunum da “teknolojik gelişmenin ön şartı niteliğinde olan değerlerin, hedeflerin belirlenmesinde, ekonomiden de önde geldiğini” belirtmektedir.[30]s.73

Barlas Tolan değerler konusunda şu bilgiyi vermektedir. “Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar. Bir toplumun yaşamında her şey değerlere göreli olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır.”[19]s.223

Bireyin sanat, estetik vb konularda beğeni ve tercihleri ahlak alanı dışında kalmaktadır. Dönemsel olarak toplumsal yaşamda bazı değerler ‘yükselen değerler’ olarak öne çıkmakta, bunlar tartışılmayacak doğrular olarak kabul edilip, toplumu ve bireyleri derinden etkilemektedir.

Günümüzde küreselleşme, yeni dünya düzeni (YDD), köşe dönmeçilik, özelleştirmeçilik, Serbest Piyasa ekonomisi, yeniden yapılanma, sivil toplumculuk adıyla ortaya atılan isimler aslında aynı ideolojik yaklaşımın ürünüdür. Bu ürünler yükselen değerler (!) olarak gösterilmektedir. Bunlar, yine bir yükselen değer olarak günlük konuşma dilimize, sokuşturulan, İngilizce ifadeyle toplumun ‘**In**’leri olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık toplum yararı, sosyal devlet, hukukun üstünlüğü, üretim, örgütlenme, eşitlik, adil bölüşüm, emeğin değeri ve birçok temel haklar toplumun ‘**Out**’ lar olarak değerlendirilmektedir.

Kapitalizmin mutlak çıkarı için yaratılan değer yargıları (burjuva değerleri) ve bunlar üzerinde kurulmak istenen ahlak anlayışı, yoğun propaganda ve bilinç saptırmalarıyla, değerler olarak sunulmaktadır. Toplumsallaşma sürecini bu değerler ortamında tamamlayan birey başarının anahtarını da bu değerler sisteminde görmekte, karar ve tercihlerini buna göre yapmaktadır. Ayrıca kapitalist bir toplumda pek çok insan ekonomik güce ulaşmayı, mutlu azınlığın içinde yer almayı hedeflemektedir.

Bugün Irak'ta, Ortadoğu'da, Afrika'da, Asya'da Güney Amerika'da kısaca dünyanın pek çok yerinde yaşanan olaylara toplumların çok az tepki vermesinin nedeni: Emperyalizmin değerlerin içini boşaltmasından kaynaklıdır.

Bu tür gelişmeleri “değerler adına değer harcamaları” olarak tanımlayan İoanna Kuçuradi, etik adlı yapıtının sunuşunda: “Değerler adına değer harcamanın bunca yaygın hale gelmesi, birkaç ana tarihsel nedene bağlanabilir. Bu nedenlerden bir tanesi de, hiç şüphe yok ki, çağımız düşünürlerinin, bilimsellik peşine düştüklerini sanarak, etik değer sorunlarıyla hemen hemen hiç hesaplaşmamasıdır.”[34]s.1 saptamasını yapmaktadır.

Özgürlük

Özgürlük insanlığın en çok değer yüklediği, uğruna ölümü bile göze aldığı bir kavramdır. Özgürlük, basit bir anlatımla, insanın başkasının vesayet ve baskısında kalmadan kendi iradesiyle karar verme olanağına sahip olmasıdır. Özgürlük bireysel bir ayrıcalık değil, toplumsal yaşam biçimidir. Bir insanın özgürlük düşüncesi, doğup büyüdüğü toplumsallaştığı ortamın özgürlük anlayışıyla sınırlanmaktadır. Burada söz konusu olan soyut, ütöpic anlamda bir özgürlük tanımı değildir. Dile getirilmek istenen özgürlük anlayışı insanın kendini geliştirme süreçleri ve karar aşamalarında, kendini baskı altında hissetmemesi, eylem aşamalarında iradesi üzerinde bir denetim mekanizmasının bulunmamasıdır. Buna karşın, insan özgürlüğü yaşamı olanaklı kılan maddi koşullar aracılığıyla denetim ve baskı altına alınmaktadır. İnsanın beslenme, barınma, giyim, sağlık, eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılamasına karşı kurulan kısıtlayıcı yöntem ve baskılar aynı zamanda özgürlüğünü doğrudan baskı altına almaktadır. Oysa ki, özgürlük egemenin bağışlayacağı lütuf değil, toplumsal olarak geliştirilecek bir değerdir.

Özerklik

İnsanın tutum ve davranışlarıyla değerlere geçerlik kazandırma çabası bir yandan sistemin özgürlük anlayışı ile sınırlanırken, öbür yandan kişilik yapısıyla da ilgili sorundur. Burada ortamın niteliği özgürlük sorunuysa bireyin tutumu da özerklik sorunu olmaktadır. Kişi özerkliğinin tanınmaması onun kişiliğinin baskı altında tutulduğunun göstergesi olmaktadır.

Yani, Özgürlüğün kısıtlandığı ortamlarda İnsan davranışlarını konulacak kurallarla yönlendirme çabası, özgürlüğün olmadığı ortamlarda özerk bir kişiliğin oluşmasının mümkün olamaması nedeniyle başarılı olamaz.

Özerklik, akıl yürütme, düşünce becerisi ve yetisi, kendi yaşamını biçimlendirme gibi kişilik özellikleridir. Açıkça görülmektedir ki, özerklik, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin de ötesinde sorumluluklar üstlenen insanın hem sahip olması gereken kişilik niteliği, hem de kişiliğine tanınması gereken bir haktır.

Özerklik bireylerin kişilik yapısı yanında iş hayatında da geçerli ayrıca bunlar kadar önemli olarak kurumlar için de geliştirilmesi gereken bir statüdür. Bu nedenle konuya olabildiğince açıklık kazandırmak istiyoruz.

“Özerk insan başkalarının otoritesine bağımlı değildir. Otoriteye karşı ne boyun eğe ne de kolay aldanır, onu otoriteye göre davranmaya ya da inanmaya çağırana karşı haklı bir kuşku sergiler. Özerk insan hayatını biçimlendirirken kendi anlayış ve kararlarına güvenebilen kişidir. Başkalarının yol göstermesine ihtiyacı yoktur.”

“Bu kişi (özerk insan) kendisi için sağlıklı akıl yürütebilir, ama ne zaman kendi aklının yetersiz kaldığını bilir; varsayılan otoritenin getirdiği her öneriye saflıkla inanmaz, kabul da etmez; kimin açıklamasının güvenilir kimin açıklamasının güvenilmez olduğunu yargılayabilecek güçtedir; ne zaman ve nasıl kuşku duyması gerektiğini bilir- pratik kuşku sanatında deneyim kazanmıştır.”[6] s.141-145

Taner Timur özerkliği temyiz gücüyle birlikte ele almakta ve şu görüşleri öne sürmektedir. “Özerk insan demek mutlaka özgür insan demek değildir. Sadece özgürlük potansiyeli taşıyan, toplumsal statüsünü daha doğuştan tayin eden, kast ve zümre ilişkilerinden kopmuş insan demektir.” [35]

“Temyiz kudreti insan aklının doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğidir. Aklın dogmaları ve önyargıları yenen, doğa ve toplum bilimlerini yaratan aydınlatıcı niteliğidir. Kısaca aklın ta kendisidir”. [35]s.10

Çok değer yüklenen özerkliğin karşıt kavramı onun anlamını daha da aydınlatmaktadır. Özerkliğin karşıtı olarak, kendi öz gücünü kullanmayan yabancı bir otoriteye bağımlı anlamında (Heteronomi) ‘yaderk’ kavramı kullanılıyor.

Özerklik kurumlar için de, özellikle meslek birlikleri için, kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü olmanın çok daha ötesinde anlam ve değer taşıyan bir kurumsal modeldir. Meslek birlikleri, (bunda TMMOB’nin önemli bir payı vardır) bugüne kadar ki mücadeleleriyle, azımsanamayacak düzeyde bir kazanım sağlamışlar, yasaların kısıtlamasına karşı davranış ve eylemleriyle özerk bir tutum sergilemiş ve tutumunu kabul ettirmişlerdir. Bu kazanımlardan sonra, TMMOB’nin kendini tanımlamada “kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü” yerine, yasal olarak değilse bile, eylem olarak “özerkliğini kanıtlamış meslek örgütü” olduğu üzerine vurgu yapması ve özerk statüyü kabul ettirmeyi hedeflemesi, bunu da bir hak talebi olarak ilan etmesinin üzerinde durulmalıdır.

Yaderklik

Yaderklik, özerkliğin karşısı olan tutum ve davranışlar için kullanılan bir kavramdır. Erkini özünde taşımayan, dış erke bağımlı olma durumunu tanımlamaktadır. Yaderk, özerk olmadığı gibi özerklik talebi de olmayan kişilik yapısını göstermektedir. Yaderklik insanın arzu ve karakterinin kendine ait olmadığı, bunların dıştan kendisine yöneltilen bir uygulama olduğu inancından kaynaklanmaktadır.

John O'Neill, yaderk konusunda, Benson'dan şu alıntıyı vermektedir:

“Özerklik erdemi, kişinin eyleme geçme, seçme ve fikir oluşturma konusunda kendi güçlerine dayanması anlamında ortalama bir karakter durumudur. Bu durumun eksikliğine heteronomi denir, ve heteronom kişiyi tanımlamak için kullanılabilecek pek çok terim vardır. Terimlerden bazıları söz konusu zayıflığın belirli biçimlerini ortaya koyar: kolay kanan, avanak, uysal, pasif, itaatkar, aşırı bağımlı, köle ruhlu. Aşırılık zaafı için genel bir terim yoktur, ancak tekbencilik ya da kibirli, kendine yeterli kullanılabılır.[36]s.121

Eylem

Sözlüklerdeki açıklamalardan yola çıkarak bir genellemeyle eylem; insanın isteklerini, tasar, düşünce ve kararlarını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu bilinçli çaba ve tüm yapıp etmelerini ifade etmektedir. Eylemin yaşamdaki yeri, “yaşamak eylemde bulunmaktadır” ifadesiyle tanımlanan insanın bütün yapıp ettiklerini, süreç olarak, içermektedir. Bu tanımlama eylemin sadece ortaya çıkan yapıp etmeler şeklinde ele alınmaması, yapıp etmelerin arka planında nelerin yattığını, eylemin gelişmesini, yöneldiği hedefleri ve doğurduğu sonuçları bir bütünsellik içinde değerlendirmek gerektiğini göstermektedir. Eylemin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Davranış

İnsanın bir hedefe yönelik, düşünme, değerlendirme, karar verme, ilkesel temellendirme gibi süreçlere bağı olarak eyleme katılma ya da eylemi gerçekleştirmeye girişimi, bir eylem türüdür. İnsan davranışları belirli kurallarla sınırlanamayacak düzeyde çeşitliliğe sahiptir.

Tutum

Bir kimsenin eylem karşısında takındığı tavidir. İnsanın tutumunun belirlemede inançları, düşünceleri, dünyayı algılama ve değerlendirme anlayışı, olay ve olgulara bakış açısı ve bu temeller üzerine yaptığı (doğru ya da yanlış) değerlendirmeleri etkili olmaktadır.

Davranış ve tutum, yapma yapmama sorunu olan eylem içinde birlikte değerlendirilecek olursa, davranış yapmanın, tutum ise yapmamanın adı olmaktadır.

İyi-Kötü, Doğru-Yanlış

Etik, genelde neyin iyi, neyin kötü, doğrunun yanlışın ne olduğu sorunlarına yanıt arama şeklinde algılanmakta, ahlak sahibi bir insanın iyiden, doğrudan yana tavır alması, doğru davranışlarda bulunması savunulmaktadır.

İyi-kötü, doğru-yanlış ölçütleri belirlenmiş, tanımları yapılmış değerler değil, düşünülene, beklenene uyan veya uymayan değer yargılarıdır. Bu nedenle de ancak içinde yer aldıkları eylemin niteliğiyle, amacıyla ve ahlaki yönüyle birlikte değerlendirilebilecek tutum ya da davranış türleridir. Bunun dışında kişi ve grup çıkarlarına göre değişen soyut kavramlardır. Örneğin Irak Savaşının haksız, ahlaksız, insanlık adına utanç veren olaylarla dolu sonuçlar yaratan bir saldırı olduğu düşünülmeden, iyi Bush Irak'ı işgal ederek kötü Saddam'ı yok etti!, ya da iyi Saddam'ın kötü Bush tarafından ortadan kaldırıldı değerlendirmeleri yapılabilmekte, daha utanç vericisi işkencenin, devletin kabul ettiği bir sorgulama yöntemi olarak uygulandığı söylenebilmektedir. Bu ortamda pek çok ahlak dışı olay doğru ya da iyi olarak değerlendirilebilmektedir.

Ahlaki değerler bireysel değil, toplumsaldır. Kötü koşullar, genelde, toplumsal yapı etkilenmeden ortadan kaldırılamamaktadır. Ahlaki değişim veya dönüşümler bireyin irade sınırlarının dışında kalmakta ve Irak'ta somut örneklerle yaşandığı gibi, işkenceden direnişe, istiladan işgale, seyirci kalmadan katılıma her yönüyle toplumsal sorunlar olarak ortada durmaktadır. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yüklü kavramlar tek başlarına bir anlam ifade etmemekte, bunların ahlaki bir niteliğe bağlı oldukları eylem içinde ortaya çıkmaktadır.

Vicdan

Etik ve ahlak alanında en çok vurgu yapılan kavramdır. İnsanın olay ve olgular karşısında sergilediği tutum ve davranışları, etik ve ahlak anlayışı genellikle bir vicdan işi olarak görülmektedir. Kişinin vicdanına göre hareket etmesi, vicdan sahibi olunması, vicdanın sesine kulak verilmesi vb beklentiler ve bu doğrultuda yapılan çağrılar vicdana verilen değeri göstermektedir. Ne var ki vicdan insanın doğuştan sahip olduğu bir değerlendirme yetisi değildir. İnsanın vicdanı yaşam ortamında pek çok nedene bağlı olarak şekillenir, gelişebildiği gibi köreltilebilir de.

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğü'nde vicdanı şöyle tanımlıyor:

Vicdan (bulunç), insanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisi. İnsanda doğuştan var olmayan, insanın yaşadığı toplumsal koşullarda oluşan görgü ve bilginin sonucudur, bir bilinç olgusudur.[30]

Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğü'nde vicdanı 'törel bilinç' olarak Türkçeleştiriyor. Sözlükte yapılan uzun tanımlamalardan bazıları: ahlaksal bilinç, iyi ve kötü üzerine bilinç - İnsanın ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapma gücü. İnsanın kendi davranışlarının ahlakça değerli olup olmadığı üzerine özel bilinç. Bu bilinç yapmayı ya da yapmamayı öğütleyerek, uyararak, suçlayarak, yargılayarak, onaylayarak, ve kınayarak kendine özgü bir biçimde yaşam ve eylemlerimize eşlik ediyor gibidir.- Toplumda kazanılır; insanın toplumsal benliği ile ilgilidir.[9]

İoanna Kuçuradi vicdanı, kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması olarak açıklamakta ve "Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı ise, 'vicdan' denen bilinç olgusuyla karşılaştığımız 'yer'dir.

'Vicdan' sorunu, sorumluluk sorunuyla ilgilidir; ne var ki buradaki sorumluluk, olan bir sorumluluk değil, duyulan belirli bir sorumluluktur: bir grup üyesi olarak kişinin, benimsemiş olması gerektiğini düşündüğü, doğallıklarına inandığı belirli değer yargılarından ve bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması. [34]s.154 demektir.

İoanna Kuçuradi daha sonra, sorumlu olmanın her zaman kendini sorumlu duymayı beraberinde getirmediği gibi, kendini sorumlu duymanın sorumlu olmayı da gerektirmeyebileceğini ifade ediyor. Kişinin vicdanının kendini gerçekliklerinden sorumlu duyduğu ilkelerin, kuralların niteliğine bağlı olacağı, dolayısıyla bunun etik ilişkiler açısından rastlantısal olabileceğini belirtiyor.

Etik İkilem

Meslek etiği kategorilerinde "etik ikilem" deyimini önemli bir kavram olarak öne çıkarılmaktadır. Mesleki etik kuralları ya da davranış ilkelerinin, karşılaşılabilecek etik ikilemlerde yol gösterici, esinleyici değer yargıları olarak meslek sahibine yardımcı olacağı varsayılmaktadır. Ancak, ikilemlerin olmadığı yerde ahlaki bir durum söz konusu olmamaktadır.

Etik karar verme sorumluluğu, seçenekli durumlarla karşılaşıldığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu gerçek "seçim olmadığı yerde, ahlaki yargı yapılamaz ve seçim varsa bundan kaçınılmaz" şeklinde ifade edilmektedir. [6]s.52

Buna karşın mesleki davranış ilkelerinin, meslek mensuplarının karşılaştıkları, etik ikilemlerin çözümünde yol gösterici bir araç olabileceği öne sürülmektedir. İkilem genel olarak kıskaç, kıştırma veya açmaz anlamını taşımaktadır. B. Akarsu ikilemi şöyle tanımlamaktadır: Her iki durumda da doğru hareket edemeyeceğim

iki olanak karşısında bulunup, bunlardan birini yapmaya, istemediğim halde, beni zorlayan durum.[9]

İş yaşamında, “karlılık mı, güvenlik mi”? sorunlar etik ikilem olarak tanımlanmaktadır. Faydacı etik anlayışına has bu tür sorunlar aslında temel sorun olmayıp, amaç-araç, veya özne-nesne konumlarını belirlemede yaşanan ikirciliktir.

Yaşamda karşılaşılan etik sorunların çözümü hazır ahlak reçeteleri, ya da şablon önerilerle değil, ancak, kişinin sahip olduğu veya ulaşacağı bilgi, kültür vb. değerler aracılığıyla mümkün olacaktır.

2. BÖLÜM

MESLEK ETİĞİ VE MEVCUT ÖNERMELER

Meslek etikleri ya da mesleki davranış ilkeleri etik üzerine temellendirilmektedir. Çıkış noktasını da küresel boyutta yaygınlaşan yozlaşmaya karşı etik ve ahlakın egemen olduğu bir toplumsal yaşamın kurulması oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için meslek etiği ile nelerin anlatılmak istendiğine, ne gibi hedefler belirlendiğine yakından bakmak gerekmektedir.

Konuyu açıklığa kavuşturmak için, meslek etiği üzerinde önemle duran bazı kurum, kuruluş ve kişilerin yaptığı tanımlamaları ve önermeleri özetler halinde sunuyoruz.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri

Bu alanda en önemli belge, uygulamaya konulan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri”dir. Yasa tasarısının gerekçesinde;tasarının yasalaşmasıyla ülkemizde dürüst, adilce daha iyi bir yönetime doğru atılmış önemli bir adım olacağı umulmaktadır. Etik davranış ilkelerine uyulma düzeyinin izlenmesi sonucunda, disiplin soruşturmalarına kaynak belge oluşturulacağı umulmaktadır.

Yönetmeliğin amacı 1. Madde de şöyle tanımlanmaktadır:

Bu yönetmeliğin amacı; kamuda etik kültürünü yerleştirmek, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek, bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olmak ve görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, saydamlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren ve toplumda güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak suretiyle kamu yönetimine halkın güvenini artırmak, toplumun kamu görevlilerinden bekleme hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirmek ve kurula başvuru usul ve esaslarını düzenlemektir.

Yönetmeliğin 6. Maddesi halka hizmet başlığını taşıyan 6. Maddesi şöyledir:

“Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli bir biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, halkın memnuniyetini artırmayı, hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı hedefler”.

Amaç ve misyona bağlılık başlığını taşıyan 8. Madde ise:

”Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum ve kuruluşların amaçlarına ve misyonuna uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı kurumların hizmet idealleri doğrultusunda hizmet ederler”

12. Madde yetkili makamlara bildirme başlığıyla şu konuları içermektedir:

“Kamu görevlileri, bu yönetmelikte belirtilen etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasa dışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler.

Kurum ve kuruluş amirleri, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutar ve kendilerine herhangi bir gelmemesi için gerekli tedbirleri alırlar.”

Bunlardan başka, Çıkar çatışmasından uzak durmak, hediye yasağı, saydamlık, hesap verebilir olma, mal bildirimini vb konular işlenmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan: Kamu görevlileri etik kurulunun kurulması ve bazı kanunlarda değişikli yapılması hakkında, 5176 sayılı, Yasanın Genel Gerekçesinde şu görüşleri dile getirmektedir:

Yeni kamu hizmeti anlayışında, yönetimi, organizasyonları ve bireyleri yönlendiren temel ilkeler olan etik değerlere büyük önem verilmekte, bu değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede, kaliteli kamu hizmeti sunmada ve kamu yönetimine ve kurumlarına güveni sağlamada daha etkin ve başarılı olacağı kabul edilmektedir.

Nitekim yeni kamu hizmeti anlayışına paralel olarak, gerek OECD ve Avrupa Konseyi gibi ülkemizin de üyesi olduğu uluslararası kuruluşların, gerek kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel dinamiklerin araştırma ve çalışmaları sonucunda kamu yönetiminde etik konusu ülkelerin gündemine girmiş ve bir çok ülkede bu konuda faaliyet göstermek üzere kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kurullar, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış kurallarını belirlemek, bu kurallara uygun işleyişi sağlamak ve etik kuralları ihlali halinde, yargısal ve idari denetimin dışında, dış denetim yapmakla görevli bulunmaktadır.[4]

TMMOB Mesleki Davranış (etik) Kuralları,

Türkiye’nin en büyük demokratik kitle örgütlerinden biri olan TMMOB’de.

Meslek etiği düşüncesi I. Mühendislik Mimarlık Kurultayı’nda “Mühendislik ve mimarlık Mesleki Davranış (etik) kuralları olarak ele alınmıştır. Kurultaya sunulan ilk taslak adlı kitapçıkta şu görüşler yer almaktadır: “etik kuralları ile kastettiğimiz, bir mesleğin uygulanması sırasında topluma, hizmetin sunulduğu kişiye, mesleğe ve meslektaşlara yönelik ahlaki, **yerinde ve adil** olduğuna inanılan davranış ilkeleridir. Eğer mesleki bir örgüt tarafından etik kurallar saptanmışsa, neyin yerinde, ahlaki ve adil olduğu bu kurallar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmış denmektedir”.

Etik kurallarının geliştirilmesinin amaçları da üç başlık altında aktarılmaktadır. Bunlardan birincisi hedef ve ilkeleri belirleyen, esinleyici-kılavuz kurallardır. İkincisi karmaşık durumlarda meslektaşların başvurabilecekleri ahlaki kılavuzluk yapacak eğitim amaçlı kurallardır. Üçüncüsü ise, açık bir şekilde belirlenen kurallara uyulmaması durumunda hangi yaptırımların uygulanacağını belirten düzenleyici kurallardır.[3]s.19

II. Mühendislik Mimarlık Kurultayı için hazırlanan metinde Mesleki Davranış İlkelerini (MDİ) Uygulama Esasları ve Etik Kurulları ile TMMOB Etik Kurullarının Görevleri konusunda öneriler yer almaktadır.

TMMOB Mesleki davranış ilkelerinde ana tema olarak, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin günlük yaşamı doğrudan etkilediği, bu etkinin günümüzle sınırlı kalmayarak geleceğimizi ve kaynakların kullanılmasını da kapsadığı vurgulanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı mühendis ve mimarların topluma, yaşadıkları çağa ve doğaya karşı sorumlu oldukları belirtilmektedir.

MDİ'nin ana başlıkları: Topluma karşı sorumluluklar; Doğaya ve çevreye karşı sorumluluklar, İşverene ve müşteriye karşı sorumluluklar, Mesleğe ve meslektaşlara karşı sorumluluklar, Kendilerine karşı sorumluluklardan oluşmaktadır. Mesleki davranış ilkelerine uymanın karşılığı da: "Türkiye'de mesleki faaliyette bulunan mühendis ve mimarlar, aşağıda tanımlanan kurallara uymayı, uyulması için meslektaşlarını uyarmayı bir görev sayarlar. Bu görevin ödülü toplumun refahı ve mutluluğu olacaktır" şeklinde belirtilmektedir.

TEDMER Türkiye Etik Değerlendirme Merkezi Vakfı

TEDMER'in kuruluş gerekçe, amaç ve hedeflerini web sitelerinde şöyle tanımlamaktadır.:

"Türkiye'de faaliyet gösteren önemli ve saygın kuruluşların yöneticileri ve sahipleri yıllarca Türk iş dünyasında önemli projeler yürütmüş, ekonominin büyümesi için mal ve hizmet üretimine katkı sağlamış, katma değer yaratmış ve Türkiye'nin büyümesine, kalkınmasına, refah düzeyinin yükselmesine doğrudan ve dolaylı katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken iş dünyası birçok sorunlarla karşılaşmıştır... Örneğin haksız rekabet, kayıt dışı ekonomi, kalite ve etik unsurların gözden kaçırılması Bu noktadan hareketle, bir araya gelme ihtiyacı duyan bir çok şirket, kurum, dernek, oda, vakıf ve tüzel kişiler yoğun bir bilgi paylaşımı içine girerek...özellikle etik alanında bir sivil toplum kuruluşuna ihtiyaç olduğunu tespit etmişlerdir".

TEDMER, Vizyon olarak: Daha yaşanabilir bir Türkiye için "Etik" bir toplum ve misyon olarak da: Sektör ayırt etmeksizin, kurumsal etik kodlarını belirleyerek bir

standarda oturtmak neticesinde Türkiye'nin ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamına katkı sağlamak. Şeklinde tanımlamaktadır.

TEDMER'in hedefine aldığı çalışmalardan bazıları:

- Bu araştırmaların sonrasında Türk iş gücünün etik anlayışına yaklaşımında yaşanan gelişmeleri belirlemek ve kamuoyu ile paylaşmak.
- Üniversitelerden ve öğrenci kulüplerinden gelen etik alanında ortak çalışma ve işbirliği taleplerini incelemek ve TEDMER'in misyon ve vizyonuyla örtüşen projelere destek vermek
- İş etiği dersinin üniversitelerde müfredata alınması yolunda yapılan çalışmalara destek vermek.
- ERC (Ethics Resource Center) nin iş etiği alanındaki uzmanlığından yararlanmak, bugüne kadar gerçekleştirilen projelerin devamı ve-veya benzeri niteliğindeki çalışmaları Türkiye'de gerçekleştirmek.
- **Diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak,**
- **KOBİ'lere ve büyük kurumlara yönelik ürün ve hizmetler geliştirmek,**
- Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak dünyada etik alanında isim yapmış bir araya geleceği konferanslar düzenlemek. Yine bu işbirlikleri ile Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve diğer uluslararası örgütlere proje geliştirmek. [37]

ABET

Konunun en etkin ve etkili savunucularından biri olan kuruluştur. ABET 2000 kriterlerinde mühendislik programlarında mühendislerin etik açıdan sorumluluklarının daha fazla vurgulanmasını ve bu programlardan mezun olanların profesyonel ve etik sorumluluğa sahip olmalarını istemektedir.

ABET kriterlerine ve temel prensiplerine göre, mühendisler mühendislik mesleğinin dürüstlüğü, tarafsızlığını, şeref ve haysiyetini korumak ve yükseltmek için:

- Bilgi ve becerilerini insanlığın refahını yükseltmek için kullanmalı,
- Dürüst ve tarafsız olmalı, topluma, işverenlerine ve müşterilerine sadakatle hizmet etmeli,
- Mühendislik mesleğinin prestijini ve güvenilirliğini artırmaya gayret etmeli,
- Çalışmalarında şeffaf olmalı ve hesap verebilmelidir.

Bu temel prensipler ışığında mühendislerin uzmanlık alanlarının dışına çıkmamalarını, yapacakları beyanat ve bilgilendirmelerde dürüst, objektif, tarafsız

davranmaları, işveren ve müşteriyle profesyonel ilişkilerde bulunmaları, çıkar çatışmasından kaçınmaları, toplumun sağlık ve refahıyla çevreye zarar vermemeleri belirtilmektedir.[2]s.3

TÜBA Türkiye Bilimler Akademisi'nin Bilim Etiği Çalışmaları

TÜBA, bilim etiği konusundaki çalışmalarıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Akademi Genel Kurulu 1998 yılında Akademinin kendi dışındaki kuruluşlarca veya üyeleri dışındaki kişilerle sergilenen etik dışı davranışlara karşı hukuki bir yaptırım gücü olmadığını saptamış, ancak kendi üyeleri ile ilgili olarak ortaya çıkacak etik konuları incelemek üzere bir onur kurulu oluşturmuştur...Bilim etiğinin, bir bilim akademisi için, yalnızca kendi üyelerinin kusurlu davranışlarını inceleme ile sınırlı kalacak bir konu olmadığı açıktır. Sorun yalnızca bilimde etik dışı davranışların izlenerek yaptırıma bağlanması ile sınırlı bir çerçevede ele alınması da yeterli değildir. Türkiye Bilimler Akademisi, 2001 yılında, bu yanlarını da göz önüne alarak bilim etiği konusunda çalışmak üzere ikinci bir kurulu, Bilim Etiği Komitesi'ni, oluşturmuştur. Bu komitenin amacı ülkemizde bilim etiği ilkelerinin belirlenmesine ve ülkemiz bilim insanlarının, özellikle genç bilimcilerin, bu ilkeler doğrultusunda bilgilendirilmesine ve bilinçlendirilmesine hizmet edecek bir platform oluşturmaktır. Bu yolla, yeni yetişecek kuşakların bilimin, akademik ilerleme ve sosyo-ekonomik yükselmeye hizmet eden bir araçtan çok, insanları yücelten bir uğraş, bir ülkü olduğu yönünde aydınlatılmaları hedeflemektedir”. [38] s.7

MÜDEK Mühendislik Dekanlar Konseyi

MÜDEK kısa adıyla tanımlanan kurul, etkinliklerinde yer alan her programcı ve üyenin etik davranış içinde olması koşulunu belirttikten sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Bu kişiler en üst derecede profesyonellik, dürüstlük, ve doğruluk standartlarıyla çalışmalıdır. MÜDEK etkinlikleri, yansızlık, adillik ve eşitlik gerektirir. MÜDEK etkinliklerini yürüten herkes, görevini en üst düzeyde etik davranış içinde yapmalıdır. Bu belgenin amacı, MÜDEK etkinlikleri ile ilgili etik standartların ayrıntılarını vermektir”.

MÜDEK'in etik kuralları, genelde, ABET'in kurallarını içermektedir. Bunlara ek olarak, yürürlüğe giren Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri'nde de yer alan hediye kabul etmeme, gizliliğe ve telif haklarına saygı, tarafsızlık, üyelerin saygınlığını artırma ve son olarak da bu kurallara uymayanlara karşı yaptırımlar yer almaktadır. [39]

Salim Uslu (Hak-İş Konfederasyonu)

Salim Uslu, konuyla ilgili görüşlerini, İş Etiğinde geleneği ve yeniliği Harmanlaya-bilmek başlığıyla ele aldığı yazısında açıklamaktadır.

Salim Uslu meslek etiğini şöyle tanımlıyor: “Belli bir mesleğin üyelerinin uyacağı standartları belirten kurallar bütününe, meslek ahlakı ilkeleri diyoruz”. [26]s.86

Salim Uslu; ahlak yerine etik kavramının kullanılmasının, halkımızın bir kesiminde herhangi bir çağrışım yapmamakta olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir. “Türkçe’de ‘iş ahlakı’ yerine ‘iş etiği’ terimi kullanılırsa ‘etik olmayan iş uygulamaları’ gibi bir ifade, toplumun geniş kesimlerince anlaşılmayacak, dolayısıyla beklenen toplumsal yaptırım ortaya çıkmayacaktır. Böylesine bir durum ironik bir şekilde ahlaki duyarlılığı artırmak amacıyla ortaya çıkan bir disiplinin ahlaki duyarlılığı azaltmasıyla sonuçlanacaktır. İstenen toplumsal tepki, Türkiye’de ancak ‘iş ahlakı’ teriminin kullanılmasıyla mümkündür.

Salim Uslu daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “İş ahlakı olmadan iş barışının dolayısıyla toplumsal barışın sağlanması mümkün olmayacaktır. Günümüz işletmelerinde işçi ve iş veren tarafları ele alındığında, her iki tarafın da çeşitli yazılı ve sözlü akitlerinin yanı sıra, kaliteyi, üretimi, verimliliği, gelir düzeyini, çalışma şartlarını iyileştirmeyi sağlamak amacıyla iş etiği konusunda da bir mutabakata varması, bu konuda aynı frekansı tutturmaları gerekmektedir.

Salim Uslu konu üzerindeki görüşlerini şöyle özetlemektedir:”

“Kısaca işçilerin de işverenlerin de değişimi yakalamaları kaçınılmazdır. Bu değişim, sadece yeni makinalar, yeni tesisler, ücretlerde düzenlemeler vs. olarak değil, aynı zamanda oturmuş, uzlaşıya varılmış, yaygınlaştırılmış ve karşılıklı olarak suiistimal edilmeyecek bir iş etiği ve iş ahlakını da kaçınılmaz kılmaktadır”.

Salim Uslu değerlendirmelerinde yaptırımlar konusunda da bir sistematik sunmaktadır. Bu konuda şu görüş ve önerilere yer vermektedir: “Son zamanlarda yapılan bir araştırma göstermiştir ki, meslek ahlaki ilkelerinin varlığı, ahlaki karar vermek için tek başına yeterli değildir. Bu ilkeleri işletmede hayata geçirmek için şu unsurlara dikkat etmek gerekir:

- Ahlaki sorunlara yer veren olaylarla zenginleştirilmiş hizmet içi eğitim programlar geliştirmek.
- Ahlaki olmayan davranışları etkin bir cezalandırma ve dengede tutma sistemiyle önlemeye çalışmak.
- Ahlaki olmayan davranışlar için verilecek cezaları çalışanlarca bilinmesini sağlamak

- İş arkadaşlarının ve üstlerinin ahlaki davranış üzerindeki tepkisini tespit etmek.
- Politika ve kuralları oluşturacak bir etik kurul oluşturmak.
- Ahlaki politika ve ilkeleri içeren bir liste geliştirmek.

Sabih Tansal (TEDMER)

Konuyu mühendislikte etik olarak tanımlamakta ve, “Ülkemizde de değişik konularda her gün yeni bir örneğiyle karşılaştığımız yolsuzluklarla mücadele çalışmaları toplumun büyük bir kesiminde bir “etik bilinci” ve “etik ihtiyacı” oluşmasına yol açmış bulunmaktadır.

Mühendislik insanların yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde ve toplumun gelişmesinde, çok önemli yeri olan bir meslek. Profesyonel olarak çalışanlar, ilgili meslek dallarının da kurallarına uymak zorundadırlar... Mühendisler de çalışmalarında bu kavramlara dikkat etmeli, dürüst ve tarafsız davranmalı ve toplumun sağlığı ile refah ve güvenliğini daima ön planda tutmalıdırlar...Bu da mühendislerin çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmalarını gerektirmektedir”.

ABET temel prensipleri mühendislerin çalışmalarında uzmanlık alanlarının dışına çıkmamalarını, verecekleri beyanatlarda ve yapacakları bilgilendirmelerde dürüst, objektif ve tarafsız davranmalarını, işverenleriyle ve müşterileriyle profesyonel ilişki içinde bulunmalarını, çıkar çatışmalarından kaçınmaya özen göstermelerini, toplumun sağlık ve refahı ile çevreye zarar verecek projelere imza atmamalarını ve yanlarında çalışanların mesleki gelişmelerine destek olmalarını gerektirmektedir.”[2]s.3

Seyhan Uygur Onbaşıoğlu (İTÜ)

Konuyu her boyutuyla ve içtenlikle açıklayan bir etik eğitimi hocası ve bu yönüyle konuyu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Yazarın konu üzerindeki görüşlerinden bazı alıntıları şöyle sıralayabiliriz:

- Etik, yalnızca kişisel bir konu değildir. Aynı zamanda ve daha da önemlisi kurumları ilgilendirir.
- Etik sorunlar kurumsal yapılara göre çeşitlilik gösterir. Bu sorunların çözümü kazanmak/kazanmak ilkesi üzerine kurulmuştur.
- Küreselleşme, olumlu anlamıyla, belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının ya da kurumsal yapının küresel ölçekte yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesini ifade etmekte idi.

Endüstri devrimi ile yerleşen uzmanlaşma ve merkezileşme de, yerini “toplam kalite yönetimi”, “zamanında üretim” ve benzeri kavramlara bıraktı ve mühendisliğin kendisi gibi etiği de değişmek zorunda kaldı. Hatta kurumlardan çok “işin akışı” önemli olmaya başladı.

- Ama, mühendis, artık önemli hizmetlerde bulunma görevini aşp, toplumu refaha kavuşturmak; refahla birlikte toplumun sağlık ve güvenilirliğini sürdürebilir kılmayı amaç edinmiş bir meslek olmuştur.
- Mühendis kime karşı sadık olmalıdır? Bu soruya çok sayıda yanıt olabilir. Patrona, şefe, topluma, ailesine, ülkesine, insanlığa...denebilir. Peki bunlardan birine karşı duyulacak sadakat diğeri ile çeliştiğinde ne olacaktır. Bu çelişkinin de ötesinde, bazen sadakat nedeni ile diğerk etik, erdem ve eylemlerden vazgeçmek de gerekebilir. O halde sadakati iyi ve kötü olarak ayırmak gerekir.
- Sorumlu insanın gerekçeleri değil; nedenleri vardır. Mühendis, elinde olmayan durumlarda bile sorumluluklarını yerine getirmelidir. **Sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyen durumların oluşmasından da bireyin kendisi sorumlu kabul edilmelidir.**

Mühendisler, kodların ve yönetmeliklerin söylediklerinden çok daha fazlasını göz önüne ve göze almalıdırlar.

- Kurumlar etik kurallardan uzaklaşırlarsa “dur” denmelidir. Kısaca, düdük çalınmalı ve oyun durdurulmalıdır... “Dur” diyenlerin ne gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalacakları, yakın geçmişteki örnekler incelenerek öğrenilmelidir. Sorun kurum içinde çözülüyorsa ve tek çözüm o kurumdan ayrılmaksa, ilgili örgütler (meslek örgütleri vs) bilgilendirilmelidir.” [42]s.97-103

WFEO Dünya Mühendis Örgütleri Federasyonu

Mesleki etik kurallarını, asgari davranış standardı olmaktan çok, profesyonellere günlük çalışmaları içinde yol göstermesi gereken bir dizi ilke olarak belirten WFEO şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu ilkeler genellikle ya idealist ve esinleyici doğaya sahip olan genel yol gösterici ilkeler ya da buna alternatif olarak, daha zorlayıcı duruma getirmek amacıyla yasal veya emir kipinden terimlerle ifade edilmiş bir dizi ayrıntılı ve özgül kurallar şeklinde sunulur... Kurallar doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik, insan yaşamına ve refahına saygı, hakkaniyet, açıklık, yeterlilik ve sorumluluk genel ilkeleri üzerine temellen-dirilmiştir. Bu daha genel etik ilke ve hususların bir bölümünün evrensel uygulanabilirliğinin daha fazla olduğu sanılmakla birlikte, yalnızca tikel olarak profesyonel

mühendislik pratiğine uygulanabilir olduğu sanılan ilkeler belirlenmiştir. Bununla birlikte, genel olarak mesleki etiğin bir bölümünü oluşturduğu düşünülmeyen etik ilkeler ya da hususlar her zaman mühendisin mesleki rolü ile ilişkili olabilir.

Belirlediği ilkeleri Etik Kurallar Modeli olarak tanımlamakta ve şöyle özetlemektedir: “Profesyonel mühendisler, onurlu ve ahlaklı bir biçimde davranırlar. Profesyonel mühendisler doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik değerlerinden yana tavır alırlar ve insan yaşamını ve refahını ve çevreyi gözetirler” [3] s.25

FEANI, Avrupa Ulusal Mühendis Örgütleri Federasyonu,

FEANI, mühendis Avrupa Mühendisi (EUR-ING) unvanını taşıdığı sürece belirlenen kurallara uyma zorunluluğu getirmektedir. FEANI kütüğüne kayıt, kütüğünde yer alan bütün mühendislerin bilim ve teknolojiyi insanlık yararına kullanmalarını ve mesleki etkinlikler içerisinde sosyal sorumluluk bilincine ulaşmış olmaları gerektiğini belirtmektedir.

Bunlar gibi; Uluslar Arası Mimarlar Birliği (UIA), Bilim ve Mühendislik Kuruluşları Federasyonu (CNISF; Fransa), Çek Sertifikalı İnşaat Mühendisleri ve Teknisyenleri Odası, Avustralya Mühendisler Kurumu, üyelerinin meslek yaşamlarında dikkat etmeleri gereken ilke ve kuralları etik ilkeler adı altında uygulamaya koymuşlardır. [3]s.28

3. BÖLÜM

MESLEK ETİKLERİNİN ORTAK NOKTALARI ve HEDEFLERİ

Meslek Etiklerinde Temel Alınan Değerler

Bütün meslek etiklerinde ortak olarak benimsenen değerler şöyle sıralanabilir:

Mühendislik ileri derece profesyonelleşen bir meslektir, toplum gelişmesinde önemli bir yere sahiptirler, dolayısıyla etik açıdan yüksek derecede sorumluluk taşımaktadırlar. Bu nedenle mühendislerin:

- Çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmaları gerekmektedir
- Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahını, çevrenin korunmasını ön planda tutmaları gerekmektedir.
- Dürüst, güvenilir olmalı, şeffaf ve objektif davranmalıdır, yetkin olduğu konularda görüş bildirmeli.
- Çıkar çatışmalarından kaçınmalı, tarafsız ve hesap verebilir olmalı,
- İşveren ve müşterilerine karşı profesyonel ilişkiler içinde olmalı sadakatle hizmet etmelidirler.
- Meslek etiği kural ve ilkelerine bağlı olmalı, kurallara uymayanları uyarmalıdır- lar.
- Mesleğin şeref ve onurunu korumaya, güvenilirliğini artırmaya çaba göstermelidirler.

Bunları dışında yaptırım uygulamaları gelmektedir. Yaptırım konusunda en fazla ortaklanan yöntem sözleşme imzalatma olarak gündeme gelmektedir. Buna paralel olarak gelişen yöntem, üyelerin etik kurallara uyma durumları izlenerek aykırı davranışların disiplin kurullarınca, ya da etik kurullarca değerlendirilmesi gelmektedir.

Bir başka yöntem, ihbar kurumunun devreye sokulmasıdır. Hükümet önerisi üzerinde ne oranda anlaşma sağlandığı, önermenin ne oranda benimsendiği aydınlığa kavuşmuş değildir. Buna karşın etik değerlere uymayı sağlamak açısından devreye sokulan bir yöntemdir.

Bunun dışında, etik kurallara uymayla, yasaya uyma arasında paralellik kurularak, kurallara uymayanlara verilecek cezai yaptırımların belirlenmesi önerilmektedir.

Meslek Etiklerinin Ortak Noktaları ve Hedefleri

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, iş etiği vb etik kategorilerin gündeme alınmasına neden olarak, küresel boyutta yaygınlaşan yolsuzluklara, etiğe aykırı hatta etik dışı davranışlara karşı önlemler alma gösterilmektedir. Toplumsal yaşamın düzen içinde gelişmesi insanlar arası ilişkilerin etik temelde yürütülmesiyle mümkün olmaktadır. Etik ve ahlakın tüm toplumlarda en saygın değerler olarak kabul edilmesinin nedeni budur.

Tarihi süreçte, toplumda ortak yaşamı bozan, bazı kişi veya grupların kural tanımaz tutum ve davranışlarının etik ve ahlaki değerler çerçevesinde önlenememesi sonucu, toplum bu tür girişimleri zor kullanarak önleme yetkisini yöneticilere vermiştir. Bugün, insanlığın eriştiği gelişmişlik düzeyinde, toplumsal yaşamın adalet ve eşitlik temelinde yürütülmesi, küresel boyutta, yasal uygulamalarla dahi mümkün olmamaktadır. Olumsuzlukların ulaştığı boyutlar doğal olarak çözüm arayışlarını da gündeme getirmektedir. Bu durumda, düzen içinde yaşamının koşullar yaratılmak için gündeme getirilen etkili çözüm yollarından biri de ahlaki duyarlılığın artırılması olmaktadır. Özetle söylemek gerekirse, siyasi, ekonomik ve hukuki yöntem ve yaptırımlarla önlenemeyen kural dışı davranışlar, oluşumlar ve güç kullanımları, oluşturulacak, ahlaki kurallar çerçevesinde önlenmek istenmektedir.

İş yaşamındaki olumsuzlukların kaynağının etik ilke veya kural yokluğundan ya da kurallara yeterince önem verilmediğinden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle etik kategoriler oluşturularak, küresel boyutta, iş yaşamına düzen verilmek istenmektedir. Etik kodlar diye hazırlanan normlara biraz daha yakından bakılacak olursak, bunların aslında büyük oranda iş yeri çalışma koşullarını içerdiği açıkça görülecektir. Zaten etik davranış ilkeleri adıyla imzalatılan belgeler ve yaptırım türleri de iş sözleşmesini çağrıştırmaktadır. Sözleşmelerin etik ya da ahlak adı altında uygulamaya konmalarının nedeni de, etik ve ahlakın taşıdığı anlam yüklerinin insanlar üzerinde etkileyici bir güce sahip olmalarından, dolayısıyla iyi birer kontrol mekanizması olarak kullanılabileceklerinin görülmesinden ileri gelmektedir. Oysa ister iş yaşamında olsun, ister yaşamın diğer alanlarında olsun etik değerlerin aşındırılmasının köklerini daha derinlerde aramak gerekmektedir.

Örneğin, aşırı kazanç dürtülerinin, bu amaca yönelik çıkar ilişkilerinin, rekabet koşullarının yarattığı karmaşık ilişkilere bakmak gerekmektedir.

Dünyada gelişen esnek üretim yönteminde, yönetim hiyerarşisi dünyaya yayılan şirketler arasında bölüşülmektedir. Esnek üretim modelinde, üretim mekanları gibi üretim bölgeleri de küresel alana yayılmış durumdadır. Bu bölünmüşlük içinde çalışma yaşamı da esnekleştirilmiştir.

Ali Artun, esnek üretimin kaotik çalışma ortamının işçinin ürününe yabancılaşmasını azamileştirdiğini yazmakta ve Richard Sennett'ten şu alıntıyı yapmaktadır: “Bu yabancılaşmanın, ‘takım ruhu’, ‘şirket ailesi’ gibi söylemlerle beslenen yeni bir kültür, bir uyrukluk aracılığıyla dengelenmesi beklenir. Ayrıca modern yönetim retorikliği...çalışanları kendi kendilerini yöneten failer olduklarına inandırarak’ üzerlerindeki iktidarı gizlerken uyumlu ve itaatkar olmalarını gözetir”.[14]

Yazar daha sonra şu görüşleri aktarmaktadır: “Esnek üretim, esnek istihdamı gerektirir. Esnek üretimde en az tezgahlar kadar çalışanlarda ‘çok amaçlı’, ‘çok işlevli’ olmalıdır. Şimdi geçerli olan, gerek aynı işletmede, gerekse değişik işletmeler arasında ‘ne iş olursa olsun’ becerecek ölçüde beceriksizleşmek, göçebeleşmektir.” [14]s.26

Kapitalizm, esnek üretim modeli içinde çalışma yaşamını modele uyumlu olacak şekilde, yeniden düzenlemek istemektedir. Bu amaçla, dünyanın her yerinde “profesyoneller” için geçerli olabilecek çalışma normları yaratmak ve değişik kültürel yapıya sahip insanları bu normlar çerçevesinde harmanlayıp, standart bir niteliğe kavuşturmayı hedeflemektedir. Dünyanın her yerinde, değişik gelişmişlik düzeyine sahip, değişik ekonomik, siyasal, kültürel yapıdaki ülkeler için geçerli kılınmak istenen normlar, meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri ya da etik normları ne ad verilirse verilsin, fotokopiyle çoğaltılmış gibi, benzer kuralları içermektedir. Getirilen davranış kuralları hukuk normları gibi, oluşturulan kurullar aracılığıyla, izlenmeye alınmakta kısaca, yarı etik yarı yasa türü, disiplin yaptırımıyla izlenen yapay bir ahlak türü yaratılmış olmaktadır.

Seyhan Uygur Onbaşıoğlu bu dönüşümün altını şöyle çiziyor: “Küreselleşme, olumlu anlamıyla, belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının kurumsal yapısının küresel ölçekte değer kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesini ifade etmekte idi.

Endüstri devrimi ile yerleşen uzmanlaşma ve merkezileşme de, yerini ‘toplam kalite yönetimi’, ‘zamanında üretim’ ve benzer kavramlara bıraktı ve mühendisliğin kendisi gibi etiği de değişmek zorunda kaldı. Hatta, kurumlardan çok ‘işin akışı’ önemli olmaya başladı.”[40]s.97-103

Emekçi sınıf ve katmanların davranışlarını kanallize edecek etik kategorilerin uygulamaya konması, neredeyse talimat niteliğinde, ABET’ten AB’ne, OECD’ye kadar etkili kuruluşlar tarafından önerilmesi bir rastlantı mıdır?

Meslek Etiğinin Felsefi Temeli

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, etik kodları vb gibi etik türevleri kapitalist sistemin değer yargılarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, doğal olarak, içinde geliştiği ortamın ideolojik felsefi ve düşün yapısının değerler sistemini yansıtacaktır. Bu gerçeklik meslek etiği üzerinde yapılan çalışmalarda açıkça ortaya konmaktadır.

Üniversitede etik dersi veren ve konu üzerinde çalışmalarıyla tanınan Seyhan Uygur Onbaşıoğlu “Mühendislik Etiği” adlı yapıtında mühendislik etiğinin felsefi temelini şöyle tanımlamaktadır: “Yüksek teknolojinin egemen olduğu toplumlarda sonuç teorisi daha fazla önem kazanır...Sonuç teorisinin en önemli biçimlerinden biri ‘faydacılıktır’. Faydacılık (utilitarianism) teorisinin kurucusu John Stuart Mill (1806-1873) için, eylemler mutluluğu sağladığı ölçüde iyidirler. John Stuart Mill’e göre en fazla mutluluk prensibi, en çok kişinin mutluluğu ile ilgilidir. Sorun herkesin mutlu olma yolunun değişik oluşudur.”[42]s.97-103

Bir başka etik hocası (deontoloji ders hocası Erdem Aydın) şöyle demektedir: “Yararcılık etiği 19. yüzyılın ortalarında Jeremy Bentham ile J. Stuart Mill tarafından geliştirilmiştir. Burada söz konusu olan, en çok sayıda insanın en çok fayda gördüğü eylem biçimi etik tarafından en doğru eylem olarak kabul edilmektedir...Ödev etiğine karşın, eylemin özelde iyi ya da kötü olduğundan çok yarattığı sonucun-getirinin varlığı önemlidir. Başkasının yararının ortaya çıktığı sonuçsal yaklaşım biçimi Yararcılık Etiğidir. Bu etik anlayışın temeli dünyada kötülük üzerine mümkün olan en büyük iyiliğin dengesini kurmaktır. Yararcılık teorisinde insani değerler yükseltilmeye çalışılır. Yararın yüceltilmesi zararın en aza indirgenmesi aracılığıyla mutluluk ya da iyilik artırılmaya çalışılır. Mutluluk, sağlık, bilgi kendini gerçekleştirmek ya da genelin refahı gibi kendi içinde değer kabul edilen getiriler faydacılık etiğinin arzulanan sonuçlarıdır”.[43]

Bu açıklamaların yanında, yararcılık ya da faydacılığın tipik bireyci özelliği, toplumsal anlamda değer taşıyan kavramları bireylerin davranışlarına indirgeyerek ele alma, sonra da bunlardan toplumsal sonuçlar çıkarmaya yönelme davranış kurallarını da bütün boyutlarıyla yansıtmaktadır. Benzer şekilde, toplumun refahı, sağlığı ve güvenliği”, insanların mutluluğu gibi (içi boşaltılarak slogana dönüştürülen) fayda etiğine temel alınan değer yargıları meslek etiklerinin ortak argümanlarıdır.

Bu tanımlamalar, meslek etiklerinin faydacı etik anlayışı temelinde gündeme getirildiğini ya da iş yaşamının fayda etiği temelinde şekillendirilmek istendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Fayda Etiği, Pragmatizm ya da Kapitalist Ahlak

Faydacı, yararçı etik ya da ahlak felsefesi, evrensel boyutta tanınan adıyla **pragmatizm** Türkçe’de **Fayda etiği, yarar etiği** ya da **faydacılık, yararlılık** diye adlandırılmaktadır.

Fayda etiği, faydanın ahlaki davranışlara ilke yapılmasını, yaşamı iyi kılan temel kişilik özelliği olarak benimsemektedir. İyiyi kötüden ayıracak ölçünün yarar ölçüsü olduğu savunulur. Örneğin, insanların mutluluğunu, tiksinece karşı olarak, hoşlanma duygusu doğurur. [27]

Toplumsal sağlığı, refahı ve güvenliğine vurgu yapılmakta, kamu yararı başkalarının mutluluğu olarak kabul edilmektedir. Fayda, refah, mutluluk, doyuma ulaşma kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. İnsanlardan bu değerler uğruna, hiçbir koşul aramadan, sorumluluk sahibi olması beklenmektedir. Bu nedenle “en büyük mutluluk ilkesi” ya da “en çok kişinin en büyük mutluluğu” ilkesi olarak tanıtılır.

Fayda etiğinin bu tanımlamasına karşı başka tanımlamaların konuyu daha da açıklığa kavuşturacaktır.

G. Marshall Sosyoloji sözlüğü faydacılık hakkında şu bilgileri vermektedir: “Etkin ve önemli, belki de en temel Kuzey Amerika felsefesi. Pragmatizm temel, esas hakikatleri araştırmayı reddeder ve soyut felsefi sistemler kurmaktan kaçınır...Hızlı toplumsal değişim dönemlerinde ortaya çıkmış, tepeden inme bir felsefedir ve zihinsel düşünce ile mantıksal yöntemi pratik eylemlerle birleştirmeye çalışıp, deneyime başvurur.” demektedir.[42]

Bediha Akarsu Felsefe sözlüğünde yararlılığı şöyle tanımlamaktadır: “yararın yaşam ilkesi yapılması. Ahlaksal eylem ve davranışlarda yararın ilke yapılması; yararlı olan iyidir, tek kişinin ya da toplumun yararı ön planda tutulur. Öğretinin temel ilkesi, olabildiğince çok insanın olabildiğince mutluluğudur” bilgilerini vermektedir. [9]

Ray Billigton faydacılığın çoğu insanın kapasitesini aşan şeyler istemesine karşın insanlar tarafından anlaşılır ve cazip bulunduğunu söylemekte ve bunun nedenini de şöyle açıklamaktadır: “Yansızlığa, bencil olmamaya, diğer kamlağa yapılan vurgu, görüldüğü kadarıyla öz çıkarı aşarak ilgili tüm kişilerin çıkarını hesaba katar. Çoğumuzun böyle bir çıkar dizisine arka çıkması içten bile değildir. Yaptığımız her şeyi ölçmemize yarayan temel kriterin -en büyük sayıda insanın, en büyük mutluluğu- açık ve rasyonel olduğunu bir bakışta görürüz ve bu, felsefede nadir olan bir şeydir: sadelik erdemi. Kafa yoracağımız tek bir şey vardır. Bundan daha açık, daha sade ne olabilir”.

Yazar bu açıklamalardan sonra fayda etiğini de kısaca şöyle tanımlamaktadır: “Faydacılık, çirkin bir sözcüktür, ama adını verdiği öğretiyi tamı tamına anlatmaktadır.”[6]s.206

Karl Marx faydacılık konusunda şu değerlendirmeyi yapıyor: “Köpeğe neyin yararlı olduğunu bilmek için, köpeğin niteliğinin incelenmesi gerekir. Bu niteliğin kendisi yararlılık ilkesinden çıkartılamaz. Bunu insana uygularsak, insanın bütün hareketlerini, eylemlerini, ilişkilerini vb yararlılık ilkesi açısından incelemek isteyen bir kimse, önce insan doğasını genel bir çerçeve içinde, sonra da her tarihsel çağda değişmiş şekliyle ele almak zorundadır. Bentham, bu işi kolay yoldan çözümlüyor. Kupkuru bir saflıkla, modern bir bakkalı, özellikle bir İngiliz bakkalını normal bir insan olarak alır. Bu acayip normal insana ve onun dünyasına yararlı olan her şey, mutlak yararlıdır. Sonra da bu ölçütü, geçmişe, bugüne ve geleceğe uyguluyor. Söz gelişi Hristiyan dini, ‘yararlıdır’, çünkü, onun din adına yasakladığı aynı kusurları, ceza yasaları da, hukuk adına yasaklamaktadır.”[45]s.626

Ahlaki, ahlaki değerleri toplumsal açıdan inceleyen, ahlak sosyolojisi üzerinde somut araştırmalar yapan Gurvich kapitalist toplum ahlakını şöyle çözümlüyor. Örgütlenmiş kapitalizmin oluşturduğu güdümlü toplumlarda ahlaki yaşamın, bir çeşit tinsel bıkkınlık, karışıklık ve düzensizlik içinde bulunduğunu; tekno-bürokratik sınıf ve orta sınıfın gelişmesiyle sınıflar içinde tabakalaşma olgusunun belirdiğini öne süren yazar daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Böyle bir ortamda, demokratik ve siyasi rejimin tam olarak işlemlerini engelleyen özel planlama ve yönetim örgütleri, neredeyse resmi bir nitelik verilen bir ahlaki yaşam sistemini topluma zorla kabul ettirmek isterler. Ancak toplum çeşitli yollarla bu modeli kapsamlı bir biçimde uygulamaktan uzaktır...Bu toplumda en egemen ahlaklılık türü, zorlayıcı normatif ahlaklılıktır. Giderek otoriter bir nitelik kazanan özel örgütler, çok çeşitli ve dolaylı yollarla, bu ahlaklılık türünü topluma kabul ettirmek istemektedirler...Bu ahlaklılık türünün biçimini bağnaz, genel eğilimini ise konformist (uyumcu) olarak nitelemek mümkündür. Bu türün altında ise, bu toplum tipinde teknik bir özellik kazanan erekliliğe ve yarara dönük ahlaklılık ile eylemci ve yaratıcı ahlaklılık bulunmaktadır. Bu ahlaklılık türlerinin, insanlığa rahatlık ve konfor vaat etmelerine rağmen pek inandırıcı oldukları söylenemez; zira insanı yarattığı makinenin kölesi durumuna getirmeleri ve hatta giderek ahlak anlayışını reddetmeye yönelmeleri olasılığı her zaman mevcuttur.”[19]s.177-178

Taner Timur fayda etiğini şöyle tanımlamaktadır. “Pragmatizm, faydayı gerçeğin temeli olarak kabul eden ve ‘ilk bağımsız Amerikan felsefesi olarak’ tarihe geçmiş bir felsefe akımıdır. ‘gerçek faydalı olandır’ varsayımı bu felsefeye göreselci

(rölativist) bir nitelik vermektedir. Başka bir deyişle, pragmatizme göre evrensel bir gerçek yoktur; belli toplumsal durumlarda faydalı olan, işimize yarayan her şey doğrudur.” [35]s.189-190

TMMOB yayını “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik” adlı yayında fayda etiği üzerinde geniş bilgiler verilmektedir: Bu tanımlamalardan bazı örnekler sunuyoruz.

“Faydacılık ahlakının ahlak dışılığıının en açık ifadesi, insanın gruplar arası çıkar çatışmasında, kendi istekleri arasında hayasızca yer değiştirme serbestisini kendisine tanımasıdır”.

Faydacılık bir ahlak sistemi olarak çıkarların çatışmasını önleyemez.

Faydacılık, çıkar çatışmalarını aşabilecek hiçbir ahlak ilkesini savunmaz.[44]s.82

Ayrıca kitap, fayda etiği üzerine şu saptamayı yapmaktadır: “Birey, gerçek isteklerini belli bir topluluğun çıkarlarıyla uyumlaştırarak gerçekleştirmek durumunda kaldığı ve faydacılık ahlakına sahip olduğu için gerçek anlamda hiçbir topluluğa üye olamaz. Bireysel faydasını en çoklaştıran çıkar grubunu her an yeniden tercih edebilir. Faydacılık ahlakının en ahlak dışılığıının en açık ifadesi, insanın gruplar arası çıkar çatışmasında, kendi istekleri arasında hayasızca yer değiştirme serbestisini kendisine tanımasıdır”.

Kitapta fayda etiği üzerine Hilmi Ziya Ülken’den şu alıntı yapılmaktadır: “fayda üzerine kurulan ahlak, fayda ve çıkarlar çatıştığı anda yıkılacaktır. Bir zümre içinde fertlerin faydasını, cemiyet içinde zümrenin faydasını, bir medeniyet içinde milletlerin çıkarını birleştirmek imkansızdır. Fayda ahlakı ister bencillik üzerine kurulsun, ister sosyal çıkar üzerine dayansın: görecelidir, değişkendir, iğreti olmaya mahkumdur.” [44]s.69

Kitap büyük faydacılardan biri olan Taylor’un anlayışı hakkında şöyle demektedirler: “Taylor insan bütünlüğünü inkar etti, zihni bedenden ayırıp mühendise, bedeni işçiye verdi, tek isteği vardı işlerin hızlanması ve böylece en çok faydaya ulaşılması. Her şeyi fayda olarak gördüğünden, çıkarların kollanması gerektiğini anladı. Beden ve zihin olarak bölüp parçaladıklarına, çıkarlarının işverenlerin çıkarlarıyla uyumlu olduğu inancını aşılama çalıştı” [44]s.72

4. BÖLÜM

NEDEN MESLEK İLKELERİ?

Etik Kategorilere Eleştirel Bakış

Meslek etiği kapsamında savunulan dürüstlük, açıklık, tarafsızlık, hesap verebilirlik, sadakat vb, bunların yanında toplumun sağlığı, refahı ve güvenliği, kamu yararı ve çevrenin korunması gibi görüşler ilk bakışta kimsenin karşı çıkamayacağı, ahlaken de çıkmaması gereken, erdemli insanların sahiplenilmesi gereken değerlerdir. Buna rağmen bu değerler içinde yer aldıkları eylemlerin dışında, tek başlarına, birer deyim olarak kullanıldıklarında bir anlam ifade etmemektedirler. Örneğin dürüstlük iyi bir insan çağrıştırmakla beraber dürüst bir insanın tanımını yapmamaktadır. Bu kavramların bir anlam ifade etmesi ancak, söz konusu olduğu durumlarda ya da davranışlar içerisinde neden, niçin, nasıl gibi sorulara yanıt oluşturmaları mümkün olmaktadır.

Meslek etikleri uygulamalarıyla toplumda etik ilişkileri yaşama geçirme ve ahlaki bir sistem yaratma amacı güdülmektedir. Bu amacın başarıya ulaşabilmesi için her kesim ve herkesin meslek etiği ilkeleri olarak savunulan değerleri aynı anlamda algılaması ve eylemlerine yansıtması gerekmektedir. Ne var ki bu değerler görecelidir, çıkar ilişkileri içinde eylemlere zıt anlamlı olarak yansıyabilmektedir. Bu nedenle meslek etiğine temel alınan ya da alınması istenen değerleri değişmez doğrular olarak ele almak yerine, toplumsal yaşamın karmaşıklığı içinde bu değerlerin anlam yüklerinin de farklılaştığını göz önüne almak gerekmektedir. Bu ele alışıta, etik ilkeler olarak sunulan değerlerin etikle uyumlu-uyumsuz yönleri, ideolojilere göre amaç-araç ilişkileri, toplumsal yaşamı etkileyen tutum ve davranışlar vb etkenlerle anlam değişimleri açık ortaya konmalıdır.

Toplumumuzda yaşanan kavram kargaşasını aşmaya katkı koymak amacıyla bu değerleri değişik bakış açılarından değerlendirmeye çalışacağız.

- Meslek etiği kapsamında, yüksek ahlaki değerlere sahip olmak, en üst derecede profesyonellik ve dürüstlük, yüksek ahlaki bir standart yakalamak vb kavramlar önemli yer tutmaktadırlar. Nedir yüksek ahlaki değere sahip olmak, ya da en üst derecede profesyonellik vb. nasıl bir insanı tanımlamaktadır? Bunlar gibi kavramları her hangi bir ölçüt belirlemeden soyut bir ifade hedef olarak alınır ya da gösterilebilir mi? Meslek etiklerinde bu tür tanımlanması yapılmamış, soyut hedefler koymanın etikle bağlantısı ne olabilir?

- Yüksek ahlaki standartlar yakalamak, etikle ilgili standartlar geliştirmek hangi referans değerlere göre ölçülüp geliştirilecektir? İnsan standartlarla tanımlanabilecek

ya da standardı yapılabilecek bir nesne midir? Standardizasyon, eş anlamıyla tek örnekleme ürünlerde nitelik eşitliği ve tip birliği sağlama anlamına gelmektedir, bu da insanlar için değil mal ve hizmetler için kullanılan bir kavramdır. Böylesi bir yaklaşım, baştan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi, kapitalizmin her şeyi metalaştırma ya da insanı üretimin bir nesnesi olarak kabul etme anlayışının ürünüdür. Bu nedenle, ahlaki standardizasyona ulaşma, etik standardı geliştirme düşüncesi insanla ve insan onuruyla bağdaşmamaktadır.

- Etik kategoriler bireyin sorumlulukları üzerine kurulmakta ve kişinin davranışları ahlaki sorumluluklar temelinde sorgulanmak istenmektedir. Mühendisler, mesleki bilgi ve yetkileri, sahip oldukları statü nedeniyle pek çok sorumluluklar yüklenmektedir. Bu konu gerçeküstü bir şekilde “Mühendis, elinde olmayan durumlarda bile sorumluluklarını yerine getirmelidir. Sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyen durumların oluşmasından da bireyin kendisi sorumlu kabul edilmelidir” görüşü öne sürülebilmektedir.

Sorumluluk ancak görev ve yetkiyle birlikte doğmaktadır ve sorumluluğun bir anlam ifade edebilmesi için de yetki, yetkinin dayanağı güç, bunların yarattığı sorumluluk ve bunlara karşı hesap verebilirlik arasında bir dengenin kurulması gerekmektedir. Meslek sahiplerinin genel anlamda toplumlarına, dar anlamda çevrelerine karşı sorumlulukları tek yönlü bir yükümlülük niteliğinin dışında, ancak açıklandığı gibi, hak ve yetkilerle donatılmaları halinde sorgulanabilmelidir. Sorumluluk TMMOB Demokrasi Kurultayı’nın hazırlanmasında önemli bir sorgulama alanı olmuştur. Orada sorumluluklar şöyle sorgulanmıştı: “Bizlere bugüne kadar hep sorumluluklarımız hatırlatılmaktadır. Ne görev verildiyse sorgulamadan yaptık; insanın görevi kadar hakkının da olması gerektiği hiç soruldu mu? Temel haklarımızın neler olduğunu, uygulanıp uygulanmadıklarını hiç sorduk mu?” Bu sorgulama bugünde geçerliğini korumakta, meslek etikleri bağlamında daha da sorgulanır duruma gelmektedir.

- Meslek etiğinde, **objektiflik, tarafsızlık ve dürüstlük** önemli bir yere sahiptir. Burjuva anlayışı içinde objektif davranmak yansızlığı gerektirmektedir. Bu anlayışa göre, örneğin, bilim yansız olmalıdır, toplumsal değişimler sınıfsal açıdan ele alınmamalıdır, siyaset, ekonomi gibi kategoriler kendi içlerinde, bağımsız birimler olarak ele alınmalıdır, devlet sınıflar üstü ve tarafsızdır vb. Bu değerlendirme tek yanlı, taraflı ve indirgemeci bir anlayışın ürünüdür.

Tarafsızlık etik açıdan, olayların sonucunu etkileyen, bir yandaşlık olarak kabul edilmektedir. İnsan yaşamında her gün karşı karşıya kaldığı birçok seçenek arasında bir karar verme zorundadır. Bu zorunluluk “yaşama, ahlaki bir tutum takınma ve bir tercih sorunu” olarak tanımlanmaktadır. Seçenekler karşısında ahlaki bir seçim

yapmanın, hem gerekli hem de kaçınılmaz olduğu belirtilmektedir. Bu temel kural “Seçim olmadığı yerde, ahlaki yargı yapılamaz ve seçim varsa, bundan kaçılmaz...Hiç kimse tarafsız olamaz: Bir seçim çoğu kere tarafsızlar ya da belirsizler sayesinde kazanılır.”[6]s.51 Şeklinde ifade edilmektedir. Bu nedenle tarafsızlığı ahlaki bir tutum ya da davranış olarak göstermek mümkün olmamaktadır.

John O’Neill liberalizmin, piyasanın işleyiş açısından tarafsız bir aygıt olduğunu, bu aygıt aracılığıyla yaratılan özgür sözleşme düzenlemelerinin, toplumda, iyi yaşam kavramlarına anlam kazandıracağını iddia ettiğini yazmaktadır.[36]s.18 Bunun için “piyasa” açısından, **toplumsal ve siyasal** kurumların farklı iyilik anlayışları arasında (topluma iyi yaşam vaatleri) tarafsız kalmaları gerektiği tezini savunmaktadır. Bu da, tarafsızlık adı altında, piyasa güçlerinin her türlü müdahaleden kurtulması amaçlanmaktadır.

Bu eleştirileri doğrulayan somut bir girişim TBMM Plan ve Bütçe Alt Komisyonunda ortaya çıkmıştır. Bankacılık Yasa tasarısındaki, “banka kurucuları için aranan **işin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliğe sahip olma ilkesi, dürüstlük** kavramının sübjektif bir kavram olması nedeniyle kaldırıldı”[45].

Buna karşın sübjektif dürüstlük kavramı “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri” içindeki yerini korumaktadır.

Dürüstlük, doğruluk, şeffaflık, sır saklama, güvenilirlik, sadakat vb. etik değer olarak öne çıkan sıfatların ahlaklı davranışlara örnek olabilmesi ya da gösterilebilmesi için, öncelikle, içinde yer aldıkları eylemin ahlaki olması gerekmektedir. Örneğin; bir suç örgütünde, bugün uluslar arası boyutta gündeme gelen rüşvet olaylarında, mafya vb. yapılanmalar içinde yer alan kişiler, sadakat, güvenilirlik, birbirlerine karşı dürüstlük açılarından örnek davranışlarda bulunmaktadırlar. **Ama burada ne eylem ahlakidir, ne de eylemi yapanların davranışı ahlakidir.**

Meslek etiğinde, herkesin ahlaki bir değer olarak sahip olması istenilen objektiflik, dürüstlük, tarafsızlık gibi ilkeler, piyasa koşullarına göre esnek ve uygun davranma becerilerini de tanımlamaktadır.

• Etik davranış ilkelerinde çalışanların çıkar çatışmasından uzak durması gerektiği vurgulanmaktadır. Çıkar bir anlamda faydacılıkla ilgili davranışları tanımlarken, başka bir anlamda kişi, grup, katman, sınıf gibi toplumsal yapılarca benimsenen gereksinimleri tanımlamaktadır. Bu anlamıyla çıkarlar hem bireylerin, hem sınıfların dolayısıyla toplumsal eylemlerin yönünü belirlemektedir. Çıkar çatışmasında hak, adalet, baskı, uzlaşma kavramlarıyla ve topluma egemen ekonomik, sosyal, siyasi, ideolojik düşünce yapılarıyla doğrudan bağlantılıdır.

Çıkar çatışmalarını etik açıdan değerlendiren George G. Brenkert, “ahlaki yaşam, eğer varsa, çatışma kaynaklarının ortadan kaldırıldığı, çıkarlarımızın uyum içinde olduğu bir yaşamdır” görüşünü öne sürmektedir.[16]s.211

- Bunların yanında: Mesleğin şerefine korunması, sevgi, saygı, söz verme, yemin, sadakat vb duygu yüklü kavramlar da meslek etiğinde önemli yer tutmaktadır. Bu değerlerin meslek etiklerinde güven duygusunu artırma, daha insancıl görünüm verme gibi, yaşamda sahip oldukları, duygusal, estetik yönleri nedeniyle yer almaktadır. Bunlar yaygın olarak, herkesin sahiplendiği, buna karşın, aynı yaygınlıkta, en çok yıpratılan değerlerdir.

- Günün yaşam koşulları altında, meslek yaşamı güven altında olmayan insanların, güven duygusunu güçlendirici davranışta bulunmalarını beklemek ne kadar gerçekçi olabilir? Bu açmazı Richard Sennett,

Bu tür manevi baskı öğelerinin öne çıkartılmasının arkasında yatan gerçeklik, “Her an parçalanarak veya sürekli olarak yeniden şekillendirilen kurumlarda, karşılıklı sadakat ve bağlılık nasıl sürdürülebilir? Bunlar yeni, esnek kapitalizmin karakter konusunda karşımıza çıkardığı sorunlardır.”[15]s.11 diye tanımlıyor. Bunun sonucu da sistemin, adaletsizlikleri gözlerden kaçırmak için, değerlerde yarattığı aşınmayı, çalışanların sorumluluk alanına aktarma çabasından başka bir şey olmamaktadır.

Meslek etiklerinin en çarpıcı yanlarından biri de yağma ve talanın önlenmesinde yüklenen misyonu ve hesap verebilirliktir.

Hesap verebilirlik kişinin her zaman, sorumlu olduğu, eylemlerinin hesabını verebilme ilkesidir. Yaşadığımız dünyada ve dünyanın egemen koşullarında bu ilkeyi savunmak da bir erdem göstergisidir. Ama önemli olan ilkeyi hatırlatmak değil, yaşama geçirmektir. Böyle bir sorgulamanın örneğini bulmak son derece zordur. Hesap vermesi gerekenlerin egemen konumu bu ilkenin geçerliğini ortadan kaldırmaktadır. Hesap genellikle, sorumlular adına, “günah keçilerinden” sorulmaktadır.

H. G. Hicks, meslek etiği amacı konusunda yakından ilgili olan, Örgütlerin Yönetimi Hakkında adlı yapıtında konuyu tanımlayan şu alıntıyı vermektedir: “Her örgüt üyesi, kendi sorumluluklarını ve kendisine devredilen yetkiyi ne dereceye kadar iyi kullandığı hakkında kendi üstüne rapor vermek zorundadır”. Yazar daha sonra: “Bir yönetici yetkiyi devretmekle sorumluluğunu azaltamaz; açıktır ki kendi üstündeki yetkililere karşı hesap verme durumunu da, yetkiyi devretmek suretiyle azaltamaz” demektedir.

Yazarın bu konuda dile getirdiği görüş, meslek etiği kategorilerinin sadece çalışana yönelik tek yönlü kurallar koyma anlayışına karşı yanıt niteliği taşımaktadır. “İş gücü, ihtiyaç duyulan işin en verimli biçimde yapılmasındaki sorumluluğu taşımalıdır.

Diğer taraftan yönetim organı da, işçiler için beşeri ve ekonomik faktörleri kapsayacak biçimde ve mümkün olan azami tatmini sağlamak sorumluluğunu kabul etmelidir.”[47]s.349-350

- Meslek etiği, ya da mesleki davranış ilkeleri, “toplumun sağlığı, güvenliği ve refahını” gözeten sorumluluk duygusunu, her şeyin üzerinde tutması gereken, bir değer olarak belirtmektedir.

Son derece önemli olan bu ilke, ancak, yaşamda maddi koşullarıyla birlikte ele alınıp, ayakları yere basacak şekilde tanımlandığı zaman bir anlam ifade edebilecektir. Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahının, kulağa hoş gelen slogan olmaktan çıkıp, yaşam biçimine dönüşmesi, daha öncede belirtildiği gibi, çok yönlü ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb politikaları gerektirmektedir, dolayısıyla bu bir iktidar sorunudur.

Refah kavramı doğal olarak, insanlarda kendini de kapsayacak şekilde “bolluk ve bereket içinde yaşama” anlamında algılanmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi kamu yararının korunması, toplumun sağlığı, refahı ve güveni faydacı ahlakın en önemli argümanlarıdır. Diğer kavramlarda olduğu gibi bu kavramların çağrıştırdığı anlamlarla yaşam pratiğine yansıyan uygulamaları arasında hiçbir yakınlık bulunmamaktadır. Piyasa ekonomisinde refah, aynı zamanda, yabancılaşmanın en önemli argümanları olan, fayda ve mutluluk kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Refah argümanlarının piyasa ekonomilerinin savunulmasında merkezi bir yere sahip olduğunu söyleyen J. O’Neill “Refah önceliklerin tatminiyle karakterize edilir, o halde, o kişi için belli bir öncelik ne kadar güçlüyse, bu öncelik tatmin edildiği zaman refah artışı o kadar fazla olur. Bir kişi için belli bir malın ne ölçüde öncelikli olduğu, kişinin bu önceliğin tatmini için yapmak istediği marjinal ödemeyle ölçülür. İyi yaşam ya da refah açıklaması tamamen formeldir. İyi yaşamın içeriği hakkında hiçbir şey söylemez, bir kişinin yaşamını iyi kılanın keyifli durumlar mı, karakter erdemleri mi, yoksa ihtiyaçların karşılanması mı olduğu hakkında iddialarda bulunmaz. Yunanlılardan on dokuzuncu yüz yıl ekonomistlerine kadar anlaşmazlıkların merkezinde yer alan iyi yaşamın niteliğine dair tartışmayla ilgili olarak modern refah ekonomistleri suskun kalır.”[36]s.63-64

Bu konuda Ray Billington şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Reklam dünyası, her gün daha doğrudan ve giderek daha az ince bir biçimde, satmaya çalıştıkları mala sahip olmadığımızda düşündüğümüz kadar mutlu olamayacağımızı öne sürerek arzularımızı değiştirmeye çalışıyor. Kapitalist dünyanın bütün amacı, insanlara ihtiyacı olmayan şeyleri arzulatmak böylece sahip olduklarıyla yetinmemelerine (ve

dolayısıyla mutsuz olmalarına) neden olmaktadır, ama bu sonu gelmez bir süreçtir. Çünkü bu biçimde elde edilen bir mutluluk yalnızca yeni bir model ya da yeni bir mal piyasaya çıkana kadar sürer”. [6] s.207-208

Kapitalizmin refah devleti modelinde, toplumun refahı, kitle üretimini tüketecek sınıf ve katmanların alım gücünün korunması anlamına geliyordu. Esnek üretim modelinde ise, refah, kitlelerde tüketime karşı uyandırılan taleplerin, arzuların tatmini olarak değerlendirilmektedir.

- Meslek Etiğinde kamu yararı ve kamu mallarının korunması da ilke olarak yer almaktadır Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkelerinde de, bu ilke savunulmaktadır. Bu kapsamda TMMOB özelleştirmelere karşı çıkmayı kamu yararının korunması olarak kabul ederken, siyasi erk özelleştirmeyi kamu yararı olarak savunmaktadır.

İzzettin Önder bu konuda şu çarpıcı saptamayı yapmaktadır: “Dünya kapitalizminin yeni sömürgecilik düzeninde ulusal ekonomi yeniden şekillendirilirken, toplumsal düzeyde de buna uyumlu yeniden yapılanmaya gidilmektedir. Karar merkezleri dünya düzeyinde merkez ülkelere kayarken, ulusal düzeyde de, buna paralel olarak, toplumun genelinden sermayeye ve bu kanalla dış odaklara kaymaktadır. **‘Kamu yararı’** artık toplumun çoğunluğu ile değil, sermaye ve burjuvazi ile ilgili bir kavrama dönüşmüştür”. [47]

Bu saptama, kamu yararının, artık, bütün yönleriyle yeniden tanımlanmasını ve burjuvazinin anlayışıyla olan farklılığının ortaya konmasını gerektirmektedir. Bu fark ortaya konmadığı için, özelleştirmelere karşı çıkışın giderek kamu yararına karşı çıkış olarak tanımlanacağı, uygulanan siyasi ve buna bağlı olarak gelişen idari baskılar mühendisi daha da seçeneksiz konuma sürükleyecektir.

Yaşanan bu olumsuzluklar, hükümetin yayınladığı Kamu Görevlileri Etik davranış ilkelerine aykırı olarak değerlendirilebilecek ve mühendisler için yeni sorunlar yaratacaktır.

- Richard Sennett yaşanan olguyu şöyle değerlendirmektedir: Etik kategorilerin yaşama geçirilmesinde bilgi ve becerilerin, uzmanlaşmanın, ekip çalışması yetenek ve anlayışının geliştirilmesi geliştirilen, bu yeteneklerin insanlık yararına kullanılması, ilke olarak savunulmaktadır. Bu değerleri ahlaki ilke olarak savunan güçlerin, savundukları ilkelerle ortaya koydukları eylem arasında uyum bulunmamaktadır. Bugünkü esnek üretim sistemi içinde anlamını kaybetmiş daha ötesi gereksiz konuma düşürülmüştür.

“Modern iş etiği, takım çalışmasına odaklanır. Başkalarına karşı duyarlı davranmayı savunur; karşıdakini dinlemek ve işbirliği yapabilmek gibi ‘elastik beceriler’ talep

eder; her şeyden çok da takımın değişen koşullara uyum sağlayabilmesini ister. Takım çalışması, esnek bir politik ekonomiye uygun bir iş etiğidir. Ancak modern işletmeciliğin fabrikada ve büro çalışması konusunda telkin ettiği büyük psikolojik laflara rağmen, takım çalışması yinede insan deneyiminin yüzeyinde kalan bir iş etiği yaratır. Takım çalışması sığığın grup halinde yaşantılanmasıdır.”[15]s.104

Ayrıca bilgi birikimi, ekip çalışmasındaki deneyim, beceri vb yetenekleri gelişmiş insanların varlığı esnek üretim için fazla bir önem taşımamaktadır. Bu tür yetkinleşmiş insanların talep edeceği ücret, haklar, yetki ve sorumluluk talepleri esnek üretimin ölçütleriyle bağdaşmamakta bu nedenle de işten çıkarılmalarda, bu insanlar liste başı yapılmaktadır. Bugün bilgi, beceri, ekip çalışması gibi değerlerin sahip olduğu anlamla, esnek üretim anlayışı içinde ifade ettiği anlamlar arasında herhangi bir uyum bulunmamakta, öne sürülen değerler reklam amacından öte değer taşımamaktadır.

Meslek Etiğinin toplumda ahlaki değerleri yerleştirmesiyle, yaygınlaşan rüşvet, soygun, yağma vb haksız kazanç yollarının kapanacağı, ayrıca bilim ve teknolojiye gelişme çabalarının hız kazanacağı varsayılmaktadır. İnsanlar arası ilişkilerde etik değerlere saygılı davranışlarda bulunmanın toplumsal gelişmede çok önemli yere sahip olduğu, elbette, yadsınmaz. Ne var ki böylesi ilişkilerin yaşamda geçerlilik kazanması bazı kuralları alt alta yazmakla, yada bir otoritenin gözetimi ve denetimi altında uygulamaya koymakla mümkün olmamaktadır. Böylesi bir toplumsal yapının oluşturulmasında sorun çok boyutlu bir yapı göstermektedir. Sorunun boyutlarına açıklık getirmek amacıyla, yine, konu üzerinde düşünce üreten bilim insanlarının da yardımıyla, bazı değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

Eğitim

Eğitim süreci topluma egemen sınıfın ya da ideolojinin temel gereksinmelerine göre ve bu gereksinimleri karşılayacak insanı yetiştirme amacıyla düzenlenmektedir.

Genel anlamıyla, toplum içinde davranış esaslarını benimseme ve toplumsal yapıya uyum gösterecek insan tipini yaratma amaçlanmaktadır. Bu nedenle eğitim mevcut siyasal sistemin devamı açısından hayatı öneme sahip bir kurumdur. Düzene uygun insan tipinin yaratılmasında eğitim genel olarak şu işlevleri yerine getirmeye çalışır: Düzenin ideolojisinin benimsetilmesi, kişiye üretim amaçlı beceri kazandırılması, kişinin kültür, bilim ve teknikle ilişki kurması ve özellikle teknolojiye uyum sağlaması vb. amaçlanır.

Eğitimin okul süreci, toplumun çeşitli kültür, ekonomik koşul, dil kodları, gelenek ve görenekleri ile büyümüş ve yetişmiş çocuk ve genç insanların yoğun bir şekilde

karşılaşıp, etkileşim içine girdikleri, aralarındaki farklılıkları değerlendirip birbirlerini tanıdıkları, kişiliklerinin büyük oranda oluştuğu, toplumun ortak değerlerini içselleştirme ve üst kültürü oluşturmaya yöneldikleri hareketli bir dönemdir. Bu dönemin etkileri ömür boyu kalıcı izler bırakmaktadır.

Eğitim aynı zamanda kültürün yeniden üretilerek, kuşaktan kuşağa aktarma aracıdır. Eğitim bir toplumun gelişmesi için yaşamsal önem taşıyan eylem alanıdır.

Eğitimden beklenen ideolojik sonuç; eğitimin genç kuşakları kalıba dökme, isteğe bağlı şekil vermedir. Eğitim, toplumun bireylerinin kişiliklerini özgürce geliştirebilecekleri bir sistematığe sahip olmalıdır. Toplumda etik ve ahlaki değerlerin egemen olabilmesi için, eğitimin her alanında kişileri şartlandırıcı, beyin yıkayıcı, dogmatik yaklaşımlardan kaçınılması ve bunların dışına çıkılarak ahlaki olgunluğa sahip, sorgulayan, özgürce düşünen ve düşündüğünü yaşama geçirme cesareti olan kişiler yetiştirmenin olanakları yaratılmalıdır. Etik değerlere saygılı insan yetiştirilmesi; eğitim alanının kesitlerinde değil, eğitimi bütüncül olarak insan erdem ve değerlerine dayalı bir felsefe ve anlayışla planlamak ve uygulamakla mümkün olabilecektir.

Mühendisliğin Bilim ve Teknolojiyle İlişkisi

Teknolojiden kaynaklanan, toplumun tüm bileşenlerinin sağlığını, dünyanın geleceğini tehlikeye düşüren gelişmelerin sınırlandırılması, önlenmesi için; genel olarak toplumun tüm bileşenleri, özel olarak sağlık alanında ve mühendislik, mimarlık alanında hizmet veren meslek mensupları ile diğer mesleklerin mensupları da ortak bir kural, evrensel geçerliliği olan normlar arama ve geliştirme çabasına girmişlerdir.

Bu arayış ülkemizde ve diğer ülkelerde ulusal ve uluslar arası ekonomik, sosyal ve siyasal organizasyonların da olumlamasıyla hız kazanmış ya da gelişme ortamı bulmuştur. Devlet kurum ve kuruluşlarından, özel ticari ve sanayi organizasyonlarına kadar birçok örgüt ile ekonomik, demokratik, mesleki alanlarda çalışma yürüten örgütlerde, siyasi partilerde etik ilkelerin tanımlanması, belirlenmesi ve uygulanması çalışmaları son on yılın öncelikli çalışmaları arasında yer almıştır.

Bilim ve teknolojinin etik veya ahlakla doğrudan hiç bir bağı bulunmamaktadır. Buna karşın bilim ve teknoloji etik üzerinde önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Sanayi devrimiyle, bilimsel alanda evrenin yasalarının tanınması ve teknolojinin üretimin karakterini değiştirmesi sonucunda, dünyanın dışsal, ilahi bir güçle değil, içsel dinamiklerin etkisiyle değiştiği kanıtlanmaya başlanmış, bu da seküler dünyanın kapılarını açmıştır. Bu gelişmeler dinin ve dine bağlı doğmaların insan davranışları üzerindeki baskısını azaltarak insan ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır.

Günümüzde, bilim ve teknoloji toplumsal yaşam üzerinde en etkili araçları kullanım alanına sokmakta, bu araçlar da kullananın amacına bağlı olarak insan davranışlarını kökten etkilemektedir. Bilim ve teknolojinin yarattığı olanakların yaşam üzerindeki olumlu etkileri, insanların tutum ve davranışları, karar süreçleri üzerinde dönüştürücü etkileri bulunmaktadır. Buna karşın, toplum bilimlerinde insan davranışları ve psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarla elde edilen bilgiler, gelişmiş iletişim araçlarının yarattığı olanaklarla birleştirilerek insanların tutum, davranış, seçenek ve beklentileri yönlendirilmekte, dünya görüşü, yaşam biçimleri, düşünce ve kararları kökten değiştirilerek, insanın yabancılaşmasını inanılmaz boyutlara taşımaktadır.

Mühendisliğin dünyadaki gelişimi tarihsel dönemlerdeki bilimin ve teknolojinin gelişimiyle ilgilidir. Bilimin 17. Yüzyıla kadarki gelişiminde daha çok bilim teknolojiyi etkilemiş olmasına karşın bu tarihten sonra oluşmaya başlayan sanayi devriminin ivmelendirmesiyle bilimle teknolojinin birbirini etkilemesi karşılıklı olmaya başlamıştır.

Mühendisliğin tarihsel dönemlerde ortaya çıkışı insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacını taşıyordu. Barınak(yapı), ulaşım, kentleşme, enerji, sağlık, tarım, çevre vb. gibi insanın bu temel ihtiyaçları bugün de sorun olarak önemlerini korumaktadırlar. Bu genel değerlendirme sonucunda mühendislik ve mimarlığın gelecekte de önemini koruyacağını söyleyebiliriz.

Modern mühendisliği fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilimlerin matematikle yönlendirilmesi ve sanayi devriminin(Kapitalizmin) ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Bilimlerin mühendisliğe uygulanabilir olanları ayrı bir dalda gelişerek Mühendislik Bilimleri ortaya çıktı.

Sanayi devrimiyle bilim ve teknolojiye yakalanan çok büyük ivme insanlığın bütün sorunlarını çözecek boyutlara ulaşmıştır. Bilim ve teknolojinin insanlık için açmış olduğu bu kapı, Kapitalizmin bilim ve teknolojiyi insanlığın temel sorunlarını çözen bir amaca yönlendirmek yerine ağırlıklı olarak ekonomik çıkar amacına yöneltmesiyle kapanmıştır. Bilim ve teknolojiden elde edilen çok büyük güç toplumun geniş kesimlerini daha çok baskı altında tutmaya, silah ve savaş sanayiine yönlendirilmiştir. Sanayi devrimi yani, Kapitalizm üç ana dalda gelişmiştir. Bunlardan biri, müteşebbislik (tüccarlık); diğeri, yönetimin bilim haline dönüştürülmesi; üçüncüsü de teknolojinin geliştirilmesidir. Mühendislik de genel olarak üç ana işlev üstlenir: Güvenlik, ekonomiklik ve işlevlilik (fonksiyonellik). Mühendis bu üç ana unsuru optimum şekilde birleştirmekle görevlidir. Yani, teknolojinin uygulayıcısı olan mühendisler ekonomikliği sağlamak için de yönetim bilimi kurallarını kullanmak zorundadır. Dikkat edilirse Sanayi devriminin üzerinde yürüdüğü yörüngenin iki ana

unsuru mühendisliğin işlevleriyle ortaktır. Sanayi devriminin mühendisliğe ihtiyacı ve onu geliştirmesinin nedeni genel olarak bu nedene dayalıdır.

Mühendisler, hem teknoloji, hem de yönetim biliminin uygulayıcıları olması nedeniyle bilimle olan ilişkileri doğrudur. Bilim ve teknoloji insanlık amacına yönelik kullanılsaydı teknolojinin üretime katılımı ile üretim verimliliği, kalitesi ürün bolluğu sağlayacak, bedene dayalı insan emeğinin insanı ezip yok etmesi önlenmiş olacaktı. Doğa ve çevre çok dikkatli kullanılarak bugün ulaşılan ürkütücü çevre felaketleri çok daha az olacaktı. Yönetim, bilim haline getirilirken yapılan indirgemecilik sonucunda, emeğin bütünlüğü parçalanıp kafa ve kol emeği arasındaki ilişki yok edildi. Kafa emeği ağırlıklı olarak iyi bir bilim ve teknoloji eğitimiyle yetiştirilen mühendislere bırakıldı. Parçalanmış üretimin planlanması projelendirilmesi ve denetlenmesi mühendislere bırakıldı. Kol emeği ise, beyin ve düşünceyle bağlantısı kesilmiş, ağırlıkta kaba güce dönüştürülmüştü. Yönetimin bilim haline getirilmesi, çalışanları yaptıkları işe yabancılaştırmadan yapılmış olsaydı, üretim için harcanan insan emeği insanı aşırı derecede yıpratmayacak ve adeta beyni güdüleştirilmiş pasif bir hale sokmayacaktı.

Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve İnsanlık İlişkisi

Bilim, teknoloji ve mühendislik arasında koparılmaması gereken zorunlu bağlar vardır. Bunlar insanın yaşamına kolaylıklar sağlayan araçlardır. Bilim insanlığın binlerce yılda geliştirdiği en iyi yol gösterici olabilecek ve insanlığın ortak sorunlarını çözebilecek en değerli ortak birikimidir. Bilimi çıkar hesapları adına büyük bir açgözlülükle çevreyi ve insanı yok edecek ölçüde güç olarak elinde tutmak isteyenlere karşı mücadele etmek bir insanlık borcudur. Kızılderili Atasözlerinden biri “Biz doğayı babalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık” diyor. Mühendis mesleğini uygularken toplumun gelişmiş ve aydın bir insanı olarak etik ve ahlaki değerlere uymak zorundadır. Mesleğe veya mühendisliğe etik kurallar veya kodlar koymak bu zorunluluğu sağlamaz. İnsan olmanın toplumsal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi bu değerlerin kazanılmasına yardımcı olur. Bu da meslek ilkeleri ve ilkeli mühendis olmakla mümkündür.

Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele

Yolsuzluklarla etkili bir şekilde mücadele etme meslek etiklerinin temel gerekçelerinden biridir. Yolsuzlukla mücadele günü nedeniyle yayımlanan bir raporda “rüşvetin yıllık cirosunun 1 katrilyon dolar olduğu” belirtilmektedir. Rüşvetin ulaştığı boyutlar uluslararası anlaşmalarda da, Türkiye-Japonya yardım anlaşması örneği, yeni koşulları gündeme getirmektedir.

Başbakan: etik değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede daha etkin ve başarılı olacağını söylemektedir.

TEDMER Başkanı Sabih Tansal, daha öncede belirttiğimiz gibi, yolsuzlukla mücadelede çalışmalarının toplumun büyük kesiminde etik bilinci ve etik ihtiyacının oluşmasına yol açtığını öne sürmüştür.

Sabih Tansal bir söyleşisinde: “Türkiye’nin ekonomisi güçleniyor. AB’ye girmek için çok ciddi çaba sarf ediliyor. Kanunlar çıkarılıyor. Her alanda olduğu gibi etik alanında da Türkiye’nin uluslar arası standartları yakalaması şart. Yabancı sermaye gelirken, yolsuzlukların asgari düzeyde olması, etik davranılmasını dikkate alıyor” [48]

Rüşvetin alınmamasının uluslararası ilişkilerde koşul olarak getirildiği ve karşılığında devlet sözü verildiği, mafyanın ihaleden özelleştirmeye her alanda söz sahibi olduğu, çetelerin gümrük kapılarından, sınır kaçakçılığına, sokaklarda kapkaçtan oto park alanlarına, sağlıkta organ kaçakçılığından çek-senet işlerine, eğlenceye her alanı denetimi altına aldığı ve cezalandırılmadığı günümüzde etik davranış ilkeleri bunlarla mücadelede güçlü bir araç olarak görülmektedir. Yolsuzluklarla mücadele yöntemi olarak, devletle iç içe geçmiş güçlü, örgütlü suç odaklarının varlığı görmezden gelinerek, bireysel temelde kişilerin ahlaki sorumluluğu altında çözüm aranmaktadır.

Yolsuzluk ve rüşveti kurumsallaşma niteliğine bürünmesi, insanların bireysel davranışlarının sonucu değil, aksine toplumsal yapıyı çürüten olguların bireylerin davranışına yansımından kaynaklanmaktadır. Bu çürümeyi C. Wright Mills şöyle tanımlamaktadır: “Beyaz yakalıların işledikleri suçların çoğu, kamusal alanda ahlak anlayışının zayıflaması, yüksek maliyetli günahların ve suçların artması, kişisel dürüstlüğün azalması gibi sorunlar yapısal ahlaksızlıkla ilgili sorunlardır. Bu tür sorunların, sadece, bulundukları çevrenin etkisiyle yoldan çıkmış küçük ve seviyesiz insanların eseri olduğu söylenemez. Bunun böyle olmadığını, az çok herkes bilmektedir. Ne zaman üst ahlaksızlıkla ilgili bir olay duyulsa, ‘bugün de bu çıktı’ denilmekte; böylece, sorun tek-tük bireylerin yaptıkları ile ilgili bir sorun olmadığı, geniş ve yaygın bir hastalığın göstergesi olduğu teslim edilmektedir”. [22]s.482

Yolsuzluğun temel nitelikleri konusun da A. Ümit Berkman şunları söylemektedir: “Yolsuzluk iki kişi arasında bir ‘değiş-tokuş’ içerir. Taraflardan birinin ‘yetkili’ olması zorunludur. Yetkiliden kasıt genellikle ‘devlet otoritesinin temsilcisi’ yani kamu görevlisidir. Ancak bazı düşünürler yetki açısından özel-kamu ayrımı yapmamaktadırlar. Örneğin, Brasz’a göre kendisine güvenilerek yetki ve güç verilen kişi, bunu verilmiş nedenlerinin dışında bir amaç için kullanırsa, güveni kötüye

kullanmış, ‘yetki’ biçime dönüşmüş ve yolsuzluk için kapı açılmıştır. Yetkinin kişisel çıkar elde etmek için bir devlet dairesinde ya da bir özel kuruluştaki kullanılması farklı durumlar değildir; ikisi de yolsuzluktur. Ancak, yolsuzlukla ilgili yazında ‘yetkili’ kavramı genellikle kamu görevlilerinin dışındakini kapsamayan bir biçimde kullanılmaktadır. Nitekim, yolsuzluk tanımlarının çoğunda ‘kamu görevlisi’ deyimine açıkça yer verilmektedir. Ayrıca yolsuzluk pek çok ülkenin ceza yasalarında kamu görevlilerinin işledikleri suçları düzenleyen bölümlerde yer almaktadır...Rüşvet alanın özel iş yerinde çalışan biri olması halinde bu eylem ‘inancı kötüye kullanma’, ‘emniyeti suiistimal’ veya ‘dolandırıcılık’ gibi başka suç türlerine sokulmaktadır... Zimmet ve irtikap gibi yolsuzluk türlerinde de kamu görevlileri söz konusudur”.[49] s.11-12

Sorunun temelinde siyasi, ekonomik, ideolojik ve hukuki nedenler yatmaktadır. Bu gerçek göz ardı edilerek, sorunu, toplumsal koşulların altında ezilen, bireylerin ahlaki sorumluluğuyla çözmeye yönelmek, rüşvet ve yolsuzluğu teşvik etmeden öte bir anlam taşımayacaktır.

Zaman Aşımı

Bir bakanın yolsuzlukları nedeniyle yargılanması, zaman aşımı süresi kısaltılarak, önlenmek istenmiştir. Bir dönemin başbakanı ve bazı bakanlarının haklarında “ihaleye fesat karıştırmak” nedeniyle Yüce Divan’da açılan dava zaman aşımı nedeniyle düşürüldü. Oysa etik davranış ilkeleri hazırlamanın en önemli gerekçelerinden biri yağma ve talanın, ya da yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi, bunun içinde hesap verebilirlik ilkesinin yaşama geçirilmesi olmuştur. Hesap verebilirlik bir kişinin her zaman sorumlu olduğu eylemlerinin hesabını verebilme ilkesidir. Yaşadığımız dünyada bu ilkeyi savunmak bir erdem göstergesidir. Bu ilkenin yaşam bulması içinde sorgulama hakkının demokratik bir ilke olarak işlemesi gerekmektedir.

Zaman aşımı evrensel boyutta işleyen siyasi-ekonomik bir yöntem iken, bugün, ahlaki bir yöntem olarak da siyaset yaşamında yer aldı. Çok kullanılan bir ifadeyle, ünlü kamu görevlileri etik yönetmeliğinin mürekkebi kurumadan, etikte zaman aşımı uygulama alanı buldu. Bugün devletin en üst makamında bulunan bir kamu görevlisinin ortaya çıkan bilimsel intihal (bilimsel hırsızlık) suçunun, yönetmelik gereği sorgulanması isteğini, Etik Kurulu Başkanı Mehmet Sağlam: “Oluştugu tarihten başlayarak iki yıl içinde yapılmayan etik ilkelere aykırı davranışlar hakkındaki başvurular incelenemez” yanıtıyla geri çevirmiştir.

Oysa etik ve ahlakta zamanaşımı söz konusu olmamaktadır. Bir kişinin ahlak dışı davranışlar torunlarına miras olarak kalmaktadır. Tarihte yaşanan büyük ahlaksızlık

eylemleri bugün dahi örnek olarak gösterilebilmektir. Zamanaşımı suça cezayı ortadan kaldırmaktadır, ama hiçbir kimse bu insanlar için zamanaşımıyla aklandılar terimini kullanmamıştır.

George G. Brenkert bu konuda şöyle demektedir: “Bazı insanlar kendilerine ait olmayan şeyi, başkalarından almışlardır. Kapitalist ahlakta da bu hırsızlık olarak kabul edilmektedir. Ancak kapitalizm yasal zaman aşımını savunur; babaların günahlarından çocuklar sorumlu tutulmamalıdır. Nitekim, J. S. Mill’de şu argümanı buluruz: ‘ uygun bir süre içinde yasal olarak soruşturulmayan mülk üzerinde, bütün ulusların yasalarında görüldüğü gibi tam bir tasarruf hakkı doğar. İktisap haksız olduğu zaman bile, muhtemelen iyi niyetli mülk sahiplerinin uzun süre uykuda kalmış bir iddianın canlandırılmasıyla mülkten çıkarılmaları, başlangıçtaki hatanın telafi edilmemesinden daha büyük bir adaletsizlik ve neredeyse daha büyük bir özel ve kamusal zarar olacaktır.

Böylece kapitalizmin başlangıcında kapitalist ahlak kendi kökenlerinin hırsızlığı ve ahlaksızlığı kapsadığını teslim etmek zorunda bırakılabilse de, kendisini kökenlerinden korur ve mevcut ilişkilerinin adil olduğunu ilan eder”. [16]s.196

Suçun Önlenmesi

Meslek etiğinin gündeme getirilmesinde yaygınlaşan suça katılımları önleme çok önemli yer tutmaktadır. Hatta meslek etiği ilk ortaya atıldığı günlerde pek çok insan, heyecanla, suçlu bulunanların meslekten atılarak, meslek alanlarında bir temizliğe gidilmesini istiyordu. Aslında suça ve suçlulara karşı gösterilen bu tepkiler, suç odaklarının yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle, son derece haklı tepkilerdir. Ne var ki suç basitçe üstesinden gelinecek bir oluşum olmamakta, çok değişik nedenlerle toplumun derinliklerine kök salmış bulunmaktadır. Suçla mücadele en büyük toplumsal sorun olarak karşımızda durmakta bu nedenle de olguya yakından bakmak gerekmektedir.

Suç kavramı insanlığı derinden etkileyen eylemler bütünüdür. Bu gün suç diye nitelendirdiğimiz tüm olay ve olgular, yaşamın her alanında değer ifade eden her şeyi yok edici etki yaratmaktadır.

Suç genellikle kötü niyetli ya da pervasızca yapılan kasıtlı davranışları içermektedir. Sosyoloji sözlüğü suç konusunda, özellikle etik davranış ilkelerini yakından ilgilendiren, şu saptamaları yapmaktadır:“Suçun suç olarak ortaya çıkması içi, idari bir sistem ya da uygulayıcı kuruluş tarafından fark edilmesi ve müdahale edilip işlem yapılması gerekir... Suçun işlenmesi bireysel bir hareket olacağı gibi, örgütlü de olabilmektedir. Bu kavram ayrıca, belli ilkeleri çiğneyen ama mutlaka bir yasayı

ihlal etmesi gerekmeyen eylemler (örneğin, güçlü kesimlerin işledikleri suçlar ya da devlet suçları) için kullanılabilir”[42]

Suçun ekonomik toplumsal yapısı konusunda C. Wright Mills, herkesin tanıdığı olduğu şu saptamaları yapmaktadır: “Bir toplumda en üst çevrelerle orta düzeydeki çevreler bile kurnaz ve işini bilir olmanın yeterliğine her şeyden çok inanmaya başlamışlarsa, böyle bir toplumda bireysel ahlak duygusu olan kişilere rastlamak güçleşir. Çıkarıcılığa, işini bilir olmaya dayanan bir toplumda ahlak ve vicdan sahibi bireyler yetişmez olur. ‘Para kazanmayı’ tek başarı ölçüsü sayan, para sahibi olmayanları suçlayacak derecede kötü karşılayan bir toplum yapısında paranın tek mutlak değer durumuna gelmesini önleyebilecek başka bir değer kalmaz. İnançsız, hiç bir şeye bağlılık duymayan, dostluk, insanlık nedir bilmeyen bir takım kimseler başarıdan başarıya koşarlar; başarıdan başarıya koştukça da, şaşkına dönmüş toplum en büyük saygıyı ahlaksızlığı bile en üst düzeylerde yapan bu ‘üst ahlaksızlara’ göstermeye başlar”. [22] s.488

Suçun ve suçluluğun kapitalizmdeki yerini, bu konuyla derinlemesine ilgilenmiş olan, M. Foucault şöyle açıklamaktadır.

“Suça eğilimli olmanın ekonomik-siyasi yararlılığını kolaylıkla ortaya koyabiliriz: Öncelikle, ne kadar suça eğilimli insan olursa halk arasında korku o kadar artacak, polisiye kontrol sistemi o kadar kabul görür ve hatta arzulanır olacaktır. Bu küçük iç tehlikenin sürekli varlığı, söz konusu denetim sisteminin kabul edilebilme koşullarından biridir; bu da istisnasız dünyanın bütün ülkelerindeki gazete, radyo ve televizyonlarda, sanki her yeni gün bir yenilik söz konusuymuş gibi suçluluğa niçin bu kadar yer verildiğini açıklıyor... Ama hepsi bu değil. Suça eğilimlilik ekonomik olarak faydalıdır. Tamamen kazanç getiren ve kapitalist kar hanesine yazılan suça eğilimlilerden geçen kaçakçılık miktarına bakın...” Düşünür seks ticaretinden uyuşturucu ve silah kaçakçılığına, hepsinin suça eğilimlilerle gerçekleştirildiğini ve bu kaçakçılıkların suça eğilimlilerin güvencesi olduğunu belirtiyor. “Suça eğilimliliğin 19. Ve 20 yy grevleri kırmak, işçi sendikalarına sızmak, en saygınları ve en az saygınları dahil olmak üzere siyasi parti liderlerine işgücü ve koruma olarak hizmet etmek gibi bir dizi siyasi operasyona kitlesel olarak hizmet ettiğini de ekleyebiliriz. Burada özellikle bütün siyasi partilerin afiş yatırımcılarından dayak atıcılara kadar uzanan ve suça eğilimlilerden oluşan bir iş gücüne sahip Fransa’dan bahsetmekteyim”. [13] s.154-155

M. Foucault suç çevresinde oluşturulan korkunun suça karşı bir tepki yarattığını ve bunlara karşı eylemleri ve polisin varlığını haklı kıldığını söyledikten sonra şu saptamalarda bulunmaktadır: “Sonuç olarak, bu şekilde oluşan ve profesyonellenen suça eğilimliler grubu iktidarlar tarafından kullanılmaya müsait, bir çok amaç

için kullanılabilir, gözetleme görevlileri için kullanılabilir. Muhbirler, ispiyonlar, vs. suça eğilimli bu kişiler arasından devşirilecektir. Bu grup, iktidardaki sınıfın yararlandığı bir yığın yasadışı faaliyet için kullanılabilir; burjuvazi kendi elleriyle yapmak istemediği yasadışı kaçakçıları, elbette, hizmetindeki suç işlemeye eğilimli bu kişilere rahatlıkla yaptıracaktır”, Yazar daha sonra şu görüşü öne sürmektedir: “Demek ki, hapishane, yasa dışılıklarla mücadele etmek için ceza hukukunun sağladığı bir araç değildir; hapishane, yasa dışılıklar alanını yeniden düzenlemenin, yasa dışılıklar ekonomisinin dağılımını yeniden yapmanın, belli bir profesyonel yasa dışılık biçimini -suça eğilimliliği- yaratmanın aracıydı; bu profesyonel yasa dışılık biçimi bir yandan halka özgü yasa dışılıkları hedef alacak ve onları azaltacak, diğer yandan ise sanayi tarzı bir ekonomiye sahip olduğu anından itibaren ‘ahlaklı’ olması kesinlikle gerekli olan işçi karşısında iktidardaki sınıfın yasa dışılığına hizmet edecektir”.[13]

Yaşanmış bir olay, bir örnek “Futbolda şike öneren kişi ve kişileri ortaya çıkaran bir futbolcu vardı, Akçaabat Sebatspor’un kalecisi **Hakan Olgun**. Milyarlık öneriyi elinin tersi ile iten ve şikecileri ortaya koyan bu genç sporcu şimdi nerede? Soruştur- malar, araştırmalar nereye vardı? Ne oldu biliyor musunuz; Akçaabat’ta artık kimse Hakan’ın yüzüne bakmaz oldu, hani “Namuslu Namussuz” filmindeki Şener Şen’in durumuna düştü... ‘Enayi misin’ diyenler oldu, ‘sana ne, ‘al parayı çek git’ diyenler oldu, ‘böyle bir fırsat bir daha ele geçer mi kardeşim’ diye fırça çekenler oldu.

Bu genç ve dürüst futbolcu, ‘2004 yılı Dürüstlük ve Yolsuzlukla Mücadele Ödülüne’ layık görülmüştü... Hakan’ın ödülünü spor camiasından birisinin vermesini biz de çok istedik. Ama kime başvurduysak sonuç alamadık. Federasyon başkanı Levent Bıçakçı’yı en az 20 kere aradık, Fener ve Galatasaray kulüpleri başkanlarına haber gönderdik, İlhan Cavcav’a faks çektik, Celal Doğan’a rica ettik, gelin bu çocuğa sahip çıkın, hiç olmazsa ödül törenine katılarak desteğinizi gösterin dedik. Hakan’ı yalnız bıraktıkları yetmezmiş gibi ödül törenine katılma medeni cesaretini bile gösteremediler. Çocuk şikeyi ortaya çıkardıktan sonra dışlandı, hangi takımla anlaşmaya kalksa bir takım görünmeyen eller devreye girip işi bozuyor...”[50].

Benzer olaylar her gün her alanda ortaya çıkmakta, herkes tarafından kayıtsızca izlenmektedir.

Etik İlkeler Kapsamında Yeni İki Kavram(!); İhbar ve Muhbirlik

Muhbirlikte ahlaki zafiyete dayanan kişilik bozukluğunun göstergesi, kural dışı ortamların bir parçasıdır. Muhbir gizli olarak izlediği kişi veya gruplar hakkında elde ettiği, kendi görüş, düşünce, yorum ve kanaatlarıyla değerlendirdiği bilgileri, bir başkasına ya da yetkililere menfaat karşılığında iletmesidir. Muhbirlik, her

toplumda, tarih boyu, neden olduğu kötülükler nedeniyle hep aşağılık bir tutum olarak, muhbirlerde aşağılık insanlar olarak kabul edilmiştir.

Yakın bir tarihte, 12 Mart döneminde muhbirler “sayın muhbir vatandaş” olarak adlandırılıp ihbarları mükafatlandırılmıştı. Bugün daha ileri bir değerlendirmeye, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri Yönetmeliğinde, etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan davranışlarda veya yasadışı iş ve eylemde bulunanların ihbar edilmesi, kamu görevlilerinden istenmektedir (madde 12). Ayrıca, ihbarda bulunanların kimliklerinin gizli tutulacağı güvencesi de verilmektedir. Böylece, muhbirlik, tarihi bir kararla, Türkiye’de **etik davranış ilkesi** olarak toplumsal yaşamda yer almış olmaktadır. Muhbirlik 12 Eylül’de sonsuz sınırsız düzeyde kullanıldı, en olmayacak iddialarla insan sürüldü, işten atıldı, yıllarca hapis yattılar. Muhbirlerin zarar verdiği insanların sayısı on binlerle ifade edilmektedir.

Gazeteci Ali Sirmen bu alanda yaşanan bir çelişkinin altını çiziyor. Yazar 12 Eylül’ün döneminde bir Anayasa Hukuku Hocasına muhbir dediği için hakkında hakaret davası açıldığını, savunma olarak muhbirliğin Osmanlıdan bu yana bir mesleğe dönüştüğünü, 12 Mart döneminde muhbirliğe sayın payesi verildiğini bu nedenle hakaret sayılmaması gerektiğini öne sürmesine karşın cezalandırıldığını yazmaktadır. Yazar daha sonra “yasak olanın muhbirlik değil, muhbire muhbir demek olduğunu” yazmaktadır. [51]

Yıldırım Türker “Muhbir vatandaşın dirilişi” adlı makalesinde, muhbir vatandaşın bir değer olarak semalarımızda yükselmesi, en azından kitlesel kabul görecektir şekilde devletine gönüllü çavuş vatandaş olarak tasarlanması 12 martla başladığını belirtmekte, bir bakanın “Ziyaret ettiğim kurumların hepsinde şu anda en az dörder muhbirim var” dediğini hatırlatıp “muhbir vatandaşlığın daha sonra milislikle el ele tutuşup Güneydoğu’da Koruculuk sistemi adı altında, öte yandan pişmanlık adı verilecek yasalarla farklı boyutlara taşındığına tanık olduk” [52] diye yazmaktadır.

Yasadışı güç toplumu yönetme erkini elinde tutan yasal gücün erkin paylaşılan güçtür. İktidar bu yasayla muhbiri değil, aslında yasadışı gücün varlığını güvence altına almış olmaktadır. Bunun aksine iktidarların görevi, her şeyin açıkça sorgulanıp sergilenebileceği demokratik ve güvenli bir yaşam ortamı sağlamak olmalıdır.

Bütün bunlara karşı TMMOB’nin yönetmeliğin bazı maddelerini iptali yönünde Danıştay’da açtığı davada Mahkeme, muhbirliğin etik kapsamında yer almasına duyarsız kalabilmiştir.

Yönetmeliğin amaç maddesi; “kamuda etik kültürünü yerleştirme”den söz edilmektedir. Bir toplumda etik değerlerin yerleşmesinin ön koşullarından biri de, toplumu

yozlaşmış kurumların baskısından kurtarılmasıdır. Burada ise karşı bir gelişmeyle ahlaki değerlerin yaşama geçirilmesi, kişiliği bozulmuş, yozlaşmış insanlar aracılığıyla yapılmak isteniyor.

Etik İlkelerde Ceza ve Disiplin Kurulları

Etiğin oluşumu gibi, etik ihlallerine karşı yaptırımlarda toplumsaldır. Bu yönüyledir ki etiğe hukukun daha üstünde yer verilmektedir. Bu toplumsal yaptırımın niteliği insanı, zor kullanmadan, yaşadığı toplumda yalnızlığa itmekte, boşlukta bırakmaktadır. Bu yönde cezalandırılan pek çok insan yaşadığı ortamı terk etmek durumunda kalmaktadır.

Etik ve ahlakın bu genel karakterine karşın, etik kurallar geliştirme girişimi içinde olanlar onu, her aşamada kolayca uygulanabilecek esnek yasalar olarak algılamaktadırlar.

Örneğin Başbakan Erdoğan, etik davranış kurallarıyla yasalar arasında yakın bağ olduğunu iddia etmektedir. Başbakan yasaların yetersiz kaldığı yerlerde, belli bir statüye tabi olanlar için davranış kuralları düzenlenerek, kurallara uyulmasının sağlanacağını öne sürmektedir.

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri (etik) ilk taslağında, daha önce de belirtildiği gibi, bu kurallar esinleyici-kılavuz, eğitici ve düzenleyici olarak tanımlanmaktadır. Taslakta bu kuralların hazırlanma amacının, aynı zamanda, tüzük ve yönetmelik hükümlerine yansıtılması anlamına geleceği belirtilmektedir. Bu kuralların işleyişinin ise onur kurullarınca mı, yoksa etik kurullarınca mı olacağının belirlenmesi istenmektedir.

Bu düşünceler etik ilkelerin kurumsallaştırılmış yasal nitelikli kurallar gibi algılandığını ve yasa gibi uygulanacağını göstermektedir.

Oysa etik ilkeler yasalar gibi uygulanacak kurallar olarak kabul edilmemektedir. Örneğin bir yasal uygulamanın “kamu vicdanını sızlatması”nın anlamı, verilen cezanın ya da aklamının toplum tarafından ahlaki bulunmadığıdır. Bu tür uygulamaları tarihte, halen kamu vicdanında aklanmamış, sayısız örneği bulunmaktadır. Suçluya karşı duyulan tepki nedeniyle etik değerleri, sorumsuzca, ceza aracı olarak kullanmaya kalkışma çözüm değil, daha büyük çözümsüzlüklere neden olacaktır.

Bu konuları derinlemesine inceleyen Jürgen Habermas etik ihlallerinin, uluslararası düzlemde, suç eylemleri gibi hukuk düzeni içinde takip edilmesini “bir yandan hukukun ahlaksal boyutta farklılaşmasını önleyecek, diğer yandan da davalıya, günümüzde bir çok savaş suçu ve insanlık suçları karşısında, tam bir hukuksal

koruma güvencesi verecektir, yani onu doğrudan ahlaksal açıdan karalanmaya karşı koruyacaktır” şeklinde açıklamaktadır.[23]s.98

Düşünür daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Hukuk devleti ilkesinde, devlet gücünün dışarıda olduğu kadar içeride de meşru bir hukukla düzenlemesi yaymaktadır; hukukun demokratik biçimde meşrulaştırılması da, hukukun, kabul edilmiş ahlaksal ilkeler uyulmasının güvencesidir”. [23]s.104-105

Yazar kendi yazılarından yaptığı bir alıntıda “Zayıf güdülenmiş bir ahlak yerine zorlayıcı ve olumlu hukukun geçmesi” gerektiğine vurgu yapmaktadır.[23]s.230, 50. dip not.

Bunların yanında, insanların tutum ve davranışlarını ahlaki yönden değerlendirip cezalandırma ya da aklama yetkisiyle donatılacak kişileri ahlaki olgunluğu hangi kurum ya da kişilerce denetlenecektir? Bu tür görevlere seçilecek kişilerin ahlaki güvenilirliklerinin güvencesi nedir? Bir insanın ahlaki geçmişi ancak, içinde bulunduğu zamana ana kadar olan geçmişiyle sınırlı olmaktadır. O andan sonrası için ahlaki davranışlarda bulunabileceği sadece bir varsayım olacaktır.

Bütün bunların dışında bir insanın başkaları üzerinde ahlak deneticiliği yapma hakkı olabilir mi?

Kısaca söylemek gerekirse, ahlaki hukuk yaptırımı olarak kullanmak yerine, hukukun ahlakla uyumlu olmasını sağlamak gerekmektedir. Bu nedenle devlet ve örgüt kademelerinde, hangisi olursa olsun, yasal ya da yönetsel boşluklar, disiplin kurulunda yaşanan eksiklikler kendi kuralları içinde giderilmeye çalışılmalıdır. Disiplin kurulları bir örgütün iç disiplinini sağlayan demokratik kuruluşlardır. Çalışma esasları soyut değer yargıları temelinde değil, somut verilere dayalı olarak gelişir, ayrıca çalışmaları yargı denetimine açık bulunmaktadır. Disiplin kurulu üyeliği, bir tür ahlaki zayıflık göstergesi olan, ahlak bekleliği, davranışçılık düzeyine indirgenmemelidir.

Yeni Bir Girişim; Teokratik Ahlak

Meslek etiği alanında bu gelişmelere paralel, din temeline dayalı, yeni akım ortaya çıktı. Kalvinizmin sanayi devrimine katkılarından hareket edilerek bu mezhebin ahlak anlayışı yeniden gündeme geldi. Konuyu derinlemesine bir tartışma açmadan, sadece meslek etiği bağlamında irdelemeye çalışacağız.

Etik kodları seküler bir dünyanın koşullarına uyan bir yöntemle uygulama alanına konmaktadır. Mühendislik bilimsel devrim ve bunu izleyen sanayi devriminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de mühendisler için öngörülen davranış biçimleri referanslarını seküler dünyanın değerlerinden almaktadır.

Ortaçağda bilim de, inanç da referans değerlerini imandan almaktaydı. Bilimsel devrim, referans değerlerini bilimden alan bağımsız düşüncüyü geliştirdi. Eleştirel aklın sorgulayıcı tavrı karşısında insanların düşüncelerini baskı altına alarak yapay değerlere inandırmak kolay olmamaktadır. Bu nedenle etik kodlar umulan sonuçları sağlamadı. Ortaya çıkan boşluk teokratik etik anlayışıyla desteklenerek doldurulmak istenmektedir. Bugün, küresel boyutta en saldırgan eylemleri gerçekleştirenler eylemlerini dini referanslara dayandırmaktadırlar. Bunun en çarpıcı örneği, Başkan Bush'un saldırılarını Tanrı adına yaptığını hiç bir ahlaki-insani kaygı duymadan açıklaması ve dünyaya nizam vermek için tanrının kendini görevlendirdiğini öne sürmesidir.

Bu tür gelişmelerin ahlak alanına yansımaları Protestan ya da Calvinist ahlakın gündeme gelmesi ile oldu. Protestan inancındaki tüccarların elde ettikleri zenginliklerini, inanç ve değer anlayışlarına uygun olarak, lüks yaşam için harcamayıp biriktirmeleri sanayinin ve kapitalizmin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştı. İki yüz yıl sonra bu ahlak anlayışı, bilim ve teknoloji gibi, başlı başına bir sanayileşme aracı olarak gündeme getirilmektedir. Meslek etiklerinde olduğu gibi bunu da bir taraf ihraç, diğer taraf ithal etmek istemektedir.

Türkiye'de Gaziantep, Kayseri, Çorum, Denizli gibi illerde sanayinin gelişmesi Calvinist Ahlak'la açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu illerde insanlar Calvinist Ahlak anlayışını benimseyerek, başarılı şekilde, üretim yaptıklarını ve para kazandıklarını öne sürmekte ve buna paralel olarak da sanayiciler: "hem para kazanıp hem de inançlarını koruduklarını" söyleyerek akıma destek vermektedirler. Böylece sanayileşmeyle mezhebe ya da dine dayalı ahlak anlayışı, medyada dolayısıyla kamuoyunda, tartışma alanı bulmaktadır.

Bu gelişmelere paralel olarak Hak-İş Başkanı da Görüş Dergisindeki yazısında: "Protestanlığın özellikle Calvinist kolu, çalışmayı bir ibadet olarak kabul edip bir kurtuluş yolu olarak yüceltilmiştir. İslam dini de çalışmayı bir ibadet olarak görmesine rağmen siyasi ve çevresel faktörler bunun yeterince gelişmesini engellemiştir. Çalışma disiplini, verimlilik, kalite, etkililik gibi kavramlar çalışma ahlakının içinde yer alan hususlardır. Ülkemizde Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde çok yüksek olan çalışma ahlakı, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra düşüşe geçmiş, ancak Atatürk ve Cumhuriyet reformlarıyla birlikte, bu konuda bir dönüşüm sağlanmak istenmiştir". [26]s.128-130 demektedir.

Kapitalist ahlak anlayışı, seküler çalışma koşulları yanında dini referanslarla da desteklenmeye başlanmıştır. Bugün dünyada olduğu gibi etik alanında da küreselleşme gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu alanda üç semavi dinin yetkilileri ahlak kurallarını evrensel kurallara haline getirmek için "global etik"i yaratma yönünde

görüşmeler yapmışlardır. Bunlara karşın felsefeci Yasin Ceylan “ahlak kurallarının ortak ve etkin hale gelmesi için fikir birliğine varmaları dogmalardan mümkün olduğu kadar uzaklaşmalarına bağlıdır” demektedir ve “ahlak kurallarını evrensel değerler haline getirmenin temel koşulu, böyle bir çabanın din ve inançlardan bağımsız sürdürülmesidir” görüşünü belirtmektedir.

Global etiği “Global etiğin kaynağı insan aklının kendisidir. Yani insan aklının bağımsız bir biçimde ortaya koyduğu değerlerdir” diye tanımlayan düşünür daha sonra: “Günümüzde bazı hak ve iyiliklerin evrensel biçimde savunulması, evrenselliğin artık bir zorunluluk olduğunu göstermekle birlikte bu parlak savların gerisinde hala ulusal ve kitlesel menfaatlerin gizli tutulması, global etik için gerekli bilinç derinliğinin henüz mevcut olmadığını göstermektedir” demektedir. [26] s.128-130

Sosyolog Mübeccel Kıray, İslami sermayenin ticari ilişkilerini her türlü kesimle yürüttüğünü belirterek: “Kiminle kurabilirse gidiyor. Yalnız ne var ki başlarken, yine patronaj ilişkileri içinde, bir de ‘Allah rızası için’ çalışma var -tabir olarak bu- düşük işçi ücreti, sigortasız işçi, çocuk işçi, kadın işçi çalıştırarak, sanayi toplumu meselesi olmasına rağmen, böyle bir gevşek bir sanayi öncesi toplum emek yapısının bir türü ortaya çıkıyor gibi geliyor bana. Ayrıca vergi düzeninden sigorta ödemeleri düzeninden de kuşkuluyum. Birikimlerini böyle düzen dışı ve çalışanlar aleyhine geliştiriyorlar. Daha geliştikçe, uzmanlaşmış teknik bilgi sahibi, işletmeci yeni iletişim sistemlerinin içine girdikçe ‘İslami’ yönlerinin de ya da patronaj ilişkilerinin de yok olmasını beklemek gerekir” görüşlerini dile getiriyor.[54]s.251

5. BÖLÜM

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KÜRESEL BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ

Toplumsal Koşullar ve Etik Kategoriler

Meslek etiği ya da mesleki davranış ilkelerinin ana gerekçesine göre; meslek sahipleri dürüst, tarafsız, hesap verebilir, güvenilir, sır tutan, mesleğin şeref ve haysiyetini koruyan, müşteriye ve işverene sadakatle bağlı, toplumun refahını, sağlığı ve güvenini düşünen, çevreye duyarlı vb. bir çok değerlere sahip olurlarsa, küresel boyutta yaşanan çürümüşlük, yağma ve talan önlenilecek, rüşvet ortadan kalkacak, kısaca, toplumsal sorunların çözümü kolaylaşmış olacaktır.

Bu olanağı sağlamak içinde, meslek etiği ya da mesleki davranış ilkeleri Küreselleşme, YDD, Serbest Piyasa Ekonomisi politikalarıyla birlikte ve aynı şekilde küresel boyutta uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda geliştirilecek etik kodlarla küresel boyutta toplumsal refahın sağlanacağını öne sürülmektedir.

Konuya bu bakış açısıyla yaklaşan çevreler, sorunu sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel etkileşimlerinden bunların insan davranışları üzerindeki etkilerinden soyutlayarak, bağımsız bir süreç niteliğinde ele almaktadırlar.

Bu yaklaşım içinde, sanki mühendis ve mimarlar, meslek yaşamlarında bütün baskıların dışında tutulmuş, özgür ve özerk, yetki ve karar sahibi, siyasal ve ekonomik güç odakları eşdeğerinde bireylermiş gibi düşünülmektedir. Sorunların sadece görünür yönleriyle sığ bir şekilde ve indirgenmiş olarak ele alınması, çözüm yollarını da bireysel çabalar düzeyine indirgemektedir.

Yaşadığımız ortamda herkesin çıplak gözle de açıkça görebileceği gibi, aşılımaya çalışılan sorunlar, yozlaşma ve çürümüşlük toplumda aşağıdan yani halk katmanlarında oluşup yukarı doğru yayılan bir bozulma değil, aksine toplumda ekonomik ve siyasal erki elinde tutan güç odaklarının çıkar ilişkilerine dayalı sömürü temelinde yürüttükleri kural tanımaz politikalarla yukarıdan aşağı doğru yayılmaktadır.

Yaşanan sorunların temelinde yatan gerçekler göz ardı edilerek, yukarıdan aşağı doğru yayılan kirliliğin, kaynağına dokunmadan, aşağıdan yukarı doğru temizlenmesi istenmektedir. Bu gayret içinde, sistemi besleyen güçlü kirliliğin kaynağının kurutulması veya bu kaynağa yönelik ciddi müdahaleler hiçbir şekilde gündeme getirilmek istenmemektedir. Ayrıca, toplumdaki bozulma ve yozlaşmanın nedenini etik ve ahlaki değer kayıplarına bağlanmakta, bunun sonucunda da, soyut bir ahlak anlayışının sorunları çözebileceği öne sürülerek, kitleler yanıltılmaktadır. Oysa **etik ve ahlaki değerlerdeki bozulma, toplumsal bozulma ve yozlaşmanın nedeni değil, sonucudur.**

Etik kodların kendilerinden beklenen esinleyici, eğitici, düzenleyici ve önleyici nitelikte bir kurallar sistemi oluşturma olasılığına, açıklamaya çalıştığımız kapitalist emperyalist sistemin egemen değer yargıları içinde bakmak gerekmektedir.

Kapitalist Sistem ve Etik Kategoriler

Meslek etik kodlarını yaşama geçirmek isteyen güçler, aslında, iş yaşamını yönlendirecek standart kuralları küresel boyutta yaşama geçirmek istemektedirler. Bu amaca ulaşmak için de, etiğin toplumlarda bağlayıcı gücünden yararlanarak tek tip bağlayıcı kurallar iş ya da meslek etiği vb. adlar altında egemen kılınmaya çalışılmaktadır. Değişik ülkelere ve kurumlara ait etik kodlar, sosyal, siyasal, kültürel, gelişmişlik düzeyine bağlı farklılıklar göstermeyecek şekilde, merkezi bir otorite tarafından düzenlenmiş bir form gibi, büyük bir benzerlik göstermektedir. Burada, daha sonra değineceğimiz, evrensel boyutta geçerli bir ahlak anlayışı yaratma çabası göze çarpmaktadır.

Öncelikle dikkat edilmesi gereken konu, meslek etiği olarak öne sürülen kurallar, aslında, piyasa güçlerinin çalışma koşullarını içeren kurallarıdır. Felsefeci Harun Tepe'nin konu üzerinde bu yönde şu saptamada bulunmaktadır. “iş etiği ya da ‘iş ahlakı’ bu yapılp edilenlere bakıldığında görülen ise daha çok bir işletmede işlerin yapılması sırasında uyulması gereken, yani yapılması ve yapılmaması gerekenleri belirleyen davranış kurallarının saptanması ve bunlara uyulmasını sağlama çalışmasıdır. Kuşkusuz eylem ilkeleri geliştirme etik sorunlarla baş etmenin tek yolu değildir, hatta en elverişli, en uygun yolu hiç değildir” [55].⁵ Meslek etiğine gerekçe olarak gündeme getirilen sorunlar aslında, meslek yaşamını da içine alan, günlük yaşamda insanlar arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyen toplumsal sorunlardır. Toplumda tepki yaratan bu sorunlarda, asıl failler dışarıda tutularak, çalışanların davranışlarına indirgenmekte ve çözüm yolları da bu çerçevede aranmaktadır.

Bu anlayış Kamu Görevlileri Etik İlkeler Yönetmeliği'nde açıkça görülmektedir. Yönetmeliğe biraz dikkatli bakılacak olursa, iktidar, yönetimin tüm sorumluluğunu, fiili olarak, kamu çalışanlarının ahlaki sorumluluğuna devretmektedir. Kendisini de yerleştirmek istediği ahlak sisteminin sahibi ve koruyucusu konumuna getirmektedir. Kuralların uygulanmasında çalışma koşulları, siyasi, ekonomik, kültürel, yönetsel baskılar hiç gündeme getirilmemektedir.

Yönetmelikte halkın günlük yaşamını kolaylaştırmaktan kamuya olan güvenin sağlanmasına kadar bütün yükümlülük çalışanların sorumluluğu altında olduğu kabul edilmektedir.

Bu yapısıyla etik ilkeler yönetmeliği sadece çalışanların sorumluluklarının belirtildiği, tek yönlü, standarda bağlanmış bir sözleşme türüdür. Bir otoriteye bağlı olarak

hazırlanan kuralların etik değer niteliği taşımadığı TMMOB'nin "Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri" hakkında Danıştay'a yürütmeyi Durdurma ve İptali istemiyle açtığı davada açıkça ortaya çıkmıştır.

Etik Bölümünde açıklandığı gibi, etik ve ahlak toplumların hukuktan da üstün tuttukları, kimsenin dışında kalamayacağı, genel kabul görmüş, kapsayıcı, bağlayıcı değerle bütünüdür. Hatırlanacağı gibi etik ve ahlaka aykırı davranışlara karşı yaptırımlar hukuk kurallarından farklı olarak toplumsal tepkilerle oluşmaktadır.

Oysa bu olayda bir örgüt, bir otoriteye bağlı olarak hazırlanan "Etik Davranış İlkeleri" ni dava konusu yapabilmektedir. Ahlak kuralı olarak yürürlüğe konan değer yargıları hukuk kuralları kapsamında dava konusu olmasıyla ahlak alanından çıkıp yasalar alanına kaymış olmaktadır.

Etik kategorilerin uygulama alanına konmasıyla bu tür sorunların yaşanacağı bir olasılık değil, görünür bir gerçekliktir. EMO yayını olan "Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri" adlı yapıtta tarihi ve toplumsal süreçte oluşturulmuş değerler yerine yapay değerlerin öne çıkarılması konusunda: "Bu değerlerin uygulamada kişi veya gurup otoritesine dayalı norm ya da kurallar haline dönüştürülmesi, değer zedeleyici tartışmalara neden olacaktır. Bu değerlere karşı, sistemin ekonomik temele dayalı olarak ürettiği ideolojik değerler ya da gurupların çıkarlarına dayalı kurallar, farklı etik kategoriler vb. farklı anlayışlardan kaynaklanan tartışmaların giderek hukuki sorunlara dönüşme olasılığı, beklenen iyileştirmeler yerine, yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir." [56]s.65 görüşü belirtilmiştir.

Yine örgütler ve kurumlar düzeyinde, teşvik edilen, etik kategorilerin geliştirilmesi sonucu ortaya çıkacak sorunlar aynı yapıtta şöyle tanımlanmaktadır. "Her meslek gurubu veya her kesim tutum, davranış, karar süreçleri ve eylemliliklerinde aidiyet duygusuyla bağlı olduğu kendi topluluğun referans değerleri ile hareket etmeye yönelecektir. Sonuçta, küresel ideolojinin toplumu küçük yerel lokmalara bölmesi çabasına paralel bir şekilde toplum değerler ve etik kategorilerin parçalı bohçasına dönüşecektir. Özetlemek gerekirse, kategorilerle oluşturulan bu parçalı yapı, toplumda etik anlayışa temel olan ilkeleri, tarihi ve toplumsal olarak gelişen değerler bütününe zedeleyerek insani değerlerin çiğnenmesine karşı olma olasılığı bulunan toplumsal tepkileri büyük oranda zayıflatma tehlikesini taşımaktadır." [56] s.71 Danıştay karar metninde de yer aldığı gibi TMMOB'nin birlik ve odaların kendi davranış ilkeleri bulunduğu belirtilmektedir. Alıntıda belirtilen her gurubun kendi referans değerleri ile hareket etme eğilimi Danıştay Kararı ile de belgelenmiştir..

İnsanların görevlerini etik sorumluluk duygusuyla yapmaları önermelerinde, bir insanın etik açıdan sorumlu tutulabilmesi için başkasının iradesine tabi olmayan

özerk bir kimlik ve kişiliğe sahip olması ön koşulu da görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla bu önermelerde insanların hak ve yetkilerinin korunması, özerk davranabilmeleri yönünde de hiç bir görüş getirilmemektedir. Mesleki Davranış İlkeleri, sadece, insanın karşılaştığı sorunları çözmede yardımcı olacak kılavuz metinler sunmaktadır. Bu da insanı daha bağımlı, yaşama ve mesleğine daha da yabancılaşmış yaderk bir kişiliğe yöneltme riskini, büyük oranda taşımaktadır.

Etik kategoriler, kapitalist ahlakın ya da fayda etiğinin tüm argümanlarını içermektedir. Bu aslında doğal bir durumdur. Sunulan belgelerden de görüleceği gibi konu gündeme kapitalist sistem ya da bir başka adıyla emperyalizm tarafından önerilmektedir. Kuş-kucu-sorgulayıcı bir yaklaşımla bakıldığında; sermaye kesimi, herhalde, kendi ahlak sistematığının bırakarak, emekçi sınıf ve katmanlarının değer yargılarına dayalı, onları özgürleştirecek düzeyde bir etik temel oluşturma, ya da bu temelde bir ahlak anlayışını yerleştirme amacıyla önermelerde bulunmamaktadır. Emperyalizm doğal olarak kendi çıkarlarına uygun düşen değer yargılarını etik kod, etik kural ya da etik standartlar adı altında egemen kılmayı hedeflemektedir. Kapitalizmin küresel olarak empoze ettiği ahlak kendi sınıfının, ya da kendi egemenliğinin ahlak anlayışıdır. Bugün, geline noktada, meslek etiği türevlerini uygulamaya koyma yönünde, **küresel boyutta, kırılması zor, güçlü bir statüko oluşmuştur.** Burada doğal olmayan emekçi sınıf ve yandaşlarının, meslek etikleri ve türevlerine temel alınan değerlerin hangi ahlak sistemi içinde önerildiğine ve nedenlerine bakmadan, yapılan önermelerin topluma düzen vereceği inancıyla içselleştirmeye çalışmalarıdır. Bu koşullarda etik kategori önermelerini halkın çıkarını koruma adına topluma benimsetme çabası küreselleşmenin kurumsallaşmasına hizmet etmeden öte bir anlam taşımayacaktır.

Suçun önlenmesi bölümünde yaptığımız alıntıda M. Foucault'nun belirttiği gibi, yasa dışılıklar ekonomisinin dağılımını yeniden yapmada, yasa dışılık sadece emekçiler için suç, ahlak ise sadece onlar için korunması gereken bir değer olmaktadır.

Üretimin kolektif sorumluluk gerektiren yapısı etik kategorilerde bireysel sorumluğa, örgütün konumu da üyelerinin davranışlarının belirlenmiş kurallara uyup uymadığını denetleme ve kontrol altında tutma düzeyine indirgenmektedir.

Böylece, küresel boyutta etik sorumlulukları emekçilere devredilen egemen sınıflar, daha sonra etik ve ahlaki değerlerin koruyucusu ve geliştiricisi vizyonu ve misyonuyla ortaya çıkarak topluma **“ahlaki nizam”** vermeye soyunmaktadırlar.

Etik kategoriler, aynı zamanda beşeri mühendisliğin birer aracıdır. Üretimin öznesi olan insanı, üretimin nesnesi olarak ele alıp, belirlenmiş davranış kalıplarından yola çıkarak etik ve ahlaki bir yapı oluşturma girişimi **“beşeri mühendislik” ya da “ıslah yöntemi”den** öte bir anlam taşımamaktadır.

Davranış ilkeleri içinde bu yaklaşımın izleri görülmekle birlikte, Seyhan Uygur Onbaşıoğlu bu gerçeğin kökenini açıkça ortaya koymaktadır. Seyhan Uygur Onbaşıoğlu: “Etik konusu ilk kez gündeme Avrupa’dan Amerika’ya göç eden işçileri eğitmek amacıyla gelmiş, yani o işçilere Amerika Kıtası’na ayak basar basmaz, Amerikan toplumunu yaratabilmek için etik bilgiler verilmiş” [57] açıklamasını yapmaktadır.

Böylece, kapitalizm bu misyonla kendi değer yargılarını, çağın etik değerleri olarak küresel boyutta, kabul ettirmiş olmaktadır.

Bir başka çarpıcı örnek, AB içinde serbest dolaşım ilkesinde ortaya çıkmaktadır. FEANI, WFEO birliklere bağlı mühendis ve mimarlar aynı meslek etiği etrafında birleşmektedirler. TMMOB (haklı olarak) serbest dolaşım ilkesinin Türkiye teknik elemanlarının çıkarına aykırı olacağını öne sürmektedir. Bu durumda, meslek etiğinin tarafsızlık, işverene sadakat gibi temel ilkeleri ne kadar geçerli olacaktır. Ayrıca serbest dolaşım karşısında meslektaşlarımızın, daha da, artacak olan işsizliği karşısında “mesleğin şeref ve haysiyetini koruma” ilkesi, yerli yabancı arasındaki statü farklılığı karşısında eşitlik ilkesi bir anlam ifade edebilecek midir?

Buna paralel bir başka gerçeklik, gelişmiş ülkelerdeki mühendislerin gelir dağılımından aldıkları pay, gelişmişlik düzeyleri, hak arama olanakları ülkemiz mühendislerinin koşullarına göre oldukça iyidir. Gelişmiş ülke mühendislerinin yaşam koşullarının iyi olmasından ötürü mühendisler, düzenle ters düşmek yerine uyumu tercih etmektedir. Bu koşullardaki mühendislerin hazırlayacakları etik ilkeler kendi konumlarını ve düzeni korumaya yöneliktir. Türkiye’deki mühendislerin çok büyük çoğunluğunun ekonomik çıkarları düzenle çeliştiğinden ülkemizin mühendis ve mimarları sistem ideolojisi ile uyum içinde değildir. Bu yapı da yine, küresel boyutta, aynı etik kodları kapsamında buluşmanın olanaksızlığının bir başka göstergesidir. Bir kültürün ahlaki yargıları başka bir kültürün ahlaki yargıları ile doğrulanmaz.

Bir başka durum; daha önce mesleki davranış ilkelerinin aslında bir işyeri kuralları olduğunu belirtmiş idik, Bir mühendis-mimar ya da bir başka meslek sahibi, bu kuralları benimsemeyip çalışmak istemezse etik dışı bir davranışta bulunmuş olarak mı kabul edilecektir?

Etik alanında son derece önemli konulardan biri de örnek oluşturmaktır. Bu gün yaşanan koşullarda, ülkede ve dünyada mesleki etik kodları kapsamında dürüstlük, şeffaflık, toplumun sağlığını, güvenliğini refahını ve kamu yararını gözetme vb değerler adına hangi davranışlar örnek olarak alınabilmektedir. Bundan da önemlisi meslek etiğini empoze eden güç odakları, hangi örnek davranışları sunmaktadırlar.

Meslek etiklerinin önde gelen isimlerinden biri olan; Mühendislik etiği kapsamında, “mühendislerin çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmalar” gerektiğini ve üniversitelerde etik derslerinin zorunlu olmasını savunan TEDMER Başkanı, sistemin belirleyiciliği karşısında şu görüşleri dile getirme gereğini duyuyor. Sabih Tansal meslek etiklerine yüklenen misyona karşın, konunun bütünselliğinin kaçınılmazlığını şöyle vurgulamaktadır. “Yalnız, insan ne kadar iyi eğitilmiş olursa olsun, eğer sistem ve yönetim gerekli kuralları, düzenlemeleri ve denetim mekanizmalarını oluşturmamış ve gerekli yaptırımları uygulamıyorsa o toplumda etik değerlerin yok olması kaçınılmazdır. Etik bilinci bir toplumun her kesiminde yerleşmediğinde, güven ortamının olmaması, kaynakların verimli kullanılmaması, gelir dağılımının bozulması ve hiçbir alanda yeterli gelişme sağlanamaması ve ulusal ekonomik performansın düşmesi kaçınılmazdır.” [2]s.4

Bu gerçekler karşısında meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri ve etik kodları ne ad verirse verelim, sorunların çözümünde yağmanın, vurgunun, rüşvetin etik dışı davranışların önlenmesinde ya da en azından geriletici, caydırıcı bir işleve sahip olmasının olanağı olabilir mi?

Ortaya koyduğumuz eleştirilerden sonra olay, olgu ve düşünce sistematiği ile bağlantısını kurduğumuz küreselleşmenin nasıl bir süreç olduğuna yakından bakmak gerekmektedir

H. Nur Erkızan, Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine adlı makalesinde: “...iletişim araçları sayesinde küresel düzlemde bir bilgi alışverişi olanaklı hale gelmiştir; ama unutulmaması gereken nokta bu bilgi ortamının fiziksel-teknolojik ve aynı zamanda içerik bakımından kim ya da kimler tarafından belirlendiğidir. Arjantin ya da Sudan’da meydana gelen bir olayın veya orada yaşayan halkın bir bilgi nesnesi konumuna getirilişi ve yorumlanması kimler tarafından yapılmaktadır? Sorusunu sorduktan sonra, küreselleşmede en önemli rolü kapitalist ekonomiye veren A. Giddens’den alıntılar sunmaktadır: “Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır... Şurası açıktır ki, küreselleşme modernitenin sosyal, kültürel, düşünsel ve ekonomik boyutta kendini dünya çapında yeniden kurmasıdır. IMF, BM, NATO, AB gibi oluşumlar küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkeleri ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel bağlamda bir nesne, efendinin (master) bir nesnesi (slave) kölesi durumuna getirecektir. Kendini etkin olarak bilginin üretiminde gösteren küresel özne, yine kendini ekonomik özne olarak etkin kılarak bu etkinliğini askeri düzenle korumayı amaçlar. Buna örnek olarak ise Bosna-Hersek savaşı son olarak da Afganistan verilebilir... Batı kendini etik bir özne olarak da meşrulaştırmaya girişmiştir. Küresel bağlamda kendini etkin kılan küresel

özne, artık salt ekonomik hegemonya ile varlığını daim kılamayacağını bilincinde görünmektedir. Küresel özne kadın hakları çocuk hakları, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir. Bu çabanın bir sonucu olarak modern söylemin düşünsel devamı olan Post modern teoriler cinsiyet, etnik ayrım ve farklılığı evrensel bağlamda kurarak gelişmekte olan ülke insanlarına kendilerini nasıl görmeleri gerektiği konusunda da telkinde bulunmaktadırlar. Etnik, politik ve cinsiyet ayrımına duyarlı mücadele veren üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşları bunu bir Avrupa projesi olduğunun farkında gözükmüyor. Hatta az gelişmiş ülkenin aydınları bile kendi düşünsel gündemlerinin kendileri tarafından belirlenmediğinin farkında değil gibiler. Küresel öznenin tuzağına düşen az gelişmiş özneler kendi kimliklerini bile küresel özneye borçlu gibidirler.”[58]s.61-62 Bu uzun alıntı ülkemiz gündeminde yer alan pek çok olay ve olgunun arka planına ışık tutmaktadır.

Sonuç olarak, mesleki davranış ilkeleri, meslek etiği veya benzer etik kodları, piyasa güçlerinin, küresel boyutta geçerlilik kazandırmak istedikleri ideolojik bir aygıttır. **Emperyalizm, her toplumda insani değer ve erdem ifade eden etik ve ahlakı, kendi ideolojisi doğrultusunda, emekçi kesimler üzerinde kontrol ve tahakküm aracı olarak kullanmak istemektedir.**

Bu uygulamayla ayrıca, **sermayenin davranış ve yöntemlerinin bütün sorumluluğu çalışanların omzuna yıkılmakta”** ve sistem, meslek etikleri aracılığıyla kendini rasyonelleştirmenin bir başka yöntemini elde etmiş olmaktadır.

Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri

Küreselleşmenin yükselmesiyle birlikte pek çok kavram, içeriği ve sınırları belirli amaçlar doğrultusunda belirlenmiş olarak getirilip önümüze konmuştur. Genelde bu tür olguların tartışmaya açmak ya da tartışma konusu yapmak, gelişmeye karşı alınan bir tavır olarak değerlendirilmektedir. Oysa gündeme gelen herhangi olay ve olgunun iyiliği-kötülüğü, doğruluğu-yanlışlığı üzerinde karar vermek, kabul etmek ya da karşı çıkmak için, ne olursa olsun, zorunlu olarak eleştirel aklın süzgecinden geçirilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, etik kodları ve türevleri, bu şekilde, içeriklerinden çok ideolojik boyutları ile gündemdeki yerini almıştır. Amaç ve içerikleri üzerinde fazla durulmadan uyulması gereken kurallar olarak kabul edilen bu kavramlar yaşamın gerçekleri ile uyuşmamaktadırlar.

Bu uyumsuzluk nedeniyle, yaptırım gücüne sahip yasalarla önlenemeyen, sorgulanıp cezalandırılmayan yağma, talan, rüşvet vb eylemler etik kurallar ve kurullar aracılığıyla sonlandırılacağı inancına saplanılmaktadır. Başka bir anlatımla bu sorunların

çözümünde en önde gereksinim duyulan erk boşluğunu etik kuralların dolduracağı yanılgısı, boş bir beklenti olarak, kamuoyu oylanmaktadır.

Meslek etiği denen değerler aslında mesleğin korunması ve geliştirilmesi gereken ilkeleridir. Bu değerlendirme bilim için de, teknoloji için de geçerlidir. Mesleğin, bilimin, teknolojinin, örgütün, yönetimin vb. süreçlerin ahlaki değil ilkeleri vardır. İlkeler araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak geçerlik kazanan nesnel gerçeklerdir. Bugün meslek etiği ihlali olarak insanlara zarar veren olaylar ve olgular, aslında, bilimin, mesleğin ve teknolojinin pratikle doğrulanmış, ilke olarak geçerlik kazanmış değer ve kurallarına uyulmamaktan ileri gelmektedir. İlkeleri görmezden gelinerek yapılan bir eylemin yaratacağı sonuçlar, yine bilimin ya da teknolojinin ilkelerine veya kurallarına göre önceden kestirilebilmektedir. Ortaya çıkacak olumsuzluklar ise mesleğin, bilimin ya da teknolojinin etiğinden değil insanın ahlaki kusurlarından ileri gelmektedir. Örneğin Çernobil olayı, Depremlerde yaşanan felaketler, İstanbul Avcılarda kayan mahalle, vb dünyada her gün yaşanan pek çok örnek mesleklerin, bilim dallarının ahlaksızlığından değil, insanların bilerek bilmeyerek ya da ahlaksızca davranmalarından, kasıtlı, çıkar amaçlı niyetlerinden ileri gelmektedir. Burada felaketlere yol açan toplumsal yaşamı olanaklı kılan etik değerlerin hiçe sayılmasından ileri gelmektedir. Olayların gelişim sürecinde etik değerlerin hiçe sayılmasında değişik meslek veya iş dallarında sorumluluğu bulunan pek çok kişinin payı bulunmaktadır. Bu kolektif suç ortaklığının sonucunda insan varlığı hiçe sayılmakta ve toplumda bozulma ve yozlaşmalar ortaya çıkmaktadır..

Etik, insanlar arası ilişkilerde, karar süreçlerinde ortaya çıkan, her gün her aşamada gündeme gelen tutum ve davranışları tanımlamaktadır ve etik toplumun bir fonksiyonudur.

Buna karşın, toplumu belirli kurallar ya da etik kategorilerle şekillendirme girişi, toplumu etik kategorilerin fonksiyonu olma durumuna getirecektir. Etik belirli alanlarda gündeme gelen, belirli sayıda kurallarla sınırlı bir yapıp etmelerin çok üzerinde kapsayıcılığa sahiptir. Etiği bu şekilde sınırlı bir konuma ve belirli davranış kalıplarına indirgemek, toplumda etik ilişkileri egemen kılma düşünce ve eylemine aykırı olarak, etik kavramına değer kaybettirmektedir. Bu tür değer kayıpları etiği dışsal bir olgu bir otoritenin güdümünde talimata bağlı bir sistematığe dönüştürerek yabancılaşmayı daha da derinleştirmektedir. Bu yanılgı içinde insanlar, sanki davranışları test edebilecek ya da davranışlarda ölçüt olarak kullanılabilecek şablon türü kalıpların arayışına yöneleceklerdir. Böylece bir eylemin, eylemin içindeki tutumların etik olup olmadığı da bu kalıplara uygunluğu ile belirlenebilecekmiş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Açıklanan olumsuzluklardan, getirilen eleştirilerden amaç, etik ve ahlakın meslek alanlarında gereksizliğini, bir işe yaramayacağını ortaya koymak değildir. Meslek etikleri, etik ve ahlakın, insanların toplum halinde yaşamalarının temelinde yer aldığı, hukuk kurallarından daha önde değer taşıması nedeniyle öne çıkarılmaktadır. Kısaca etik değerler, etik kategoriler acılığıyla toplumda geçerli kılınmak istenmektedir. **Bizim açıklamaya çalıştığımız ise, etik ve ahlaki yaşamın böylesi yapay değerlerle, ya da etik adına öne sürülen kalıp veya şablon değer yargılarıyla bu işin üstesinden gelinemeyeceğidir.** Etiği toplumda geçerli kılmak için bu tür indirgemelerin, İoanna Kuçuradi'nin belirttiği gibi "değer vererek değersizleştirme" olacağının altını kalın çizgilerle çizmeye çalışmaktır.

Mesleğin toplum yararına kullanılabilmesi, bilimin nesnel yasalarının, mesleğin gelişme sürecinde kazanılan bilgi ve teknolojiye dayalı değer ve kuralların, kısaca yaratılmış **ilkelerin** uygulama alanında geçerlik kazanması ile olur. **Mesleklerin oluşum, gelişim ve değişim sürecinde, pratiğe dayalı, mesleğin düzen içinde yürümesini sağlayan değerlerin mesleğin etiği değil, mesleğin ilkeleri olduğunu, bu sistematik içinde mesleğin etiğinden değil, mesleğin ilkelerinden söz etmenin daha doğru olacağını savunuyoruz.**

Eğer meslek sahiplerinin iyi şeyler yapması, dürüst ve güvenilir, kısaca ahlaklı davranmaları isteniyorsa bunun yolu, küresel ideolojinin değer yargıları temelinde hazırlanmış kodlar referans gösterilerek, yapay, göreceli bir ahlak anlayışı içinde, ahlaka uygun ya da aykırı değerlendirmesine dayalı bir yöntem olmamalıdır.

Toplum çıkarının ve meslek onurunun korunması, meslektaşların bilim, teknoloji ve meslek ilkelerine uygun çalışmanın bilincini yükseltmelerinden bunun yanında bilim ve teknolojinin ilke ve kurallarının toplusallaşmasından geçmektedir. Şafak Ural'ın belirttiği gibi kültürel yapının gelişmesi gerekmektedir. Burada ise, sorun bireylerin davranışlarının denetlenmesi ile değil örgütlü yapıların demokratik ve bilimsel çabaları ile oluşacaktır.

Ahmet İnam da ilkelere vurgu yaptıktan sonra, konunun genelden kopuk, indirgemeci ve yapay bir şekilde ele alınmasını şöyle değerlendiriyor.

"Neden ilkeler yaşanmıyor? Çevrecilerin, feministlerin, dindar insanların, ideoloji yanlılarının ilkeleri yok mu? Ahlak kodları var olmayan alanlarda da (teknoloji kullanımı, iyi ölüm -ötenazi- iletişim, rekabet alanları gibi) kodlar bulunmaya çalışılıyor. Bir takım kurallar yazılı hale getirilirse, ahlakın oluşabileceği düşünülüyor. Hukukla ilişkimizde de bu sorunun bir yanını görüyoruz. Hukuk kurallarını çıkarlarımızı doğrultusunda eğip, bükme istiyoruz. Kuralları 'delmek' kaçamak noktaları bulmada

‘hile ahlakı’, ‘kurnazlık ahlakı’, ‘hinlik ahlakı’ geliştirebiliyoruz. Şöyle bakınca insanın ‘ahlak çoktan elimizden gitmişse haberimiz yok’ diyesi geliyor”[58]

Sömürü ve savaşların baskısı altında etik ilişkiler ve ahlaki davranışlar her gün biraz daha erozyona uğramaktadır.

Dünyada etik bir yaşam oluşturmak iddiasıyla yaygın ve etkili kampanyaların yürütüldüğü, her sözcüğün, neredeyse etikle tamamlandığı ve bu abartılı yaklaşımları felsefecilerin etik enflasyonu olarak nitelediği günümüz dünyasında ahlak dışı, insanlık dışı olaylar yaşanmaktadır. Sistemin niteliği olan kural tanımazlık ilköğretim çocuklarının davranışlarına da sıçramış ve bu durum bu günün olumsuzluklarından öte geleceğin koşullarının daha da kötüye gideceğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Bu olaylara karşı gösterilen tepkiler, rutin, beyanların ötesine geçememekte, etik ilkenin tarafsızlık konusunda açıkladığı gibi, duyarsız ya da tarafsız tutumlar bir anlamda saldırıları onaylama anlamına gelmektedir.

Her gün biraz daha derinleşen bu tür sorun ve saldırılar evrensel boyutta yaşanan, gerçek anlamda, etik, ya da insanlık sorunudur ve çözümü de insanlığın ortak çabasını gerektirmektedir. Bu sorumluluğu J. B. Vercors İnsan ve İnsanlar adlı yapıtında Dostoyevski’nin “bir insan bütün insanlar karşısında her şeyden sorumludur” önermesinin “bütün insanlar bir insana karşı her şeyden sorumludur” önermesiyle tamamlandığında bir anlam ifade edebileceğini söylemektedir.[59]s.43-44

Bu gün küresel boyutta sömürüyü daha da derinleştirme temelinde yaşanan insan hakları ihlalleri, savaşlar, kurumsallaştırılan işkence ve katliamlar, bunları haklı göstermeye yönelik ikiyüzlülükler seyirci ya da sessiz kalan hiçbir insanın, hiçbir kurum ve kuruluşun ahlaktan söz etmeye hakkı olmamalıdır.

Dünyayı etkisi altına alan bu saldırılar karşısında insanlık için en temel ahlaki sorumluluk, yaşanan bu ahlak dışı saldırılara dirençle karşı koymaktır.

Duyarsız tutumlara gerekçe olarak sıkça dile getirilen “emperyalizmin baş edilmez gücü karşısında ne yapılabilir” sorusuna karşı M. Foucault’nun Polonya işgali üzerine dile getirdiği görüş yapılabilecekleri açıkça ortaya koymaktadır. (Polonya yerine Irak koyarak söylediklerine kulak verelim)

M. Foucault şöyle diyor. “Polonya (IRAK) sorununu tam anlamıyla siyasi bir temelde ele alırsak, hemen yapabileceğimiz hiçbir şey olmadığını söyleme noktasına varırız. Oraya bir paraşütçüler grubu gönderemeyeceğimiz gibi, Varşova’yı (Bağdat’ı) kurtarmak için zırhlı araçlar da yollayamayız. Siyasi açıdan baktığımızda sanırım bunu kabul etmek zorundayız, ama Polonya (IRAK) sorununu orada olup bitenleri kabullenmemek, kendi hükümetlerimizin edilgenliğini kabullenmemek biçiminde de

gündemimize almamız gerekmektedir. Bence bu tutum etik bir tutumu temsil eder, ama ayrıca siyasi bir tutumdur da. Yalnızca ‘protesto ediyorum’ demek yetmez, bu tutumu mümkün olduğu kadar tutarlı ve burada ya da orada yönetenlerin bir şekilde hesaba katmak zorunda kalacakları bir siyasi olguya dönüştürmek gerekir”.[13] s.273-274

Konuları yakından izleyen Richard Sennett ortak mücadelenin gücünü şöyle anlatıyor: “Davos’ta esneklik ülkesinin krallarını dinlerken, birden ışığı gördüm. Bu adamlar ‘biz’ zamirinden çekiniyorlar. Girişimciliğin dalgalı sularında rahat etseler de, örgütlü karşı duruşlardan korkuyorlar”.[15]s.155,

Her iki düşünür de sorunların çözümü yönünde örgütlü davranışın gerekliliğinin altını kalın çizgilerle çizmektedir.

Günümüzde, ülke sorunların ulaştığı boyutlar hiçbir kurum ve kuruluşun bu sorunlarla tek başına kalkamayacağı bir noktaya taşınmıştır. Geline bu noktada ülkede yaşanan sorunların altından bireylerin özellikle emekçi sınıf ve katmanların davranışlarını kontrol altına alan kurallar dizisiyle kalkılabileceği varsayılmaktadır. Buna karşın sorunları çözümü, örgütlü ve örgütler arası, uzun soluklu, ortak mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle örgüt ve üyeyi ayırştırmadan, Mesleki Davranış İlkelerinde olduğu gibi birini sorumlu, birini denetçi konumuna getirmeden, üye-örgüt bütünselliği içinde mücadele vermek kaçınılmaz bir görevdir.

6. BÖLÜM

ÖRGÜT

Örgüt basit bir tanımlamayla, belirlenmiş ortak hedeflere ulaşmak isteyen insanların oluşturduğu kurumsal bir yapıdır”. Benzer bir tanımlama örgütlerin varlığını: “en iyi biçimde ancak toplumsal olarak ulaşılacak amaçlara cevap vermek için teşekkül ettirilirlir”. [46] s.10 Sıkça dile getirilen “çağdaş toplum örgütlü toplumdur” deyimini her ne kadar örgütlenmenin gereğine yapılan bir vurgu olarak algılansa da, bundan çok daha fazla örgütlenmenin zorunluluğunu dile getirmektedir. Sorunların ulaştığı boyutlar, bu sorunların temelinde yatan ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb benzeri başat ve ayrıntı gibi gözükten süreçler dayanışma içinde ortak mücadeleyi, böylesi bir mücadele de örgütlü yapıların varlığını zorunlu kılmaktadır. Bu gerçek: “İki adam bir taşı kaldırmak için güç sarf ederken, onlar gerçekten bu güçlerini birleştirmekle kendi bireysel güçlerini çoğaltıyorlar ve bu durumu anladıkları zaman örgütleniyorlar... Örgütler, insan tarafından kendi yeteneksizliklerini yenmek için meydana getirilmişlerdir.” [46]s.11 şeklinde tanımlanmaktadır.

Bir güç oluşturma, bir dayanışma aracı olan örgüt soyut bir kavramdır ve insanın varlığı ve emeğiyle somut, işleyen bir ağıta dönüşmektedir. Örgüt, bu nitelikleriyle, bir toplumsal olaydır. Bu toplumsal olayın karakteristiğini toplumbilimci Barla Tolan şöyle tanımlamaktadır: “Bir toplumsal olayın kökeninde tek bir etken değil, bir etkenler dizisi aranmalıdır. Toplumsal olayların tek bir nedenle açıklanamamasının yanı sıra, sürekli olarak değişen bir ortamda gerçekleştikleri de dikkate alınmalıdır. Toplumsal olaylar, bu değişen ortam ve koşullarda, bütünsel toplumun ve onun değişmesi olayının soyutlanamaz parçalarıdır. Böyle olunca, her toplumsal olayı daima bu bütünü göz önüne alarak ve bu bütün içerisinde inceleme gereği ortaya çıkmaktadır.” [19]s.249 Bu bilimsel gerçeklik karşısında örgütsel yapıyı örgüt, yönetim ve üye bütünselliği içinde ele almak kaçınılmaz bir gerekliliktir. Bu üçlü yapıyı oluşturan parametrelerden herhangi birinin işlevinde ortaya çıkan aksaklık örgütün varlığında, aşılması zor, sorunların yaşanmasına neden olmaktadır.

Örgütler, toplumsal gelişmenin dinamikleri, toplumu ayakta tutan taşıyıcı temel organlarıdır. Toplumda, her alanda ortaya çıkan, halk yararına ya da halk karşıtı tüm gelişmeler, baskı unsuru dolayısıyla yönlendirici nitelikteki örgütlü demokratik dinamiklerin eylemleriyle doğrudan bağlı olmaktadır. Başka bir ifadeyle örgütün baskı unsuru olarak işlevi, çevresiyle olan etkileşimin niteliğine, yani, etken ya da edilgen tutumuna bağlıdır.

Bu açıdan bakıldığında; örgüt için asıl önemli olan toplumsal süreçlerde ortaya çıkan olguların içerik ve anlayış olarak yaşamın gerçekleriyle çelişen, çatışan yönlerinin açıklığa kavuşturulup ortaya konmasıdır.

Harun Tepe daha önce söz edilen makalesinde; işletmelerin birer kazanç amaçlı kuruluşlar olduklarını, bunun da doğal olduğunu, belirttikten sonra ne pahasına kazanç, kazanç mı, çalışanlar mı işletme için önceliklidir? sorularından sonra “kar ve insanlık ya da etik değerler birlikte korunabilir mi?” sorusunu sormaktadır. Harun Tepe daha sonra “iş etiği terimi yerine, iş dünyasının etik sorunlarından, etik sorunlardan söz etmek daha yerinde olacaktır. Çünkü etik tektir, tek bir bilgi disiplindir” demektedir.[31]s.2-4 Bu görüş doğrultusunda, örgütlerin hedefleri etik kategorilerle üretmek yerine, mesleğin etik sorunlarıyla uğraşmalıdırlar. Mühendislik alanlarının en önemli sorunlarından birisi işsizliktir. İşsizlik, insanı varlık nedeni olan üretimin dışına atarak bütünlüğünü bozmaktadır. Aynı şekilde siyasi ve ekonomik baskılar, işini kaybetme, ailelerin bölünmesi insana dair temel etik sorunlardır. Örgütler asıl olarak bu konularla ilgilenmeli ve üyelerine yardımcı olmalıdır.

Çelişkilerin sergilenip açıklığa kavuşturulması bu eğilimlerin eleştirel açıdan değerlendirilmesi olanağını da yaratacaktır. Örgüt toplumda öne çıkarılan değer ve düşünce sistematiğini, bu temelde yaratılmak istenen ekonomik, toplumsal, siyasal kültürel yapıları, bunların dayandığı ideolojiyi, kimi gelenek, görenek tabulaştırılan tabuları derinlemesine sorgulayarak ulaştığı bilgileri kamuoyuna aktarip onu aydınlatmalıdır. Böylesi bir çaba ve görev üyenin altından kalkabileceği ve yaratılan sorunları tek başına göğüsleme boyutlarını aşmaktadır. Bu ortamda, sistemin üyenin üzerinde yoğunlaşan baskılarına karşı örgütler en önemli demokratik direnç ve güç odağı olmaktadır. Bu gücü örgüt adına yönlendirip yönetenlerde örgütün yönetim organlarıdır.

Mühendisler, bir insan olarak sahip oldukları kimlikler, diğer kimliklerinden bağımsız olarak sadece mesleki formasyonla değil, çok yönlü etkileşimlerin yaşandığı süreçte oluşmaktadır. Dolayısıyla mühendislerin kimliğine, mesleki kimliği de içine alan, çok geniş açıdan bakmak gerekmektedir.

Ahmet İnam, mühendisliği yaşamı geliştirme sorunu, bir anlamda yok olmaya direnme çabası olarak tanımlıyor ve: “mühendislik sorununun yalnızca “teknik”, yalnızca “bilimsel” boyutları yoktur. İnsanın yaşamıyla ilgilidir: mühendis, yaşamın hemen hemen her alanında teknik sorunlarla baş etmeye çabalarken, bu sorunların içinde yer aldığı **yaşama bağlamını** fark etmelidir. Sorun nasıl bir yaşamın, nasıl bir dünyanın sorunudur? Bu sorunu çözerken kime, ne adına hizmet etmekteyim?” görüş ve sorusunu sorduktan sonra şöyle devam ediyor: “Ben işimi yaparım, geri-sine karışmam anlayışıyla yapılan iş yarım iştir, eksiktir, özürlüdür. Etik sorunlar, mühendislikten, mühendisliğin sorunlarından soyutlanamaz. Etik sorunlar, mühendislik etiği bağlamında konuşursak, yaşama sorunlarıdır. Nasıl yaşayacağım, nasıl

yaşamalıyım, nasıl güzel bir insan olabilirim? Bu dünyayı nasıl zulümden, sömürden, hastalıklardan, doğa afetlerinden bağımsız hale getirebiliriz sorularıyla dile getirilen sorulardır”. [58]

A. İnam’ın sorduğu sorular doğrudan insanın, özellikle eğitilmiş insanın bilincini sorgulamaya yönelik arayışı ortaya koymaktadır.

Bu soruya yanıt verebilecek insan, başka bir ifadeyle üye tabanı, verilenle yetinmeyen, bütün olay ve olguları bilimsel temelde ve eleştirel aklın ışığında şüpheli bir yaklaşımla sorgulayan, eleştiren, mesleki ve toplumsal varlığının bilincinde kimlik ve kişilik sahibi bir insanın bütün özelliklerine sahip olmalıdır. Örgütlerin eylemci kadrolarını bu açıdan değerlendirmek gerekmektedir.

Örgüt Yöneticileri

Örgüt soyut bir kavramdır, insan varlığıyla, insanın eylem ve emeğiyle bir güce dönüşmektedir. Örgütün hedefleri doğrultusunda elde edeceği başarı, temsil ettiği insan gücünün bilgi ve bilinçle ortaya koyacağı eylemin başarısına bağlı olacaktır. Bu durumda yaşanan sorunlar karşısında nasıl bir örgüt sorusu aslında, eylemi ortaya koyacak üye ve yöneticiye yönelik bir soru olmaktadır.

EMO yayını Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri kitabı, yönetici kadrolar konusunda şu görüşlere yer vermektedir: “Yönetim kurulları örgütün soyut tüzel kişiliğinin somutlaşan varlığı ve onu temsil yetkisine sahip en sorumlu organıdır. Örgütü amaçlarına ulaştırma, bu yönde gerekli tüm ilişkileri kurup geliştirme yükümlüğü ve sorumluluğunu taşımaktadır.

Yönetim Kurulu, Onur ve Denetim Kurulları; genel kurulun mesleği temsil etme yetki ve onuruna yaraşır gördüğü kişileri seçerek oluşturduğu ve yetkiyle donattığı kurullardır.

Genel kurullar tarafından yetkilendirilmenin anlamı, belirli değerlere sahip olduğuna inanılan insanların, üye tarafından seçimle, bilerek, görev ve sorumluluğun üyeyi temsilen verilmesidir.

Burada yaratılan ilişki, örgütün sahip olduğu ve temsil ettiği değerler üzerine kurulu, ahlaki sorumluluk gerektiren etik ilişkilerdir.

Bu nedenle seçilmiş olan yöneticiler; Kendilerine verilen yetki ve onurun, gösterilen güvenin sorumluluğuna sahip olmakla, üyelere ve topluma karşı örnek oluşturacak tutum ve davranışlar sergilemekle yükümlüdürler.

Yönetim kurulları eylem anında, ortak aklın ve gücün temsilcisi olarak yer alması gerektiğinin sorumluluğu ve bilincine sahiptir.

Yöneticiler bu doğrultuda örgütün demokratik denetim mekanizmalarının geliştirilmesinde de sorumlulukla yükümlüdürler”. [55]s.77

Meslek Örgütlerinde Üyeler

Üye, genellikle, yaşadığı ortamın, kurum ve şirketlerin dışlıları arasında sıkışmış, maddi manevi baskı altında özgürlük alanları sınırlandırılmış, yalnızlaştırılmış dolayısıyla özgürlüğü ve özerkliği adamakıllı kısıtlanmış durumdadır. Sorunlar içindedir, yalnızdır, sorumlulukları büyüktür, genel olarak sorunların baskısından kurtulmak için kendine sığınaklar arar, bulduğu geçici çözümler kendini daha da yalnızlaştırmaktadır. Bununla beraber üye sinerjiyi (görevdeşliği) oluşturan temel öğedir. Yalnız iken ne kadar güçsüz ise örgütlendiği, örgütlü eylemde bulunduğu zamanda o kadar güçlüdür. Bu nedenle, toplumsal sorunların çözümünde, üyenin bireysel sorumluluğunu öne çıkarıp, onu denetim ve kontrol altında tutarak sonuca ulaşmak olanaklı gözükmemektedir. Üretimin kolektif nitelik taşıyan niteliğinde olduğu gibi, değerlerin korunmasında da kolektif sorumluluk gerekmektedir. Toplumlarda ortaya çıkan yozlaşmanın, yağma ve talanın, rüşvetin vb. tüm değer harcamalarının önlenmesi de ancak, kolektif sorumluluk ve etik değerleri birlikte korumak ve geçerli kılmaya çalışmakla olanaklıdır. Bunun dışında üye-yönetici ve üye bütünselini ayırıştırarak, üyeyi ahlaken sorumlu, yöneticiyi denetçi, örgütü de kontrol aygıtı konumuna düşürmek yozlaşmaya seyirci kalmadan öte bir anlam taşımayacaktır.

Mühendisler örgüt bütünselliği içinde, toplumun ve buna bağlı olarak kendinin geleceği için, sahip olduğu değerlerle dönüştürücü, geliştirici gücünü bilinçli olarak, yaşamın her alanında davranışlarına yansıtmaktan kaçınmamalıdır. Bu gücü de öncelikle örgütün gelişmesi yönünde kullanmayı temel ilke olarak eylemlerine yansıtmalıdır.

SONUÇ OLARAK

Geliştirilen bütün eleştirilere karşın, etik çerçevesinde oluşturulan kategoriler varlığını, bir olgu olarak, sürdürmektedir. Bu konu iki temel yaklaşımla ele alıp irdelenmeye çalışılmıştır.

Bunlardan birincisi; Kapitalist sistemin egemen düşünce sistemi içerisinde ve sistemin “yeniden yapılanma” adı altında YDD ya da Küreselleşme sürecinde kendini etik temelde ifade etme anlayışıdır.

Bu anlayış insanın mutluluğu, sağlığı, güvenliği ve refahını demokrasi içinde gerçekleştirme iddiasıyla, kendi değer yargılarını, küresel boyutta toplumların değerler sistemine katma ve bu temelde bir ahlak anlayışını yerleştirmek istemektedir. Bu çabada özne, bir otorite olarak, ortada gözükmekte ya da otoritesini emekçi kesimlerle paylaşır gözükmektedir. Bunu da, dünyayı elbirliğiyle yaşanır hale getirmek için insanların, iş yaşamında, meslek etiği kurallarına uymaları, bu alanda ahlaki sorumluluk yüklenmeleri gerektiği şekilde formüle etmektedir.

İkinci görüş ise, buna karşıt olarak, etik kategorileri çalışanlar üzerinde kurulmak istenen bir tahakküm ve kontrol aracı olarak kabul etmekte ve bu girişimi kapitalist sistemi, küresel boyutta, rasyonelize etmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirmektedir. Bu düşünce sistemi, insanı özne, etiği ise, insanı özgürleştirici, geliştirici değerler sisteminin temeli olarak ele almaktadır. Bu nedenle etik değerler üzerinde bir otoritenin varlığı ve tahakkümünün söz konusu olmaması savunulmaktadır. İnsanın tutum ve davranışlarından ahlaki olarak sorumlu tutulabilmesi içinde kişiliğinin özerk yapısına saygı duyulmasını koşul olarak kabul etmektedir. Toplumda etik değerlerin yerleştirilmesi yönünde ortaya çıkan ideolojik farklılık; birincisinde bireysel sorumluluğun öne çıkarılmasına karşın, ikincisinde örgütsel bütünlük içinde eylemde bulunulması temel ilke olarak kabul edilmektedir.

Bu iki görüş arasında oluşturulan bir çok başka görüşler de olmasına karşın bunların önemli bir kısmı toplumcu baktığını sanan ama Kapitalist görüşe hizmet eden anlayışlardır.

Altını hep çizmeye çalıştığımız gibi, yaşama geçirilmek istenen sistematik, etik adı altında tanımlanmaktadır. Biz çalışmamızda bu tanımlamaya karşı çıkararak meslek etiği yerine meslek ilkeleri teriminin kullanılmasını savunmaktayız. Bu önerme karşısında, vurgulanmak istenen sistematik adına meslek etiği veya meslek ilkesi denmesi arasında önemli bir farkın olup olmadığı ya da bir anlam ifade edip etmeyeceği sorusuna ilk bakışta, ulaşılacak hedef açısından, bir farkın olmadığı verilebilir.

Bununla beraber ulaşılmak istenen hedefler açısından siyasal, hukuksal, ekonomik yaptırımların uygulamaya konması kaçınılmaz bir zorunluluk olmasına karşın, sistematüğün etik kategorisi olarak sunulmasının ana nedeni etik kavramının taşıdığı anlam yükünden, etiğın bağlayıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sorun ifade şeklinde değil, sorunsalın içeriğinde yatmaktadır.

Sorun, tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olan etiğ, kişi ve grup çıkarları doğrultusunda dilediğ gibi değıştirilebilen değeri yargılarına dönüştürme keyfilğini kabul edip etmemede; halkın düşünce sistematüğinden boş zamanlarını değerlendirmeye kadar bütün eylemlerinin belirli güç odaklarınca yönlendirilmesi girişimlerine karşı ortaya çıkmaktadır.

Sorun, bütün bu baskılarla yabancılaştırılan halkın elinde kalan tek gücü, kendi değerlerini yaratma gücünü, kısaca kendi iç dinamikleriyle, kendini yenileme, geliştirme, özgürleşme ve özerkleşme olanaklarını yaratan etik değerler oluşturma sürecini sonlandırma hakkına karşı yürütölen saldırılarda ortaya çıkmaktadır.

Buna paralel olarak insanlığın, evrensel boyutta, kapitalizmin değeri yargılarını egemen ahlak sistemi olarak kabul ettirmeye zorlamanın ahlaki bir davranış olup olmadığı sorunsunda ortaya çıkmaktadır.

Etik ve ahlak bir erdem ifadesi olarak, tartışmasız, herkesin benimsediğ, sahiplendiğ hatta pek çok suçun hoşgörüyle karşılanması için etik değerler gerekçe gösterilerek, ahlaki davranışta bulunulduğı kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Etiğın sahip olduğı bu değerden dolayı, bugün toplumdaki yozlaşma, yozlaşan etik değerlere toplumda yenden değeri kazandırılarak aşılmaq istenmektedir. Bu kadar değeri verilen kavramın, neden belirli çıkar gruplarının amacına göre eğilip bükölmesine, içinin boşaltılarak yozlaştırılmasına seyirci kalınmaq istenmektedir?

Bu olumsuzluklara karşı etik kavramının gerçek anlamıyla sahiplenilmesine, dikkatli kullanılmasına ve yıpratılmamasına vurgu yapmak istiyoruz.

Bazı değerlerin altını bir kez daha çizmek gerekmektedir. Şöyle ki:

Etik değerler tarihi ve toplumsal olarak oluşın dinamik süreçlerin ürünüdür, bir otoriteye bağılı olarak yaratılamazlar ve hazır ahlak reçeteleri değillerdir, ihraç ve ithal edilemezler; buna karşın etik kategoriler kapitalizmin merkezlerinde, otoriteye bağılı olarak oluşturulup küresel boyutta ihraç edilmeye çalışılmaktadır.

Etiğın toplumda geçerli değeri haline gelebilmesinin koşulu, insanın baskılardan kurtulup özgürleşmesiyle, özerk kişiliklerin gelişmesiyle mümkün olacaktır. Özgürleşen insan neyi, nerede ve nasıl yapacağına, karşılaştığı sorunların içinden nasıl

çıkabileceğini, gereksinim duyduğu bilgiye nasıl ulaşacağını ve bütün bunları nasıl kullanacağını bilen, kimsenin baskısı altında kalmadan karar verme gücüne sahip insandır.

Bunun karşıtı olarak, kişiliği baskı altına alınmış, karar süreçlerde başkasının iradesine bağımlı, karşılaştığı sorunları eline tutuşturulmuş şablon değerlere göre çözmeye çalışan, kısaca yaderkleştirilmiş, edilgen konuma düşürülmüş insanlarla hiçbir sorunun çözülebileceğine inanmıyoruz.

Konulara bu bakış açısıyla yaklaşıyoruz. Yoksa, meslek etiği kategorilerine, nasıl olsa etik dışı davranışlar önlenemez düşüncesiyle, karşı çıkmıyor, etik dışı davranışlara seyirci kalınmasını savunmuyoruz. Tüm sorunların çözümünün temelinde insan ögesi bulunmaktadır. Ama bu öge, insani duygulara sırt çevirmiş, çıkarı için bütün değerleri çiğneyen, yaşanan sorunların odağında ve çevresinde bulunan insanları tanımlamıyor.

Bunlara karşın, insanlığın, kendi varlığının ve yaşamın bilincine varmış, yaderkliği aşarak özgürleşme potansiyelini taşıyan, özerk ve eylemli insanın ortaya çıkması gerekmektedir.

Bu insanın var olmasında, yine insanın birikmiş gücünü temsil eden demokratik örgütlü yapıların sahip olduğu potansiyel enerjiyi sinerjiye çevirerek eylem alanına çıkmasının gereğine inanıyoruz.

KAYNAKÇA

- [1] Harun Tepe, **Bir Felsefe Dalı Olarak Etik**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara,1999,
- [2] Sabih Tansal, **Mühendislikte Etik**, MÜDAK 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, Foça/İzmir, 21-22 Mayıs 2004,
- [3] TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı, **Mühendislik Mimarlık Mesleki Davranış (etik) Kuralları** (ilk Taslak) TMMOB, Ankara, 1999,
- [4] **Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (Kanun No:5176, Kabul Tarihi:25.5.2004, Resmi Gazete Yayın Tarihi: 07.06.2004) ve etik ilkelere uyulması hakkındaki Başbakanlık Genelgesi **1 Aralık 2004, sayı 25657, Genelge No: 2004/27**
- [5] Tüten Anğ, **Hangi Ahlaksal Değerlerle**, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 15.05.1999,
- [6] Ray Billington, **Felsefeyi Yaşamak, Ahlâk Düşüncesine Giriş**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997,
- [7] Annamaria Piepper, **Etîge Giriş**, Çev. Veysel Ataman, Gönül Seyer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999
- [8] Ali Püsküllüoğlu, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1997
- [9] Bediha Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Yayınları 7. Baskı, İstanbul, 1998
- [10] Erdem Aydın, **Tıp Etiğine Giriş, Deontoloji Tıp Etiği ve Tarihi A.D.**,
- [11] Ahmet İnam, **Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, 1999,
- [12] Karl Marx, **Ekonomi Politîğin Eleştirisine Katkı**, Çev. Sevim Belli Sol Yayınları, Ankara, Kasım 1974,
- [13] M. Foucault, **Özne ve İktidar, Seçme Yazılar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005,
- [14] Ali Artun, **Fordizm ve Mühendisliğin Dönüşümü**, TMMOB Yayınları, Ankara,1999,
- [15] Richard Sennett, **Karakter Aşınması, Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri**, Çev. Barış Yıldırım, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002
- [16] George G. Brenkert, **Marx'ın Özgürlük Etiği**, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- [17] Frederich Engels, **Anti-Dühring**, Çev. Kenan Soner, Sol Yayınları, İlk yaz Basımevi. 2. Baskı, Ankara, 1977
- [18] Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, Çev. G. Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998,

- [19] Barlas Tolan, **Toplumbilimlerine Giriş**, Murat ve Adam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1996,
- [20] Yasin Ceylan, **Din ve Ahlak**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, **Etik Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, 1999,
- [21] A. Giddens, **Sosyoloji**, Çev. H.Özel, C.Güzel, Ayraç Yayınevi, İstanbul 2002,
- [22] C. Wright Mills, **İktidar Seçkinleri**, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974,
- [23] Jürgen Habermas, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, Çev. İlknur Aka, YKY 3. Baskı, İstanbul, 2004
- [23] Zeynep Atikkan Gültekin, **Görüş Dergisi**, Ocak 2001
- [24] Noam Chomsky, **Dil ve Sorumluluk**, Ekin Yayınları İstanbul 2002, Çev. H. Özasya
- [25] Aydın Aybay, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 25.07.2003
- [26] Salim Uslu, **Görüş Dergisi**, Ocak 2001
- [27] Özer Ozankaya, **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1984
- [28] İhsan Karababa, **KMO'nun 50. Yılı**, Kimya Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 2006
- [29] J.Ullmann, A.Sauvy, A. Girard, **Eğitim**, MEB Düşün Bilim Sanat Dergisi, Sayı 1, 1979
- [30] Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992
- [31] J.Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Çev. N. Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara 1996,
- [32] Brian Fay, **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001,
- [33] Şafak Ural, **Teknik, Teknoloji ve Değerler**, III Teknoloji Kongresi Bildirileri, Tübitak Yayınları, Ankara, 2000,
- [34] İoanna Kuçuradi, **Etik**, Türk Felsefe Kurumu, Ankara, 1999,
- [35] Taner Timur, **Sürüden Ayrılanlar** İmge Kitapevi, Ankara, 2000
- [36] John O'Neill, **Piyasa, Etik, Bilgi ve Politika**, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001,
- [37] TEDMER web sayfası (<http://www.tedmer.org.tr/page.asp?pageID=1069>)
- [38] TÜBA Bilim Etiği Komisyonu, **Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları**, TÜBA Yayınları, Ankara 2002, ISBN 975.8593-12-9
- [39] MÜDAK web sayfası (<http://mudek.me.metu.edu.tr/>)

- [40] Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Mühendislikte Etik**, MÜDAK 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, Foça/İzmir, 21-22 Mayıs 2004,
- [41] Erdem Aydın, **Tıp Etiğine Giriş**, Deontoloji Tıp Etiği ve Tarihi A.D.
- [42] G. Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. O.Akınay, D.Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara 1999
- [43] Karl Marx, **Kapital**, Sol Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1978,
- [44] A. Haşim Köse, Ahmet Öncü, **Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye’de Mühendisler**, TMMOB Yayını, Ankara 2000,
- [45] Yasin Ceylan, Doğu Batı Düşünce Dergisi, **Küreselleşme Sayısı**, Sayı:2,Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, Şubat-Mart-Nisan 2002,
- [46] Herbert G. Hicks, **Örgütlerin Yönetimi Hakkında**, Çev. Osman Tekok, Birol Bimin, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Yönetimi Kürsüsü,1972
- [47] İzzettin Önder, Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mart 2006
- [48] Sabih Tansal ile Söyleşi, **Gençlerin etik kulüplerine iş dünyası büyük destek veriyor**, Hürriyet Gazetesi Pazar Eki, 2 Ekim 2005
- [49] A. Ümit Berkman, **Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet**, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları, Ankara, 1983,
- [50] Abdulkadir Yücelman, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 26.07.2005
- [51] Ali Sirmen, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 09.03.2006
- [52] Yıldırım Türker, Radikal İki Gazetesi, İstanbul, 13.11.2005
- [53] Mübeccel B. Kiray, **Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2001
- [54] Harun Tepe, **Çalışma İlişkileri ve Etik**, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: Ekim-Kasım-Aralık 2003
- [55] EMO Etik Komisyonu, **Etik Ahlak ve Meslek İlkeleri**, Elektrik Mühendisleri Odası, EMO Yayınları, Ankara, Nisan 2004, ISBN 975.395.753.X
- [56] Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, Örgen Uğurlu, **Mühendislik ve Etik** adlı panel, Makine Mühendisleri Odası 26.Dönem Şube ve Temsilcilik Söyleşileri-II, MMO Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, ISBN 975.395.815.3
- [57] H. Nur Erkızan, **Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine**, Küreselleşme Sayısı, Doğu Batı Dergisi, Şubat Mart Nisan 2002
- [58] J.B. Vercors, **İnsan ve İnsanlar**, Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat, V. Günyol Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 3. Baskı, 1998

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- (1) Ahmet İnam, **Teknoloji Bilim İlişkisinin İnsan Yaşamındaki Yeri, Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004,
- (2) Ahmet İnam, Gönülden Bilime, **Mühendislik mi?, Mühendisletik mi?** Cumhuriyet Gazetesi Bilim ve Teknik Eki, Sayı:952, İstanbul, 18 Haziran 2005
- (3) Andre Lalande, **Kısa Gerekçeli Pratik Ahlak**, Çev. M. Coşkun Değirmencioğlu, Eğitim Dizisi, MEB Yayınları, İstanbul, 1995, ISBN 975.11.0954.X
- (4) Antony Gooens, **Sosyoloji**, çev. Hüseyin ÖZEL, Cemal GÜZEL, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000
- (5) A. Stephan Unger, **Connolling Tecnology, Etik and the Responsible Enginieer**'den alıntı.
- (6) Baha Kuban, **Teknoloji ve Toplumsal Denetim, Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004,
- (7) Bedia AKARSU, **Dil Kültür Bağlantısı**, İnkılap Kitapevi, İstanbul,1998
- (8) Bertrand Russell, **Sorgulayan Denemeler**, Çev. Nermin Arık, Tübitak Yayınları, Ankara, 2005
- (9) C. Wright Mills, **Toplumbilimsel Düşün**, Çev. Ünsal Oskay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979,
- (10) Canan Özgen, **Etik İlkeleri**, Ankara,1999
- (11) Doğan Cüceloğlu, **Bilim, Teknoloji ve Toplum Kürsüleri**, Cumhuriyet Bilim ve Teknik Dergisi, Sayı 210, 23.03.1991
- (12) Doğan Cüceloğlu, **'Mış Gibi' Yaşamlar**, Remzi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2005
- (13) **Doğu Batı Düşünce Dergisi, Küreselleşme Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, 2004,
- (14) ECCE İnşaat Mühendisleri Avrupa Konseyi **Meslek Töresi ve Mesleki Görev Bilinci**, Ekim 1998
- (15) EMO İzmir Şubesi, **Etik Komisyonu Raporu**, İzmir,1999
- (16) EMO Etik Komisyonu, **Etik, Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri Tartışma Metin Taslağı**, Ankara, Haziran 2003
- (17) Felicity Haynes, **Eğitimde Etik**, Çev. Semra K. Akbaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002
- (18) Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akıntay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, 1999
- (19) Gülşen Işık, **Meslek, Meslek Ahlakı ve Meslek Odası**, İMO Adana Şubesi Bülteni Temmuz WOO.

- (20) Hacer Ansal, Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul Yaz 2000
- (21) Haldun M. Özaktaş, **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997
- (22) Haldun M. Özaktaş, **Mühendislik ve Mimarlık Davranış İlkeleri Hakkında Görüş ve Öneriler**, İstanbul, 1999
- (23) Harry K. Wells, **Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm**, Çev. Tahsin Yılmaz, Sorun Yayınları, İstanbul, 2003
- (24) Harun Tepe, **Etik ve Meslek Etikleri**, Türk Felsefe Kurumu, Ankara, 2000,
- (25) Hülya Yetişkin, Cumhuriyet Gazetesi, Felsefe Eki, İstanbul, 29 09.2003
- (26) İoanna Kuçuradi, **Söyleşi**, Cumhuriyet Gazetesi, Felsefe Eki, Söyleşi:Yücel Kayıran, İstanbul, 29 09.2003
- (27) İsmail Türkmen, **Yönetim Kalitesine Etik Açından Yaklaşım**, Mühendis Makina, Sayı 478, Makine Mühendisleri Odası, Ankara .
- (28) John W. Gardner, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, TMMOB MMO, İzmir, 1999
- (29) Korkut Boratav, **Brezilya ve Bizler**, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 09.08.2005
- (30) Kriton Dinçmen, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 1.03.2003
- (31) Loseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Çev. Nilgün Çelebi, Atilla Kitabevi, Ankara 1996
- (32) Macit Toksoy, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, TMMOB MMO, İzmir, 1999
- (33) Mehmet Soğancı, **TMMOB 50 Yaşında 1954-2004, TMMOB'nin 50 Yılında Geçmiş Bakış 50. Yılında TMMOB Örgütlülüğü**, TMMOB, Ankara, Şubat 2005, ISBN 975.395.834.X
- (34) Mustafa Güney, **Süregiden Felsefe Üzerine Bir Deneme**, Karahan Kitapevi, 1. Baskı, Adana, 2004,
- (35) Nermi Uygur, **Felsefenin Çağırısı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995
- (36) Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997
- (37) Niceola Machiavalli, **Prens**, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 1999
- (38) Önay Sezer, **Felsefenin ABC'si**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1992
- (39) Pars Tuğlacı, **20. YY. Türkçe Sözlük**, Okyanus Yayınları, İstanbul,
- (40) R.M. Hare, **Yeni Düşünce Adamları, Ahlak Felsefesi**, Çev. Rona Abay, MEB Yayınları, İstanbul, 1979
- (41) Samir Amin, **Kapitalizmin Hayaleti**, Çev. Cengiz Algan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1999,

- (42) Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Mühendislik Etiği** Ders Notları, Doğa Yayıncılık, İstanbul, 2003
- (43) Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, V Makine Mühendisliği Sempozyumu Bildirisi, İstanbul, Kasım 2003
- (44) Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Teknoloji, Etik ve Mühendis Sorumluluğu**, MÜDAK 1. Ulusal Müh. Kong. Foça/İzmir. Mayıs 2004
- (45) Şafak Ural, **Teknoloji Uyarlığı ve Felsefe**, Makine Mühendisleri Odası 26.Dönem Şube ve Temsilcilik Söyleşileri-II TMMOB MMO Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, ISBN 975.395.815.3
- (46) Şafak Ural, **Epistemolojik Açından Değerler ve Ahlak**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara,1999,
- (47) Savaş Ural, III. Teknoloji Kongresi Bildirileri, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2000
- (48) Şerif Mardin, **İdeoloji**, Turan Kitapevi, Ankara, 1982
- (49) TMMOB Eğitim Sempozyumu **Etik Eğitimi Paneli Bildirisi**, İstanbul, 1998
- (50) TMMOB 36. Dönem Mühendislik Mimarlık Kurultayı Redaksiyon Kurulunun Oluşturduğu **Mühendislik, Mimarlık Kurultayı II. Karar Taslakları**, TMMOB, Ankara, 2004
- (51) TMMOB 37. Dönem YK tarafından 38. Olağan Genel Kuruluna sunulmak üzere Kabul edilen Mühendislik, Mimarlık Kurultayı Belgeleri, Karar Taslakları, TMMOB, Ankara, 2004
- (52) **Teknoloji**, TMMOB, Ankara, Mayıs 2004, ISBN 975.395.766.1
- (53) **TMMOB 50 Yaşında 1954-2004, TMMOB'nin 50. Yılında Geçmişe Bakış 50. Yılında TMMOB Örgütlülüğü**, TMMOB, Ankara, Şubat 2005,
- (54) Ümit Doğanay, **Mimarlık**, Sayı 7, Ankara, Temmuz 1974
- (55) Veysel Aytaman, **Etik**, Donkişot Yayınları, İstanbul, Ocak 2005
- (56) Yaman Örs, **Hekimlikte Etik Sorunları ve Örgütlenme, Demokratik Kitle Meslek Örgütleri**, Sağlık ve Toplum Yayınları, Ankara, 1990,

